

ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าก้ำต้อ
วัดสวนดอก เชียงใหม่

THE BELIEF AND PRACTICES OF BUDDHISTS IN PHACHAW –KHAWTU,
WAT SUANDOK, CHIAG MAI.

พระภุมเมธ สุเมโธ (พูนสุวรรณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้ากัณฑ์
วัดสวนดอก เชียงใหม่

พระภุมเมธ สุเมธ (พูนสุวรรณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๓

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE BELIEF AND PRACTICES OF BUDDHISTS IN
PHACHAW –KHAWTU,
WAT SUANDOK, CHIANG MAI.**

PHA PHUMET SUMEDHO (PUNSUWUN)

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)**

**Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand**

C. E. 2010

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมมานูวัตร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระมหาทวิ มหาปัญญา, ผศ.ดร.)

..... กรรมการ
(พระครูพิพิธสุตาทรร, ดร.)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ)

..... กรรมการ
(นางใจไลฤดี ยูณะศิริ)

..... กรรมการ
(พระครูสิริสุตาทิมนท์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูพิพิธสุตาทรร, ดร.

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ

กรรมการ

นางใจไลฤดี ยูณะศิริ

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วตื้อ
วัดสวนดอก เชียงใหม่
- ผู้วิจัย** : พระภุมเมธ สุเมโธ (พจนสุนทร)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระครูพิพิธสุตาทธ (พระมหาบุญช่วย สิรินุชโร)
เปรียญธรรม ๓ ประโยค, พธ.บ. (ศาสนา),
M.A. (Buddhist Studies), M.Phil. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)
- : ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ
พธ.บ. (ศาสนา), ศศ.ม. (ปรัชญา),
Ph.D. (Buddhist Studies)
- : นางไฉไลฤดี ชวนะศิริ
วท.บ. (สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา), ศศ.ม. (สังคมวิทยา)
- วันที่สำเร็จการศึกษา** :/...../.....

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่มีต่อพระพุทธรูปพระเจ้าแก้วตื้อ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และ ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะและพฤติกรรมของชาวพุทธในสังคมไทยที่มีต่อพระพุทธรูป โดยทำการจัดเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม จำนวน ๒๐๕ ชุด สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ร้อยละค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การหาค่าความสัมพันธ์แบบ T-test และ F-test และ การหาค่าสหสัมพันธ์แบบพอยท์ไบซีเรียล (Point Biserial Correlation) ในการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เข้ามาในพระอุโบสถพระเจ้าแก้วตื้อ จำนวน ๑๘๓ รูป/คน และการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๑๑ คน

จากการศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนาพบว่า ความเชื่อศรัทธาในพระพุทธรูปตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย หลักความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (தாகตโพธิสัตว์) หลังจากนั้น จึงมีการสร้างปฏิมากรรมลอยตัวอุทิศให้พระพุทธเจ้า เรียกว่า อุเทสิกเจดีย์ โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อการเคารพกราบไหว้ในฐานะเป็นพุทธานุสสติ คือ เป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า แต่เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในดินแดนล้านนา ซึ่งมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว คือ ความเชื่อในเรื่องวิญญาณนิยม ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดา และความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้น กลายเป็นความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป โดยมีการสร้างเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ หรือ เชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติอยู่เบื้องหลังพระพุทธรูป ซึ่งสามารถดลบันดาลพรต่าง ๆ ได้ เช่นเดียวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ตามที่ตนนับถือ ซึ่งจากผลการศึกษาความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูป พบว่า พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนามากที่สุด และก็มี ความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมมากเช่นเดียวกัน คือ มีความเชื่อในกฎแห่งกรรม (กัมมสัทธา) และเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) แต่ก็มีความเชื่อในเรื่องวิญญาณ (วิญญาณนิยม) และอำนาจเหนือธรรมชาติ (ธรรมชาตินิยม) ด้วยเช่นกัน

จากผลการศึกษาพฤติกรรมที่มีต่อพระพุทธรูป พบว่า โดยส่วนใหญ่พุทธศาสนิกชนมีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระพุทธรูปด้วยการกราบไหว้บูชา การบริจจาคบิัจจยในตู้บริจจาค แต่ยังมีส่วนหนึ่งที่มิพฤติกรรมปฏิบัติในความเชื่อดั้งเดิม คือ การอ้อนวอนขอพร และมีความเชื่อในเรื่องชะตาชีวิตด้วยการเสี่ยงเซียมซี (เป็นคำทับศัพท์ภาษาจีนแต่จิวหมายถึง ไบทำนาย โชคชะตาที่ต้องสันไม้ดีวเสี่ยงทาย) สอดคล้องกับผลการสังเกต ซึ่งพบว่า ส่วนใหญ่เข้ามาเพื่อกราบไหว้บูชา

จากผลการศึกษาข้อเสนอแนะและพฤติกรรมของชาวพุทธ พบว่า พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม คือ เข้ามากราบไหว้บูชาพระพุทธรูป แล้วทำการสวดมนต์ขอพร และนั่งสมาธิ สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ คือ เข้ามากราบไหว้บูชาและนั่งสมาธิ ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา มากกว่าการปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิม เนื่องจากมีเหตุผลเดียวกัน คือ การเข้ามาสักการะกราบไหว้เพื่อความสงบสุขทางจิตใจ และได้มีข้อเสนอแนะว่า คณะสงฆ์หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการสื่อสารความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับความเชื่อและการปฏิบัติตัวต่อพระพุทธรูป รวมไปถึงการจัดสถานที่และกิจกรรมในศาสนสถานที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนหลักศรัทธาที่ถูกต้อง

Thesis Title : The Belief and Practices of Buddhists in Phrachaw-Khawtue,
Wat Suandok, Chiang Mai.

Researcher : Phra Phumet Sumedho (Punsuwun)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakrupipitsutatorn (Phramaha Boonchuay Sirindharo)

Pali 3, B.A. (Religions), M.A. (Buddhist Studies),

M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies),

: Asst. Prof Dr.Punchai Pantiya

Ph.D.(Pali&Buddhism)

: Chailairudee Yuwanasiri

B.S (Sociology and Authropology) M.A. (Sociology)

Date of Graduation : .../.../....

ABSTRACT

There are two objectives in this research as follow ; 1) To study belief of Buddha images appeared in Buddhism and the original belief of Lanna people. 2) To study behavior resulting from the belief of Phachaw-Khawtue, Wat Suandok, Chiang Mai. 3)To study suggestion and Buddhist behavior in Thai society on the Buddha images. By collecting of 205 sets of questionnaires were released to analyze the percentage standard deviation. To find the relationship T-test and F-test and determine the Point Biserial Correlation in qualitative research methods of observation of people coming into the hall of Phra chaw-Khawtue, of 183 persons, and interviews with samples of 11 persons.

The study of Buddhist opinions on the Buddha image as appeared in Buddhism ,and according to the original belief of Lanna people. It contains the belief of buddha's enlightenment then they created Buddha sculptures to dedicate to the enlightened one called Udesika-cetiya , is a shine by dedication. By the purposes to pay respect as recollection of the Buddha ,but in the previous time when Buddhism has come to Land of Lanna, they have believed in spiritualism, god

and ghosts, supernatural ones, made that have been mixing culture so as to become faithful determination to the miracle of the Buddha or supernatural power behind. That can be fulfilled their needs as the others magical thing. Exactly the research found that Buddhist believed in the Buddha image as in Buddhism the most, and also original belief that law of action and enlightenment of the Buddha however they still have some spiritual belief.

The research have found their behaviors to the Buddha image the most of Buddhist acting by paying respect to the Buddha image, by donating, some of them are still behaved by urgent, and some believe in fortune.

The study findings; Relationship individual factors and belief, found that ages education, and status frequency used in relation and Buddhist belief scale show prominently statics at 0.01 and from the test of coefficient relationship among the belief of principle of confident indicated that their behavior to the Buddha image, Phrachaw-Khawtue at a positive way, it is very low relationship of scale.

For behaviors in original belief at a positive way in the middle and somehow low. Indicating that behave according to their belief.

The suggestion show that most of Buddhists belief in confident as in Buddhism mixed with original belief is to pay homage to the Buddha image, to chant, to vow for blessing, and to meditate, according to the Lord Buddha's teaching and interviews more than in addition to Sangha who concern should inform corrected knowledge to self-behave to the Buddha image and organization place and religious activities for supporting right faith.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษาจากคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ พระครูพิพิธสุตาทร,ดร. ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.พูนชัย ปันธิยะ และ อาจารย์ไฉไลฤดี ยูวะศิริ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และคณาจารย์มหาวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้ให้ความเอาใจใส่ดูแล และให้คำแนะนำในการศึกษาของผู้วิจัยเป็นอย่างดียิ่งตลอดมา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ

กราบขอบพระคุณ พระอมรเวที (วรรณ เขมจารี) อดีตเจ้าอาวาสวัดสวนดอก(พระอารามหลวง) อดีตเจ้าคณะอำเภอเมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้มรณภาพไปแล้ว และกราบขอบพระคุณพระศรีสิทธิเมธี(นิมิต สีขรสฺวณฺ โณ) เจ้าอาวาสวัดสวนดอก (พระอารามหลวง) รูปปัจจุบัน ตลอดจนพระภิกษุสามเณรในวัดสวนดอกทุกรูป ที่ได้เมตตาเป็นกัลยาณมิตรตลอดมา อีกทั้งขออนุโมทนาบุญต่อคณะศิษย์ศรัทธาทุกรูป/ท่าน ที่ได้เมตตาอุปฐากในความเป็นอยู่ และให้การสนับสนุนในการศึกษา และการจัดทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด

ด้วยผลบุญแห่งคุณความดีใดๆ ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยในครั้งนี้ ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระรัตนตรัย กล่าวคือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ คุณบิดามารดา คุณอุปัชฌาย์อาจารย์ คณะศิษย์ศรัทธา ตลอดถึงท่านผู้มีพระคุณทั้งหลายที่ได้กล่าวมา ให้เป็นเหตุ – ปัจจัยให้ทุกท่าน จงเจริญถึงพร้อม ด้วยมหาบุญ โยมมหาลาภ มหาสุขโข โดยทั่วกัน

หากมีความบกพร่องใดๆ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมรับความผิดพลาดและข้อบกพร่องทั้งหลาย แต่หากว่าจะมีคุณค่าและเกิดประโยชน์แก่คณะสงฆ์ /พระสังฆาธิการ หรือท่านผู้ใดในการนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน หรือใช้ในการศึกษาอ้างอิง ก็ขออนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง.

พระภุมธ สุเมธ (พูนสุวรรณ)

๑๕ มีนาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๗
๑.๓ สมมติฐานการวิจัย	๗
๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๕ ขอบเขตการวิจัย	๘
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ	๘
บทที่ ๒ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ หลักความเชื่อในพระพุทธศาสนา	๑๐
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อพื้นบ้าน	๒๘
๒.๓ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๖
๒.๔ กรอบแนวคิดการวิจัย	๕๔
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๕๕
๓.๑ การเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๕๕
๓.๒ วิธีการดำเนินการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๕๖
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๘
๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย	๕๙

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๖๓
๔.๑ ผลวิเคราะห์แบบสอบถาม	๖๓
๔.๒ ผลการวิเคราะห์แบบสังเกต	๕๓
๔.๓ ผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์/ข้อเสนอแนะ	๑๐๐
บทที่ ๕ บทสรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๑๖
๕.๑ สรุปผล	๑๑๖
๕.๒ อภิปรายผล	๑๒๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๒๔
บรรณานุกรม	๑๒๕
ภาคผนวก	๑๓๑
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	๑๓๒
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ /ข้อเสนอแนะ	๑๔๒
ภาคผนวก ค รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	๑๔๔
ภาคผนวก ง แบบสังเกต	๑๔๕
ภาคผนวก จ รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๔๖
ภาคผนวก ฉ ภาพพระเจ้าแก้วตื้อ	๑๔๘
ภาคผนวก ช ประวัติความเป็นมาของพระเจ้าแก้วตื้อ วัดสวนดอก	๑๕๐
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๕

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๔.๑	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ	๖๔
ตารางที่ ๔.๒	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุ	๖๔
ตารางที่ ๔.๓	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพหลัก	๖๕
ตารางที่ ๔.๔	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามวุฒิการศึกษา	๖๕
ตารางที่ ๔.๕	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสถานภาพสมรส	๖๖
ตารางที่ ๔.๖	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๖๖
ตารางที่ ๔.๗	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วดี	๖๗
ตารางที่ ๔.๘	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความถี่ในการเข้าวัด	๖๘
ตารางที่ ๔.๙	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเหตุผลที่มาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วดี	๖๘
ตารางที่ ๔.๑๐	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	๖๙
ตารางที่ ๔.๑๑	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตามหลักความเชื่อดั้งเดิม	๗๐
ตารางที่ ๔.๑๒	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตามหลักทฤษฎีจิตวิทยา	๗๑
ตารางที่ ๔.๑๓	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตามหลักกัมมัตถวิทยา	๗๒

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๔.๑๔	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อ จำแนกตามหลักวิปាកัสัทธา	๓๓
ตารางที่ ๔.๑๕	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อ จำแนกตามหลักกัมมัตสกะตาสัทธา	๓๓
ตารางที่ ๔.๑๖	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อ จำแนกตามหลักอุเทสิกเจตีย์	๓๔
ตารางที่ ๔.๑๗	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อ จำแนกตามหลักพุทธานุสสติ	๓๕
ตารางที่ ๔.๑๘	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อ จำแนกตามหลักวิญญานนิยม	๓๖
ตารางที่ ๔.๑๙	แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อ จำแนกตามหลักธรรมชาตินิยม	๓๗
ตารางที่ ๔.๒๐	แสดงจำนวนและร้อยละของพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก่าตื้อ ตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	๓๘
ตารางที่ ๔.๒๑	แสดงจำนวนและร้อยละของพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก่าตื้อ ตามหลักความเชื่อดั้งเดิม	๓๙
ตารางที่ ๔.๒๒	ผลการทดสอบความแตกต่างของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ระหว่างเพศชายกับเพศหญิง	๔๐
ตารางที่ ๔.๒๓	ผลการทดสอบความแตกต่างของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิม ระหว่างเพศชายกับเพศหญิง	๔๐
ตารางที่ ๔.๒๔	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามช่วงชั้นอายุ	๔๑
ตารางที่ ๔.๒๕	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของความเชื่อทาง พระพุทธศาสนาจำแนกตามช่วงชั้นอายุ	๔๑
ตารางที่ ๔.๒๖	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนความเชื่อดั้งเดิมโดยจำแนกตามช่วง ชั้นอายุ	๔๒

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๔.๒๗	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามกลุ่มอาชีพ	๘๒
ตารางที่ ๔.๒๘	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิม โดยจำแนกตามกลุ่มอาชีพ	๘๒
ตารางที่ ๔.๒๙	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามระดับการศึกษา	๘๓
ตารางที่ ๔.๓๐	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิม โดยจำแนกตามระดับการศึกษา	๘๓
ตารางที่ ๔.๓๑	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของความเชื่อในความเชื่อ ดั้งเดิมจำแนกตามระดับการศึกษา	๘๔
ตารางที่ ๔.๓๒	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามสถานภาพสมรส	๘๔
ตารางที่ ๔.๓๓	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของความเชื่อทาง พระพุทธศาสนาของสถานภาพสมรส	๘๕
ตารางที่ ๔.๓๔	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิม โดยจำแนกตามสถานภาพสมรส	๘๕
ตารางที่ ๔.๓๕	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๘๖
ตารางที่ ๔.๓๖	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิม โดยจำแนกตามรายได้ต่อเดือน	๘๖
ตารางที่ ๔.๓๗	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าก้ำต้อ	๘๖
ตารางที่ ๔.๓๘	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิม โดยจำแนกตามความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าก้ำต้อ	๘๗
ตารางที่ ๔.๓๙	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามความถี่ในการเข้าวัด	๘๗

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
ตารางที่ ๔.๔๐	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยจำแนกตามกลุ่มที่มีความถึในการเข้าวัด	๘๘
ตารางที่ ๔.๔๑	ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิม โดยจำแนกตามความถึในการเข้าวัด	๘๘
ตารางที่ ๔.๔๒	เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิม โดยจำแนกตามความถึในการเข้าวัด	๘๙
ตารางที่ ๔.๔๓	ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตื้อ	๙๐
ตารางที่ ๔.๔๔	ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตื้อ	๙๒
ตารางที่ ๔.๔๕	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามกลุ่มผู้แสดงความคิดเห็น	๙๔
ตารางที่ ๔.๔๖	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามลักษณะข้อเสนอแนะ	๙๕
ตารางที่ ๔.๔๗	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ถูกสังเกตจำแนกตามเพศ/สถานภาพ	๙๖
ตารางที่ ๔.๔๘	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ถูกสังเกตจำแนกตามวัย	๙๗
ตารางที่ ๔.๔๙	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ถูกสังเกตจำแนกตามสัญชาติ	๙๗
ตารางที่ ๔.๕๐	แสดงจำนวนและร้อยละของพฤติกรรมที่สังเกตการปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตื้อตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	๙๘
ตารางที่ ๔.๕๑	แสดงจำนวนและร้อยละของพฤติกรรมที่สังเกตการปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตื้อตามหลักความเชื่อดั้งเดิม	๙๙
ตารางที่ ๔.๕๒	แสดงลักษณะส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์	๑๐๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์ปี พ.ศ.๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ชื่อ / และหน้าตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๘/๓๗ หมายถึง วินัยปิฎก มหาวิภังค์ พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๒ ชื่อที่ ๒๘ หน้า ๓๗

พระสุตตันตปิฎก

ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปธานาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปธานาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปธานาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ชกุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ชกุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
---------	-------	---	---------------------	-----------

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ.	(ไทย)	=	วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	(ภาษาไทย)
-----------	-------	---	-------------------	-----------

ที.ม.อ. (ไทย) = **อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก**
ทีฆนิกาย สุมังคลวิลาสินี มหาวรรคอรรถกถา (ภาษาไทย)

สงคห. (ไทย) = **อรรถกถาปกรณ์วิเสส**
อภิธัมมัตถสังคหะ (ภาษาไทย)

วิสุทธิมหาฎีกา. (ไทย) = **ฎีกาปกรณ์วิเสส**
ปรมัตถมัณฑุสา วิสุทธิมรรคมหาฎีกา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชาวพุทธมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธรูปในฐานะเป็นอูเทสิกเจดีย์ ซึ่งเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นด้วยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า พระพุทธรูปนั้นเริ่มมีการสร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัยคันธาระ ซึ่งเป็นแคว้นที่อยู่ทางตอนเหนือของอินเดียโบราณ ประมาณ พ.ศ.๕๐๐ - ๕๕๐ แต่เดิมนั้นพระพุทธรูปไม่มีรูปเคารพ ศาสนาพราหมณ์ หรือ ฮินดู ก็ไม่มีรูปเคารพเป็นเทวรูปเช่นกัน ซึ่งหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ต่อมาในปีประมาณ พ.ศ.๑๕๖-๑๕๘ พระเจ้า อเล็กซานเดอร์มหาราชของกรีก ได้ยกทัพผ่านแคว้นปากเตรีย (Bactria) เข้าแคว้นคันธาระ สู่มืองตักกสิลา^๑ หลังจากที่ชาวกรีกได้เข้ามาครอบครองอยู่แคว้นคันธาระระยะหนึ่งแล้วเกิดมีความเลื่อมใสในพระพุทธรูป จึงเป็นผู้สร้างพระพุทธรูปขึ้นก่อน โดยถ่ายแบบอย่างจากการสร้างเทวรูปที่ชาวกรีกเคยเคารพนับถือกันมาสร้าง ก่อให้เกิดการผสมผสานกันระหว่างอารยธรรมตะวันตกและตะวันออก เกิดเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรหรือพระพุทธรูปปางต่างๆ เพื่อยังความปีติศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นให้เกิดกุศลจิต แต่เมื่อคิดการสร้างพระพุทธรูปแพร่หลายมายังดินแดน โบราณของประเทศไทยปัจจุบัน ความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปก็มิ่นัยสำคัญที่แฝงให้เห็นถึงความเชื่อในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสืบเนื่องมาจากรากฐานความเชื่อดั้งเดิมของสังคมไทยที่มาจากโบราณ

โบราณวัตถุที่พบในประเทศไทยมากที่สุดคือ พระพุทธรูป ที่สร้างขึ้นหลายยุคหลายสมัยตั้งแต่พระพุทธรูปศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ดินแดนสยามประเทศ เมื่อประมาณ ๑,๐๐๐ กว่าปีมาแล้ว ก่อนหน้านี้อีกประมาณกว่าครึ่งศตวรรษ พระพุทธรูปได้เริ่มแรกทำขึ้นในประเทศอินเดีย จาก

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), กาลานุกรมในอารยธรรมโลก, (กรุงเทพฯ:ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒.

ระยะเวลาและสถานที่ที่พระพุทธศาสนาได้ส่งผ่านมายังดินแดนสยามประเทศ ย่อมมีตัวแปรเปลี่ยนมากมายที่ทำให้ความคิดในการสร้างพระพุทธรูปผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง^๒

คติการสร้างพระพุทธรูปมีเรื่องราวในลักษณะตำนานว่ามีมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาล ดังที่ปรากฏในรัตนพิมพวงศ์ แต่งเป็นภาษาบาลีโดย พระพรหมราชปัญญา พระภิกษุชาวล้านนา แปลโดย ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร ว่า พระเจ้าปัสเสนทิโกศล ทรงสร้างพระพุทธรูปแก่นจันทร์ขึ้นเพื่อประโยชน์แก่คนทั่วไป หลังจากนั้น หลังพุทธปรินิพพานได้ ๕๐๐ ปี พระนาคเสนเถระได้สร้างพระแก้วมรกตขึ้นตามอย่างพระพุทธรูปแก่นจันทร์^๓ และในเรื่อง นิทานพระพุทธสิหิงค์ แต่งเป็นภาษาบาลีโดย พระโพธิ์รังษี แปลโดย ศาสตราจารย์ ร.ต.ท.แสง มนวิฑูร ก็กล่าวว่า เมื่อพุทธปรินิพพานได้ ๑๐๐ ปี ในเกาะสิงหลหรือประเทศศรีลังกา ก็มีกลุ่มภิกษุและพระอรหันต์หลายองค์ร่วมกันสร้างพระพุทธสิหิงค์ขึ้น โดยให้พญานาคตนหนึ่ง ซึ่งเคยเห็นพระพุทธเจ้าเนรมิตกายให้เป็นแบบในการหล่อพระพุทธรูป^๔ จะเห็นได้ว่า หลักฐานตำนานต่างๆ ได้เขียนยกย่องพระพุทธรูปในทำนองปาฏิหาริย์ เพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญ ความศักดิ์สิทธิ์และพุทธานุภาพเป็นประการสำคัญ ในการเสริมสร้างศรัทธาในพระพุทธรูปแก่ประชาชน แม้ว่าพระพุทธรูปเหล่านั้นจะเกิดขึ้นในประเทศไทยหรือสร้างโดยนายช่างธรรมดาของท้องถิ่นก็ตาม ตำนานพระพุทธรูปสำคัญเท่าที่ปรากฏจึงมีเรื่องราวอ้างอิงถึงที่มาจากประเทศอินเดียที่เป็นต้นกำเนิดพระพุทธศาสนา โดยมีพระอรหันต์ หรือเทวดาเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ตำนานการสร้างพระพุทธรูปชินราชที่เล่าว่า พระอินทร์จำแลงลงมาเป็นนายช่างช่วยหล่อทำให้มีลักษณะงดงาม แต่โดยหลักฐานทางโบราณคดี พระพุทธรูปเริ่มทำขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๗ ในศิลปะคันธารราชู (อาจมีบางตำราว่า ทำครั้งแรกในศิลปะมอราของอินเดีย) โดยก่อนหน้านั้นจะไม่มีการทำรูปพระพุทธรูป ในศิลปะอินเดียโบราณสมัยราชวงศ์โมริยะและสูงคะมีการทำภาพพุทธประวัติ เช่น ภาพสลักหินที่สาญจี เป็นภาพพุทธประวัติตอนมหาภิเนษกรรมนั้นก็จะเป็นรูปบุคคล คือ นายฉันทะวิ่งไปกับม้ากัณฐกะ แต่บนหลังม้าไม่มีรูปบุคคล เป็นหลังม้าเปล่าๆ โดยมีร่มหรือฉัตรกางอยู่เบื้องบน แสดง

^๒ ไชยศรี ศรีอรุณ, พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ : ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่มหาภิเนษกรรมถึงมหาปรินิพพาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชนปากเกร็ด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๐.

^๓ พระพรหมราชปัญญา, ผู้แต่ง, แสง มนวิฑูร, ผู้แปล, รัตนพิมพวงศ์ ตำนานพระแก้วมรกต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒.

^๔ สุจิตต์ วงศ์เทศ, บรรณาธิการ, พระพุทธสิหิงค์ “จริง” ทุกองค์ ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖), หน้า ๔๒ - ๔๓.

ความหมายว่ามีบุคคลสำคัญคือเจ้าชายสิทธัตถะอยู่ตรงนั้น หรือภาพพุทธประวัติตอนเสด็จดับขันธปรินิพพาน ก็จะเป็นรูปโลงศพ มีบุคคลกำลังแสดงอาการเสรีา โศก โดยมีได้มีภาพพระพุทธรูปปรากฏให้เห็น^๕

ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเข้ามาสู่ดินแดนสยามประเทศในสมัยทวารวดีก็เป็นเวลาประมาณ ๕๐๐ ปี หลังจากได้มีการทำพระพุทธรูปในอินเดีย และเป็นเวลาหลังจากการทำพระพุทธรูปในอินเดียถึงประมาณเกือบ ๑,๐๐๐ ปี ที่พระพุทธศาสนาที่เป็นเถรวาทอย่างที่เราสืบมาถึงปัจจุบัน โดยผ่านศรีลังกามาสู่ดินแดนสยามประเทศอันเป็นช่วงเวลาของการปรากฏขึ้นของรัฐต่างๆ เช่น นครศรีธรรมราช ทรินุกูลไชย สุโขทัยและล้านนา การเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกานั้น มากันหลายกระแส บางกระแสจากลังกาผ่านเข้ามาทางนครศรีธรรมราช บางกระแสมาจากลังกาโดยตรงมายังละโว้ โยชยา หรือบางกระแสผ่านทางเมืองพุกามในสหภาพพม่าเข้ามาสู่ทรินุกูลไชย เมื่อเข้ามาถึงบ้านเมืองหรือรัฐต่างๆ ในดินแดนประเทศไทยเหล่านี้แล้ว ก็ได้แพร่กระจายออกไป ทั้งนี้รวมถึงอาจมาจากลังกาตั้งแต่สมัยทวารวดีก่อนหน้าแล้ว ก็ได้กลายเป็นพุทธศาสนาแบบพื้นเมืองของดินแดนสยามประเทศนี้ด้วยก็มี^๖

สำหรับในดินแดนสยามประเทศ ได้มีการสร้างศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาที่มีรูปแบบและลักษณะเฉพาะทางด้านประติมานวิทยา การสร้างพระพุทธรูปและศิลปกรรมลักษณะอื่นๆ กล่าวโดยรวมแล้วมีอยู่หลายสกุลช่างสำคัญ ได้แก่ ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ สำหรับชาวพุทธแล้ว การสร้างพระพุทธรูปหรือการบริจาคเพื่อพุทธศาสนาถือเป็นการทำบุญสร้างกุศล^๗ แต่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาเถรวาทที่นับถือกันในสยามประเทศ ผ่านมาจากศรีลังกาทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เมื่อตกมาถึงดินแดนสยาม ตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๘ เป็นต้นมา ก็เป็นเวลานับพันปีห่างจากเวลาที่เกิดพระพุทธรูปในอินเดีย ความคิดเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปในดินแดนแห่งนี้ก็ย่อมที่จะแปรเปลี่ยนไปบ้างจากความคิดเดิมที่ปรากฏในอินเดียด้วย^๘

เนื่องจากความเชื่อ (Belief) นั้น คือ การยอมรับหรือเชื่อถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือในเรื่องราวต่างๆ ทั้งที่มีตัวและไม่มีตัวตน ซึ่งบุคคลได้ประสบการณ์หรือได้รับรู้มา และการยอมรับหรือ

^๕ ไชยศรี ศรีอรุณ, พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ : ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่มหากนิษกรรมถึงมหาปรินิพพาน, หน้า ๑๑.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^๗ อ้างแล้ว, หน้า ๔๖.

^๘ อ้างแล้ว, หน้า ๓๓.

เชื่อถือนั้นอาจมีเหตุผลที่พิสูจน์อธิบายหรือไม่มีก็ได้^๕ มีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น ความเลื่อมใสศรัทธา (Faith) ซึ่งมักใช้ในเรื่องศาสนาและความเลื่อมใสในพระเจ้า ความเชื่อถือไว้วางใจ (Trust) ใช้ในสถานการณ์ชีวิตประจำวันเพื่อการทำสัญญาตกลงกัน และความเชื่อมั่น (Confidence) ใช้ในสถานการณ์ที่เกี่ยวกับความคาดหวังในบางสิ่งบางอย่าง ส่วนในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาความเชื่อหรือความเลื่อมใสศรัทธาในเรื่องศาสนา

ในเกือบทุกศาสนาจะเน้นสอนให้ศาสนิกชนเริ่มต้นด้วยความเชื่อหรือความศรัทธา (Faith) ในพระเจ้าหรือคำสอนของพระศาสดาอย่างเหนียวแน่น ยกเว้นศาสนาพุทธที่ไม่ได้เริ่มต้นด้วยศรัทธา แต่จะให้เริ่มต้นด้วยการค้นหาความจริงจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ดังปรากฏในหลักกาลามสูตร^๖ และเมื่อได้สอบสวนด้วยความจริงแล้ว ความเชื่อศรัทธาก็จะเกิดขึ้นเองอย่างถูกต้อง ในคำสอนของพระพุทธศาสนาได้จำแนกศรัทธาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. กัมมศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในกฎแห่งกรรม หรือการกระทำ กล่าวคือ กระทำสิ่งใดโดยเจตนา ก็จะเป็นกรรม ซึ่งมีทั้งกรรมดี และกรรมชั่ว โดยกฎแห่งกรรมจะชี้ว่า กรรมเหล่านั้นจะส่งผล คือหากทำกรรมดีก็จะได้รับกรรมดี ทำกรรมชั่วก็ได้รับกรรมชั่ว ดังนั้น การที่ผู้ใดปรารถนาสิ่งดีจะต้องทำกรรมดี ไม่ใช่ได้มาจากการสวดอ้อนวอนขอจากสิ่งใดๆ

๒. วิปากศรัทธา หมายถึง ความเชื่อในผลของกรรมว่ามีจริง หรือเชื่อว่าทำกรรมใดแล้วก็จะได้ผลสนองตอบเสมอ แต่อาจจะให้ผลช้าเร็วต่างกันขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย

๓. กัมมัศกตาศรัทธา หมายถึง ความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน แต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมของตน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ กรรมของใคร ใครก็เป็นผู้รับผลกรรมนั้น ไม่สามารถถ่ายเทกรรมหรือสะเดาะเคราะห์ล้างบาปได้

๔. ตถาคตโพธิสัจฉตา หมายถึง ความเชื่อว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามีจริง มั่นใจในองค์พระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระคุณทั้ง ๕ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^๗

^๕ สุภาวดี เจริญเศรษฐม, “ความเชื่อ : มิติแห่งเหตุผล และความมั่งงาย”, วารสารรามคำแหง, ปีที่ ๒๒, ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๔๘) : หน้า ๗๕.

^๖ อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๒๔๑.

^๗ อจ.สตุตท. (ไทย) ๒๓/๔/๓ ; อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓.

ความเชื่อดังที่กล่าวมา เป็นหลักความเชื่อที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม ความเชื่อพื้นบ้าน (Folk belief) เป็นสิ่งที่แฝงอยู่จริงในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมทุกสังคม ซึ่งมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับความเชื่อพื้นบ้านเหล่านั้น แต่ก็มีผลกระทบต่อความเชื่อส่วนใหญ่ของคนในสังคมนั้นๆ อาจมีลักษณะเหมือนกัน คล้ายกัน และแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับ สภาพสังคม วัฒนธรรม ปรัชญาการณั้ธรรมชาติ เหตุการณ์ผิดปกติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และลัทธิศาสนา ความเชื่อจึงมีทั้งด้านที่เป็นเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึก^{๑๒} เช่นเดียวกับมนุษย์ที่มีความคิดที่มีเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งความเชื่อเช่นนี้ มีทั้งความเชื่อในเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ (Nature of the supernatural) ธรรมชาติของโลกและจักรวาล (Nature of the Physical world) และธรรมชาติของมนุษย์และสังคมมนุษย์ (Nature of man and his society)^{๑๓} ความเชื่อไม่เพียงแต่อธิบายสิ่งต่างๆ และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และเหนือธรรมชาติ แต่ยังสามารถกำหนดวิถีทางในการดำเนินชีวิตมนุษย์และชุดคุณค่าทางศีลธรรมที่หล่อหลอมและสร้างความเป็นเอกลักษณ์ให้แก่สังคมอีกด้วย^{๑๔}

อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในรูปแบบใดก็ตามย่อมมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนจำนวนมากทั้งส่วนที่เป็นพฤติกรรมและอารมณ์ความรู้สึก ความเชื่อเป็นที่มาของพฤติกรรมและพัฒนาเป็นวัฒนธรรม เกิดรูปเป็นพิธีกรรมประเพณี ความเชื่อเหล่านี้มักจะเป็นสิ่งลบล้างได้ยาก แต่อาจเปลี่ยนแปลงได้หากมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือกว่าเข้ามาแทนที่ ความเชื่อสามารถส่งผ่านจากบุคคลหนึ่งไปยังบุคคลอื่น ได้จนเกิดเป็นความเชื่อหมู่ (Mass belief)^{๑๕}

ความเชื่อทางศาสนาได้ช่วยให้มนุษย์ผ่อนคลายความวิตกกังวลและอารมณ์ความเครียดอันเกิดจากความรู้สึกไม่แน่นอนในการดำเนินชีวิต และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายตามความเชื่อทางศาสนายังช่วยส่งผลให้มนุษย์เกิดความมั่นคงทางจิตใจ และเกิดกำลังใจในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ที่จะใช้ในชีวิตประจำวันให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

^{๑๒} สุภาวดี เจริญเศรษฐมท, “ความเชื่อ : มิติแห่งเหตุผล และความมกมาย”, วารสารรามคำแหง, หน้า ๕๔-๕๗.

^{๑๓} De Waal Malefiji, Annemarie, **Religion and culture: An introduction to anthropology of religion**, (New York: Macmillan, 1968) , p. 145.

^{๑๔} Johnstonc, Ronald L., **Religion in Society: A sociology of religion**, 5th ed,(New Jersey: Prentice-Hall,1997), p. 7-13.

^{๑๕} สุภาวดี เจริญเศรษฐมท, “ความเชื่อ : มิติแห่งเหตุผล และความมกมาย”, วารสารรามคำแหง, หน้า ๗๔.

ในการศึกษาครั้งนี้ จึงเป็นการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับความเชื่อและพฤติกรรมที่ปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวพุทธในสมัยปัจจุบัน ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีเหตุผลถูกต้องตามหลักการทางพระพุทธศาสนา และเป็นความเชื่อที่เป็นไปตามอารมณ์ความรู้สึก อันเป็นผลมาจากความเชื่อดั้งเดิมของคนในสังคมที่สืบทอดกันมา โดยเป็นการศึกษาความเชื่อที่มีพระพุทธรูปพระเจ้าเก้าตื้อ ซึ่งได้สร้างขึ้นตั้งแต่ในสมัยพระเมืองแก้ว กษัตริย์รัชกาลที่ ๑๔ แห่งราชวงศ์มังรายที่ครองอาณาจักรล้านนา ในปี พ.ศ. ๒๐๔๗^{๑๖} ปัจจุบันประดิษฐานอยู่ที่วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

พระพุทธรูปพระเจ้าเก้าตื้อนับเป็นพระพุทธรูปในดินแดนล้านนาที่มีความสำคัญและได้รับความนิยมนับถือจากคนในท้องถิ่นและต่างถิ่นในการเข้ามาสักการะกราบไหว้บูชาและขอพร รวมไปถึงการขอความคุ้มครองให้ช่วยปกป้องรักษาแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่างๆ ซึ่งจะแตกต่างจากจุดมุ่งหมายของการสร้างพระพุทธรูปที่เชื่อกันว่าเป็นการช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนตราบสิ้นพุทธันดร หรือเป็นอุเทสิกเจดีย์เพื่อเป็นพุทธานุสติเครื่องให้ระลึกถึงพระพุทธคุณที่ทรงประกาศหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวโลก อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนานั้นยอมรับบุคคลในโลกว่ามีระดับของสติปัญญาแตกต่างกัน ชาวโลกบางกลุ่มนั้นยังจำเป็นต้องอาศัยศรัทธาเป็นหลักสำคัญในการจงใจให้นับถือเพื่อที่จะเรียนรู้ธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป และชาวพุทธส่วนใหญ่ก็ยังเป็นกลุ่มที่ยังจำเป็นต้องอาศัยความเชื่อศรัทธาที่มีลักษณะเช่นนี้อยู่จำนวนมาก ดังนั้น เราจึงมีอาจปฏิเสธได้ว่า ความเชื่อศรัทธาในพระพุทธรูปก็มีนัยเช่นเดียวกับการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ถึงแม้หลักศรัทธาที่ถูกต้องคือ ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมและวิบากแห่งกรรม แต่ชาวพุทธส่วนใหญ่ก็ยังเชื่อในผลแห่งกรรมดีที่เกิดขึ้นจากการกราบไหว้บูชาและการขอพรอันวอนจากพระพุทธรูป

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา และพฤติกรรมที่มีต่อพระพุทธรูปพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รวมทั้งข้อเสนอแนะและพฤติกรรมของชาวพุทธในสังคมไทยที่มีต่อพระพุทธรูป โดยเป็นการศึกษาจากความเชื่อในพระพุทธรูปท้องถิ่น คือ พระพุทธรูปพระเจ้าเก้าตื้อ เนื่องจากมีความเห็นว่า การศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัย ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณศาสนสถานเดียวกัน อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งแม้จะเป็นการศึกษาเฉพาะแต่ก็มีนัยครอบคลุมถึงความเชื่อโดยทั่วไปของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบัน

^{๑๖} พระครูพิพิธสุตาทรร และคณะ, วัดสวนดอก พระอารามหลวง, (เชียงใหม่: มรดกล้านนา, ๒๕๕๑), หน้า ๓๓.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่มีต่อพระพุทธรูปพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะและพฤติกรรมของชาวพุทธในสังคมไทยที่มีต่อพระพุทธรูป

๑.๓ สมมติฐานการวิจัย

๑.๓.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ

๑.๓.๒ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมมีผลต่อการปฏิบัติต่อพระเจ้าเก้าตื้อแตกต่างกัน

๑.๔ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับหรือเชื่อถือในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือในเรื่องราวต่างๆ ทั้งที่เป็นเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งบุคคลได้ประสบเองหรือได้รับรู้มา

พระพุทธรูป หมายถึง รูปเปรียบของพระพุทธเจ้าที่มีการจัดสร้างขึ้น

พระเจ้าเก้าตื้อ หมายถึง พระพุทธรูปที่เป็นองค์ประธาน ในพระอุโบสถวัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งได้สมมุติบัญญัตินามว่าพระเจ้าเก้าตื้อ

ชาวพุทธ หมายถึง กลุ่มประชากร ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่นับถือศาสนาพุทธ มีความเคารพศรัทธา และเข้ามาแสดงพฤติกรรมตามความเชื่อต่อพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๑.๕ ขอบเขตการวิจัย

๑.๕.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย ประกอบไปด้วยเนื้อหา ๓ ส่วน คือ

๑) หลักความเชื่อในพระพุทธรูป ได้แก่ หลักศรัทธา ๔ หลักเจดีย์ ๔ และหลักอนุสสติ ๑๐ มี พุทธานุสสติ เป็นต้น โดยเป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท และทัศนะหรือแนวคิดเกี่ยวข้องของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา

๒) แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิม ได้แก่ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๓) ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปพระเจ้าแก้วคือ เป็นการศึกษาเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และข้อเสนอนะ แบบสังเกตการณ์

๑.๕.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่/เวลา และกลุ่มประชากรตัวอย่าง

๑) พื้นที่/เวลา คือ พระอุโบสถพระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเวลาปี พ.ศ.๒๕๕๓

๒) ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาข้อมูลจากประชาชนที่เข้ามาสักการะกราบไหว้พระพุทธรูปแก้วคือในพระอุโบสถพระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ

๒.๑) การเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามกับกลุ่มประชากร ในช่วงระยะเวลา ๓ เดือน คือ ระหว่างเดือน กรกฎาคม – ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๓

๒.๒) การเก็บข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เข้ามาในพระอุโบสถพระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอก เชียงใหม่ ระยะเวลา ๑๑ วัน ในระหว่างวันที่ ๑๒ – ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

๒.๓) การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง ระยะเวลา ๔ วัน ในระหว่างวันที่ ๒๕ – ๒๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๓

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูป
พระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๑.๖.๓ ผลจากการศึกษาข้อเสนอแนะและพฤติกรรมของชาวพุทธในสังคมไทยที่มีต่อ
พระพุทธรูป สามารถนำไปใช้ในการเผยแพร่หลักความเชื่อต่อพระพุทธรูปที่ถูกต้องตามหลักศรัทธาใน
พระพุทธศาสนา

บทที่ ๒

ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและคติความเชื่อพื้นบ้าน โดยศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพบว่ามีประเด็นในการศึกษา ดังนี้

๒.๑ หลักความเชื่อในพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ หลักศรัทธา ๔

๒.๑.๒ หลักเจตีย์ ๔

๒.๑.๓ หลักอนุสติ ๑๐

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อพื้นบ้าน

๒.๒.๑ ความหมายของความเชื่อ

๒.๒.๒ ที่มาและประเภทของความเชื่อ

๒.๒.๓ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ

๒.๒.๔ ความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์

๒.๓ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ หลักความเชื่อในพระพุทธศาสนา

คำว่า “ศรัทธา” เป็นภาษาสันสกฤต ส่วนภาษาบาลีใช้คำว่า “สทฺธา” มีความหมายโดยพยัญชนะว่า “ทรงไว้พร้อม” หมายความว่า ความเชื่อ ได้แก่ ความมั่นใจในประโยชน์ที่ตนเองกระทำอยู่ เมื่อกระทำอะไรก็ตาม ต้องมีศรัทธาเป็นปัจจัยสำคัญ แต่การมีศรัทธาจะต้องมีปัญญากำกับด้วย จึงจะเป็นศรัทธาที่ถูกต้อง มิฉะนั้นแล้ว ศรัทธาก็จะเป็นความเชื่อที่ผิด ซึ่งอาจนำไปสู่เป้าหมายที่ผิด ซึ่งการพิจารณาถึงหลักศรัทธาที่ถูกต้อง มีหลักการวิเคราะห์ ดังนี้

๒.๑.๑ หลักศรัทธา ๔

ลักษณะที่ควรกล่าวถึง “ศรัทธา” เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องความหมาย บทบาท และความสำคัญของศรัทธาในระบบพุทธธรรม มีดังนี้

๑. ศรัทธาเป็นเพียงขั้นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาปัญญา และกล่าวได้ว่าเป็นขั้นต่ำที่สุด

๒. ศรัทธาที่ประสงค์ ต้องเป็นความเชื่อความซาบซึ้งที่เนื่องด้วยเหตุผล คือมีปัญญารองรับ และเป็นทางสืบต่อแก่ปัญญาได้ มิใช่เพียงความรู้สึกมอบความไว้วางใจให้สิ้นเชิง โดยไม่ต้องถามหาเหตุผล อันเป็นลักษณะทางฝ่ายอาเวค (Emotion) ด้านเดียว

๓. ศรัทธาที่เป็นความรู้สึกฝ่ายอาเวคด้านเดียว ถือเป็นความเชื่อที่มงาย เป็นสิ่งที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไขให้ถูกต้อง ส่วนความรู้สึกฝ่ายอาเวคที่เนื่องอยู่กับศรัทธาแบบที่ถูกต้อง เป็นสิ่งที่นำมาใช้ในกระบวนการปฏิบัติธรรมให้เป็นประโยชน์ได้มากพอสมควรในระยะต้นๆ แต่จะถูกปัญญาเข้าแทนที่โดยสิ้นเชิงในที่สุด

๔. ศรัทธาที่มุ่งหมายในกระบวนการพัฒนาปัญญานั้น อาจให้ความหมายสั้นๆ ว่า เป็นความซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็น คือมั่นใจตนเอง โดยเหตุผลว่า จุดหมายที่อยู่เบื้องหน้านั้นเป็นไปได้จริงแท้ และมีค่าควรแก่การที่ตนจะดำเนินไปให้ถึง เป็นศรัทธาที่เร้าใจให้อยากพิสูจน์ความจริงของเหตุผลที่มองเห็นอยู่เบื้องหน้านั้นต่อๆ ยิงๆ ขึ้นไป เป็นบันไดขั้นต้นสู่ความรู้ตรงข้ามกับความรู้สึกมอบใจให้แบบอาเวค ซึ่งทำให้หยุดคิดหาเหตุผลต่อไป

๕. เพื่อควบคุมศรัทธาให้อยู่ในความหมายที่ถูกต้อง ธรรมหมวดใดก็ตามในพุทธธรรม ถ้ามีศรัทธาเป็นส่วนประกอบข้อหนึ่งแล้ว จะต้องมีปัญหาเป็นอีกข้อหนึ่งด้วยเสมอไป อาทิ

สัมปรายกัตถะ (สัทธาสัมปทา สิตสัมปทา จากสัมปทา ปัญญาสัมปทา)

พละ ๕ และ อินทริย์ ๕ (สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา)

สมชีวิธรรม ๔ (สมสัทธา สมสีลา สมจาคา สมปัญญา)

เวสาร์ชกรณธรรม ๕ (ศรัทธา ศีล พาหุสัจจะ วิริยารัมภะ ปัญญา)

อริยวัชฒิ หรือ อารยวัชฒิ ๕ (ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา)

อริยทรัพย์ ๗ (ศรัทธา ศีล หิริ โอตตปปะ พาหุสัจจะ จาคะ ปัญญา)

สัปปริสธรรม ข้อแรก คือ สัทธัมมสมันนาคโต ประกอบด้วยธรรมเจ็ดประการ อันได้แก่ มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตปปะ เป็นพหูสูต มีความเพียรอันปรารภแล้ว มีสติมั่นคง มีปัญญา

ตามปรกติศรัทธาข้อมมาเป็นข้อหนึ่ง พร้อมกับที่ปัญญาเป็นข้อสุดท้าย แต่ในกรณีดังกล่าวถึงปัญญา ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงศรัทธาไว้ด้วย เช่น อธิษฐานธรรม โพชฌงค์ และนาถกรณธรรม เป็นต้น ปัญญาจึงสำคัญกว่าศรัทธา ทั้งในฐานะเป็นตัวคุมและในฐานะเป็นองค์ประกอบที่จำเป็น แม้

ในแง่คุณสมบัติของบุคคล ผู้ที่ได้รับยกย่องสูงสุดในพระพุทธศาสนา ก็คือผู้มีปัญญาสูงสุด เช่น พระสารีบุตรอัครสาวก เป็นต้น ไม่ได้ถือเอาศรัทธาในศาสนาเป็นเกณฑ์

๖. คุณประโยชน์ของศรัทธา เป็นไปใน ๒ ลักษณะ คือ ในแนวหนึ่ง ศรัทธาเป็นปัจจัยให้เกิดปิติ ซึ่งทำให้เกิดปีติสัทธา (ความสงบเยือกเย็น) นำไปสู่สมาธิและปัญญาในที่สุด อีกแนวหนึ่ง ศรัทธาทำให้เกิดวิริยะ คือความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติ ทดลองสิ่งที่เชื่อด้วยศรัทธานั้น ให้เห็นผลประจักษ์จริงจังแก่ตน ซึ่งนำไปสู่ปัญญาในที่สุด คุณประโยชน์ทั้งสองนี้ จะเห็นว่าเป็นผลจากความรูสึกในฝ่ายอเวก แต่ต้องมีความใฝ่ประสงค์ปัญญาแฝงอยู่ด้วยตลอดเวลา

๗. ศรัทธาเป็นไปเพื่อปัญญา ดังนั้น ศรัทธาจึงต้องส่งเสริมความคิดวิจยวิจารณ์ จึงจะเกิดความก้าวหน้าแก่ปัญญาตามจุดหมาย นอกจากนี้ แม้ตัวศรัทธานั้นเอง จะมั่นคงแน่นแฟ้นได้ ก็เพราะได้คิดเห็นเหตุผลจนมั่นใจ หมดความเคลือบแคลงสงสัยใดๆ โดยนัยนี้ ศรัทธาในพุทธธรรมจึงส่งเสริมการค้นคิดหาเหตุผล การขอร้องให้เชื่อก็ดี การบังคับให้ยอมรับความจริงตามที่กำหนดก็ดี การชูงูด้วยภัยแก่ผู้ไม่เชื่อก็ดี เป็นวิธีการที่เข้ากันไม่ได้เลยกับหลักศรัทธา

๘. ความเลื่อมใสศรัทธาติดในบุคคล ถูกถือว่ามีข้อเสียข้อบกพร่อง แม้แต่ความเลื่อมใสติดในองค์พระศาสดาเอง พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ละเสีย เพราะเป็นศรัทธาที่แรงด้วยความรู้สึกทางอเวก กลับกลายเป็นอุปสรรคต่อความหลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ในขั้นสุดท้าย

๙. ศรัทธาไม่ถูกจัดเป็นองค์มรรค เพราะตัวการที่จำเป็นสำหรับการดำเนินก้าวหน้าต่อไปในมรรคานี้ คือปัญญาที่พุ่งอยู่กับศรัทธานั้นต่างหาก และศรัทธาที่จะถือว่ามีปัญญารองรับอยู่ด้วย นอกจากนี้ ท่านที่มีปัญญาสูง เช่น องค์พระพุทธเจ้าเอง และพระปัจเจกพุทธเจ้า ทรงเริ่มมรรคที่ตัวปัญญาทีเดียว ไม่ผ่านศรัทธา เพราะการสร้างปัญญาไม่จำเป็นต้องเริ่มที่ศรัทธาเสมอไป (คือเริ่มที่โยนิโสมนสิการ) ด้วยเหตุนี้ เรื่องศรัทธา ท่านจึงกล่าวซ่อนแฝงไว้ในตอนต้นว่าด้วยการสร้างสัมมาทิฐิ ไม่จัดแยกไว้เป็นเรื่องต่างหาก

๑๐. แม้แต่ศรัทธาที่พ้นจากภาวะเป็นความเชื่อมงายนั้นเอง ถ้าไม่ดำเนินต่อไปถึงขั้นทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ให้เห็นความจริงประจักษ์แก่ตน ก็ไม่นับว่าเป็นศรัทธาที่ถูกต้องตามความหมายแท้จริง เพราะเป็นศรัทธาที่มีได้ปฏิบัติหน้าที่ตามความหมายของมัน จัดเป็นการปฏิบัติธรรมผิดพลาด เพราะปฏิบัติอย่างขาดวัตถุประสงค์

๑๑. แม้ศรัทธาจะมีคุณประโยชน์สำคัญ แต่ในขั้นสูงสุด ศรัทธาจะต้องหมดไป ถ้ายังมีศรัทธาอยู่ก็แสดงว่ายังไม่บรรลุจุดหมาย เพราะตราบใดที่เชื่อต่อจุดหมายนั้น ก็ย่อมแสดงว่ายังไม่ได้เข้าถึงจุดหมายนั้นรู้เห็นจริงด้วยตนเอง และตราบใดที่ยังมีศรัทธา ก็แสดงว่ายังต้องอิงอาศัยสิ่งอื่น ยังต้องฝากปัญญาไว้กับสิ่งอื่น ยังไม่หลุดพ้นเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ โดยเหตุนี้ศรัทธาจึงไม่เป็นคุณสมบัติ

ของพระอรหันต์ ตรงข้ามพระอรหันต์กลับมีคุณสมบัติว่า ผู้ไม่มีศรัทธา ซึ่งหมายความว่า ได้รู้เห็น ประจักษ์ จึงไม่ต้องเชื่อต่อใครๆ หรือต่อเหตุผลใดๆ อีก

๑๒. โดยสรุป ความก้าวหน้าในมรรค ดำเนินมาโดยลำดับ จากความเชื่อ (ศรัทธา) มาเป็น ความเห็นหรือเข้าใจ โดยเหตุผล (ทิลฺล) จนเป็นการรู้การเห็นในที่สุด ซึ่งในขั้นสุดท้าย เป็นอันหมดภาระ ของศรัทธาโดยสิ้นเชิง

๑๓. ศรัทธามีขอบเขตความสำคัญและประโยชน์แค่ไหนเพียงใด เป็นสิ่งที่จะต้องรู้เข้าใจ ตามเป็นจริง ไม่ควรตีค่าสูงเกินไป แต่ก็ไม่ควรดูแคลนโดยเด็ดขาด เพราะในกรณีที่ดูแคลนศรัทธา อาจกลายเป็นการเข้าใจความหมายของศรัทธาผิด เช่น ผู้ที่คิดว่าตนเชื่อมั่นในตนเอง แต่กลายเป็นเชื่อ ต่อกิเลสของตน ในรูปอหังการมมังการไป ซึ่งกลับเป็นผลร้ายไปอีกด้านหนึ่ง

๑๔. ในระดับศีลห้า หรือที่เรียกกันว่าศีลธรรม ศรัทธาเป็นองค์ธรรมสำคัญซึ่งเกี่ยวเนื่องมาก ทำให้คนมีหลักตั้งตัวเป็นกำลังเหนียวรั้งและต้านปะทะไม่ให้ยอมตามสิ่งชักจูงล่อเร้าเข้าวนให้ทำ ความชั่ว อีกประการหนึ่ง การมีศรัทธาเป็นเหมือนมีร่องไหลประจำของกระแสความคิด เมื่อได้รับรู้ อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เกินกำลังของศรัทธาที่มีอยู่ กระแสความคิดก็จะวิ่งเล่นไปตามร่องหรือ แนวทางที่ศรัทธาเตรียมไว้ทำให้ไม่คิดไปในทางอื่นหรือทางที่ผิดศีลธรรม ดังนั้น สำหรับผู้ยังไม่หมด กิเลส ศีลจึงดำรงอยู่ได้ดีด้วยศรัทธา ศรัทธาแบบนี้มีคุณมากในระดับหนึ่ง แต่พร้อมกันนั้นถ้าเป็น ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็อาจมีโทษมาก โดยกลายเป็นตัวการขัดขวางการสร้างปัญญาเสียเอง

๑๕. ในกระบวนการแห่งความเจริญของปัญญา (หรือการพัฒนาปัญญา) อาจกำหนด ขั้นตอนที่จัดว่าเป็นระยะของศรัทธาได้คร่าวๆ คือ

๑) สร้างทัศนคติที่มีเหตุผล ไม่เชื่อหรือยึดถือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพียงเพราะฟังตามๆ กัน มา เป็นต้น (ตามแนวกาลามสูตร)

๒) เป็นผู้คุ้มครองสัจจะ คือ ยินดีรับฟังหลักการ ทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่างๆ ของ ทุกฝ่ายทุกด้าน ด้วยใจเป็นกลาง ไม่ด่วนตัดสินสิ่งที่ยังไม่รู้ไม่เห็นว่าเป็นเท็จจริง ไม่ยินกรานยึดติดแต่ สิ่งที่ตนรู้หรือคิดเห็นเท่านั้นว่าถูกต้องเป็นจริง

๓) เมื่อรับฟังทฤษฎี คำสอน ความเห็นต่างๆ ของผู้อื่นแล้ว พิจารณาเท่าที่เห็นด้วย ปัญญาตนว่าเป็นสิ่งที่มีเหตุผล และเห็นว่าผู้แสดงทฤษฎี คำสอนหรือความเห็นนั้นๆ เป็นผู้มีความ จริงใจ ไม่ลำเอียงมีปัญหา จึงเลื่อมใสรับเอามาเพื่อคิดหาเหตุผลทดสอบความจริงต่อไป

๔) นำสิ่งที่ใจรับมานั้น มาขบคิดทดสอบด้วยเหตุผล จนแน่แก่ใจว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้อง แท้จริงอย่างแน่นอน จนซาบซึ้งด้วยความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็นแล้ว พร้อมทั้งจะลงมือ ปฏิบัติพิสูจน์ทดลองให้รู้เห็นความจริงประจักษ์ต่อไป

๕) ถ้ามีความเคลือบแคลงสงสัย รับผิดชอบต่อใจบริสุทธิ์ มุ่งปัญญา มิใช่ด้วย อหังการมมังการ พิสูจน์เหตุผลให้ชัดเจนเพื่อให้ศรัทธานั้นมั่นคงแน่นแฟ้น เกิดประโยชน์สมบูรณ์ตาม ความหมายของมัน^๑

ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ถือว่าศรัทธาที่แท้จริงตามหลักศาสนานั้นมี ๔ ประเภท เรียกว่า “ศรัทธา ๔”^๒ ซึ่งว่าด้วยหลักความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ๔ ประการ คือ

๑. กัมมสังกัธธา คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไร โดยมีเจตนา คือ จงใจทำ ทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความคิดความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำ ไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนหรืออนคยโชค เป็นต้น

๒. วิปากสังกัธธา คือ เชื่อวิปาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓. กัมมัสสกตาสังกัธธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็น เจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

๔. ตถาคตโพธิสังกัธธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่าทรง เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๕ ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทาง ที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุด พ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

ศรัทธา ๔ อย่างนี้ มีมาในบาลีเฉพาะข้อที่ ๔ อย่างเดียว ว่าโดยใจความ ศรัทธา ๓ ข้อต้น ย่อมรวมลงในข้อที่ ๔ ได้ทั้งหมด^๓ หลักศรัทธามีรายละเอียดที่ควรพิจารณา ดังนี้

๑. กัมมสังกัธธา

คำว่า “กรรม” แปลว่า การกระทำ แต่การกระทำไม่จำเป็นต้องเป็นกรรมเสมอไป การกระทำที่จะจัดเป็นกรรมและมีผลในทางศีลธรรมจะต้องเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือด้วยความตั้งใจในการกระทำ ดังพระพุทธพจน์ว่า

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๔๗ - ๖๕๐

^๒ อัง.สตุตค. (ไทย) ๒๓/๔/๓

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔๐.

“คู่อนิกมฺหํทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม

บุคคลจงใจแล้วย่อมกระทำการทางกาย ทางวาจา ทางใจ”^๔

ในพระพุทธศาสนากล่าวยืนยันแน่นอนว่า กรรมเป็นกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เป็นระเบียบแน่นอน กล่าวรวมอยู่ในนิยาม ๕^๕ ดังนี้

๑) อุคฺคินิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับอุคฺคินิยาม หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ โดยเฉพาะดิน น้ำ อากาศ และฤดูกาล อันเป็นสิ่งแวดล้อมสำหรับมนุษย์

๒) พินฺชานิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ มีพันธกรรม เป็นต้น

๓) จิตตนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต

๔) กรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการกระทำ ของมนุษย์ คือ กระบวนการให้ผลของการกระทำ

๕) ธรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันแห่งสิ่งทั้งหลาย^๖

จะเห็นได้ว่า กรรมข้อแรกนั้น เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อมรอบตัวของมนุษย์และสัตว์ และตั้งแต่ข้อ ๒ พินฺชานิยาม เป็นต้นมา เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสัตว์ที่ต้องตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ๕ อย่างนี้

กรรมนั้น เมื่อแบ่งโดยประเภทมี ๓ ประการ เรียกว่า กรรม ๓^๗ คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ประกอบด้วย

๑) กายกรรม คือ กรรมทำ ด้วยกาย การกระทำทางกาย

๒) วาจากรรม คือ กรรมทำ ด้วยวาจา การกระทำทางวาจา

๓) มโนกรรม คือ กรรมทำ ด้วยใจ การกระทำทางใจ^๘

กรรมนั้น เมื่อว่าด้วยเจตนาในการกระทำมี ๒ ประการ เรียกว่า กรรม ๒^๙ คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม หรือทางใจก็ตาม ประกอบด้วย

^๔ อก. จกุก. (ไทย) ๒๒/๓๓๔

^๕ ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๔

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๖.

^๗ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๔/๕๖.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑.

^๙ อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๔๕/๑๓๑, ๕๕๑/๓๓๘; พุ.อิตฺติ. (ไทย) ๒๕/๒๐๘/๒๔๘; ๒๔/๒๑/๒๑๒.

๑) อกุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว การกระทำ ที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำ ที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

๒) กุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี การกระทำ ที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำ ที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ^{๑๐}

๒. วิปากสัทธา

กรรมนั้น เมื่อกล่าวถึงผลของการกระทำมี ๑๒ ประการ เรียกว่า กรรม ๑๒^{๑๑} คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ก็จะให้ผลไปตามนั้น ดังพระพุทธพจน์ว่า

“หว่านพืชเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ได้ดี ผู้ทำกรรมชั่ว ได้ชั่ว”^{๑๒}

ในที่นี้หมายถึง กรรมประเภทต่างๆ พร้อมทั้งหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการให้ผลของกรรมเหล่านั้น

หมวดที่ ๑ ว่าโดยปากกาล คือ จำแนกตามเวลาที่ให้ผล

๑) ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม คือ กรรมให้ผลในปัจจุบันคือในภพนี้

๒) อุปัชชเวทนิยกรรม คือ กรรมให้ผลในภพที่จะไปเกิดคือในภพหน้า

๓) อปราริยเวทนิยกรรม คือ กรรมให้ผลในภพต่อไป

๔) อโหสิกรรม คือ กรรมเลิกให้ผล ไม่มีผลอีก

หมวดที่ ๒ ว่าโดยกิจ คือ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่

๕) ชนกกรรม คือ กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่เป็นตัวนำ ไปเกิด

๖) อุปัตถัมภกกรรม คือ กรรมสนับสนุน กรรมที่เข้าช่วยสนับสนุนหรือซ้ำเติมต่อจากชนก

กรรม

๗) อุปปีฬกกรรม คือ กรรมบีบคั้น กรรมที่มาให้ผล บีบคั้นผลแห่งชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมนั้น ให้แปรเปลี่ยนทุเลาลงไป บั่นทอนวิบากมิให้เป็นไปได้นาน

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘.

^{๑๑} วิสุทฺธิ. (ไทย) ๓/๒๒๓.

^{๑๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๐๓/๓๓๓.

๘) อุปฆาตกรรม คือ กรรมตัดรอน กรรมที่แรง ฝ่ายตรงข้ามกับชนกรรมและอุปถัมภ์ภกกรรม เข้าตัดรอนการให้ผลของกรรมสองอย่างนั้น ให้ขาดไปเสียทีเดียว เช่น เกิดในตระกูลสูง มั่งคั่ง แต่อายุสั้น เป็นต้น

หมวดที่ ๓ ว่าโดยปากทานปริยาย คือ จำแนกตามความยักเยื้องหรือลำดับความแรงในการให้ผล

๘) ครุกรรม คือ กรรมหนัก ให้ผลก่อน ได้แก่ สมบัติ ๘ หรือ อนันตริยกรรม

๑๐) พหุกรรม หรือ อาจิณณกรรม คือ กรรมทำมากหรือกรรมชิน ให้ผลรองจากครุกรรม

๑๑) อาสังนกรรม คือ กรรมจวนเจียน หรือกรรมใกล้ตาย คือกรรมทำ เมื่อจวนจะตายจับใจอยู่ใหม่ๆ ถ้าไม่มี ๒ ข้อก่อน ก็จะทำให้ผลก่อนอื่น

๑๒) กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม คือ กรรมสักว่าทำ กรรมที่ทำ ไว้ด้วยเจตนาอันอ่อน หรือมิใช่เจตนาอย่างนั้น โดยตรง ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นให้ผลแล้วกรรมนี้จึงจะให้ผล กตัตตากรรมก็เขียน

กรรม ๑๒ หรือ กรรมสี่ ๓ หมวดนี้ มิได้มีมาในบาลีในรูปเช่นนี้โดยตรง พระอาจารย์สมัยต่อมา เช่น พระพุทธโฆษาจารย์ เป็นต้น ได้รวบรวมมาจัดเรียงเป็นแบบไว้ในภายหลัง^{๑๑}

อย่างไรก็ตาม ผลของกรรมนั้นก็ต้องพิจารณาถึงจุดอ่อนหรือจุดดีของกรรมที่ให้ผลด้วยเช่นกัน เรียกว่า “วิบัติ ๔”^{๑๒} คือ ข้อเสีย จุดอ่อน ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งไม่อำนาจแก่การให้ผลของกรรมดี แต่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล ส่วนประกอบบกพร่อง เปิดช่องให้กรรมชั่ว

๑) คติวิบัติ คือ วิบัติแห่งคติ คติเสีย ในช่วงยาวหมายถึง เกิดในกำเนิดต่ำทรมาน หรือที่เกิดอันไร้ความเจริญ ในช่วงสั้นหมายถึง ที่อยู่ ที่ไป ทางดำ เนินไม่ดี หรือ ทำ ไม่ถูกเรื่องไม่ถูกที่ คือ กรรมนั้น สภาพแวดล้อมนั้น สถานการณ์นั้น ถิ่นนั้น ตลอดถึงแนวทางดำ เนินชีวิตขณะนั้น ไม่เอื้ออำนาจแก่การกระทำ ความดีหรือการเจริญงอกงามของความดีและการที่ผลดีจะปรากฏ แต่กลับเปิดทางให้แก่ความชั่วและผลร้าย

๒) อุปริวิบัติ คือ วิบัติแห่งร่างกาย รูปร่างเสีย; ในช่วงยาวหมายถึง ร่างกายวิกลพิการ ไม่งดงาม บุคลิกภาพไม่ดี ในช่วงสั้นหมายถึง สุขภาพไม่ดี เจ็บป่วย มีโรครุม

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม , หน้า ๓๓๘ - ๓๓๙.

^{๑๒} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๔๐/๔๕๘.

๓) กาลวิบัติ คือ วิบัติแห่งกาล กาลเสีย ในช่วงยาวหมายถึง เกิดอยู่ในสมัยที่โลกไม่มีความเจริญหรือบ้านเมืองมีแต่ภัยพิบัติ ผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มีการกดขี่เบียดเบียนกันมาก ยกดขี่คนชั่ว บีบบังคับคนดี ในช่วงสั้นหมายถึง ทำ ผิดกาลผิดเวลา

๔) ปโยควิบัติ คือ วิบัติแห่งการประกอบ กิจการเสีย ในช่วงยาวหมายถึง ฝักใฝ่ในทางที่ผิด ประกอบกิจการงานที่ผิด หรือมีปกติชอบกระทำ แต่ความชั่ว ในช่วงสั้นหมายถึง เมื่อกระทำความผิด ก็ไม่ทำให้ถึงขนาด ไม่ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ทำจับจด ใช้วิธีการไม่เหมาะสมกับเรื่องหรือเมื่อประกอบความดีต่อเนื่องมา แต่กลับทำความชั่วหักล้างเสียในระหว่าง

วิบัติ ๔ นี้ เป็นสิ่งที่จะต้องนำมาประกอบการพิจารณาในเรื่องการให้ผลของกรรม เพราะการปรากฏของวิบาก นอกจากอาศัยเหตุคือกรรมแล้ว ยังต้องอาศัยฐานคือ คติ อุบัติ กาละ และปโยคะ เป็นปัจจัยประกอบด้วย^๕ และในขณะเดียวกัน จุดเด่นหรือจุดแข็งที่จะทำให้ได้รับผลกรรมดี และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล ส่วนประกอบอำนวยความสะดวกเสริมกรรมดี เรียกว่า สมบัติ ๔^๖ ก็มีนัยตรงข้ามกัน

๓. กัมมัตสสกาตัทธา

ความเชื่อเรื่องกรรมโดยความเป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน คือเชื่อว่าคนแต่ละคนมีกรรมเป็นของตนเอง และจะต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น ดังพระพุทธพจน์ว่า

“ความบริสุทธิ์หรือความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน
คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์หรือบริสุทธิ์หาได้ไม่”^๗

นอกจากนี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงกรรมและผลของกรรมไว้เป็นคู่ๆ จำนวน ๘ คู่ ดังนี้

๑) เกิดมาเป็นคนมีอายุสั้น เพราะมีการฆ่าสัตว์เป็นเหตุ เกิดมาเป็นคนอายุยืน เพราะการไม่ฆ่าสัตว์เป็นเหตุ

๒) เกิดมาเป็นคนมีโรครมาก เพราะการเบียดเบียนสัตว์ ทำให้สัตว์ได้รับทุกข์ทรมาน เกิดมาเป็นคนมีโรคน้อย เพราะการไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ทำสัตว์ได้รับทุกข์ทรมาน

๓) เกิดมาเป็นคนมีผิวพรรณงาม เพราะเป็นคนมักโกรธ จุนเจียวย่าง เกิดมาเป็นคนมีผิวพรรณงาม เพราะเป็นคนไม่มักโกรธ มีจิตเมตตา

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๗ - ๑๑๘.

^๖ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๔๐/๔๕๕.

^๗ ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๕/๕๔.

๔) เกิดมาเป็นคนมีศักดิ์น้อย เพราะเป็นคนมีใจริษยาในลาภ และเกียรติยศ ชื่อเสียงของผู้อื่น เกิดมาเป็นคนมีศักดิ์มาก เพราะเป็นคนไม่มีใจริษยาในลาภและเกียรติยศชื่อเสียงของผู้อื่น

๕) เกิดมาเป็นคนยากจนขัดสน เพราะการไม่บริจาคทาน ช่วยเหลือผู้อื่น เกิดมาเป็นคนมั่งคั่ง มีทรัพย์สินมาก เพราะบริจาคทาน ยินดีในการให้ทานที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

๖) เกิดมาเป็นคนในสกุลต่ำ เพราะการไม่ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน เย่อหยิ่ง ไม่ไหว้คนที่ควรไหว้ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ เป็นคนที่เกิดมาในสกุลสูง เพราะการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เย่อหยิ่ง ไหว้คนที่ควรไหว้ เคารพคนที่ควรเคารพ

๗) เกิดมาเป็นคนมีปัญหาเล็กน้อย เพราะการไม่สนใจใฝ่หาความรู้ มีสิ่งใดไม่รู้ไม่เข้าใจ ก็ไม่ไปหาผู้รู้ เพื่อสอบถาม เป็นคนที่เกิดมาเป็นคนมีปัญหามาก เพราะความสนใจใฝ่หาความรู้ มีสิ่งใดไม่รู้ไม่เข้าใจ ก็เข้าไปหาผู้รู้เพื่อสอบถาม^{๑๔}

๔. ตถาคตโพธิสัทธา

ศรัทธาที่แยกเป็น ๔ ประเภทนั้น เมื่อก้าวโดยรวมแล้วก็คือ ตถาคตโพธิสัทธา บุคคลจะต้องมีความเชื่อในพระพุทธเจ้าเสียก่อน จึงจะมีความเชื่อในเรื่องคำสอนที่ถูกต้องตามหลักกฎแห่งกรรม ความเชื่อในรูปแบบของตถาคตโพธิสัทธานี้ คือการพิจารณาโดยใช้ปัญญาก่อนปลงใจเชื่อในพระพุทธเจ้า ซึ่งตรงกับความเชื่อของคนทั่วไป คือเมื่อเกิดความทุกข์ความเดือดร้อนแล้ว ก็จะแสวงหาบุคคลหรือเทพเจ้าเป็นที่พึ่ง ฉะนั้น ตถาคตโพธิสัทธา จึงเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของพุทธศาสนิกชน

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนิกชนหรือชาวพุทธที่เป็นอุบาสกและอุบาสิกา ที่นับว่าเป็นชาวพุทธชั้นนำ จะต้องมีความเข้มแข็งที่จะตั้งมั่นอยู่ในหลัก ให้เป็นตัวอย่างแก่ชาวพุทธทั่วไป นอกจากรักษาวินัยชาวพุทธแล้ว ต้องมีอุบาสกธรรม^{๑๕} ดังนี้

๑) มีศรัทธา เชื่อประกอบด้วยปัญญา ไม่มมงาย มั่นในพระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหว ไม่แกว่งไปว มา ถือธรรมเป็นใหญ่

๒) มีศีล นอกจากตั้งอยู่ในศีล ๕ และสัมมาชีพแล้ว ควรถือศีลอุโบสถตามกาล เพื่อพัฒนาตนให้ชีวิตและความสุขพึงพาวัตถุน้อยลง ลดการเบียดเบียน และเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ได้มากขึ้น

๓) ไม่ถือมงคลต้นข่าว เชื่อกรรม มุ่งหวังผลจากการกระทำด้วยริ้วแรงความเพียรพยายามตามเหตุผล ไม่ต้นข่าวเล่าลือ โชคลางเรื่องขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจลบล้างบาป

^{๑๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๕๘๐.

^{๑๕} อ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๓๐

๔) ไม่แสวงหาพาหิรทักษิโณภัย ไม่ไขว่คว้าเขตบุญชุนหลังผู้วิเศษศักดิ์สิทธิ์ นอกหลักพระพุทธศาสนา

๕) ขวนขวายในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ใส่ใจริเริ่มและสนับสนุนกิจกรรมการกุศลตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๒๐}

สรุปได้ว่า ศรัทธาหรือความเชื่อในทางพระพุทธศาสนานั้น เน้นความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมที่กระทำด้วยเจตนา ซึ่งการที่บุคคลจะประสบผลดีหรือผลชั่วก็มาจากการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งทางกาย วาจา หรือใจ ซึ่งผลของกรรมที่ได้ก็มาจากการกระทำของตนเอง มนุษย์จะประสบสิ่งที่ดีได้ก็ด้วยกรรมดี และประสบผลชั่วได้ก็ด้วยกรรมชั่วของตนเอง บุคคลไม่สามารถแก้กรรมที่ตนกระทำได้ แม้กรรมจะยังไม่แสดงผล ก็ไม่ได้หมายความว่าผลของกรรมไม่มี เนื่องจากปัจจัยของการแสดงผลกรรมยังไม่พร้อม ทำให้กรรมยังไม่แสดงผลทันทีในชาตินี้ แต่ผลของกรรมนั้นจะส่งผลแน่นอนในชาติต่อไปแน่นอน ผลของกรรมเป็นอนิจนัตถะ คือ เป็นสิ่งที่เหนือกว่ามนุษย์ปุถุชนจะใช้หลักเหตุผลอธิบายได้ บุคคลนั้นเท่านั้นเป็นเจ้าของกรรม และต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น บุคคลที่ไม่ได้รับความสุขหรือความทุกข์เป็นผลมาจากการประกอบกรรมดีหรือกรรมชั่ว และกรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับถ่ายโอนให้ผู้อื่นหรือใช้วิธีการอื่นใดให้รับกรรมแทนตนได้

๒.๑.๒ หลักเจตีย์ ๔

คติความเชื่อเรื่องปุชณียสถาน มีมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า “เจตีย์ ๔”^{๒๑} ซึ่งมีความหมายว่า สิ่งที่ก่อสร้าง ที่เคารพบูชา สิ่งที่เตือนใจให้ระลึกถึง ในที่นี้หมายถึงสถานที่หรือสิ่งที่เคารพบูชาเนื่องด้วยพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธศาสนา เรียกเต็มว่า สัมมาสัมพุทธเจตีย์ หรือพุทธเจตีย์^{๒๒} มี ๔ ประเภท คือ

๑. ธาตุเจตีย์ คือ เจตีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ทีได้แจกจ่ายไปยังเมืองต่างๆ ทีนับถือพุทธศาสนา และได้ก่อสร้างเป็นพระสถูปสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุนั้น

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *ธรรมานุญชีวิต พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม*, พิมพ์ครั้งที่ ๕๗, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖

^{๒๑} พุ.อ. (ไทย) ๒๔๗.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๑๑๕.

๒. บริโภคเจดีย์ คือ เจดีย์คือสิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย อย่างแคบ หมายถึงคันโพธิ์ อย่างกว้างหมายถึงสังเวชนียสถาน ๔ ตลอดจนถึงทั้งปวงที่พระพุทธเจ้าเคยทรงบริโภค เช่น บาตร จีวร และบริวารอื่นๆ เป็นต้น ได้แก่ สถานที่สำคัญทั้ง ๔ แห่ง ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงมีพุทธานุญาตให้เหล่าพุทธบริษัททั้งหลายได้ไปสักการะ และปลงธรรมสังเขปนมอรำลึกถึงพระองค์ ซึ่งมักจะเรียกสถานที่สำคัญเหล่านี้ว่า “สังเวชนียสถาน” คือ สถานที่ประสูติ ณ ป่าลุมพินี แขวงเมืองกบิลพัสดุ์ (ประเทศเนปาล) สถานที่ตรัสรู้ ณ ฌวงไม้พระศรีมหาโพธิ์ ตำบลพุทธคยา (ประเทศอินเดีย) สถานที่แสดง ปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี (ประเทศอินเดีย) สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ ป่าสาละวันททยาน แขวงเมืองกุสินารา (ประเทศอินเดีย) แต่ดั้งเดิม สังเวชนียสถานที่ถือว่าเป็น “บริโภคเจดีย์” มีอยู่เพียง ๔ แห่งตามที่มีพุทธานุญาตเท่านั้น แต่ต่อมาในสมัยหลังสถานที่อื่นๆ อันเกี่ยวเนื่องในพุทธประวัติ เช่น สถานที่แสดงยมกปาฏิหาริย์ ณ เมืองสาวัตถี เป็นต้น ก็ได้รับการนับถือว่าเป็น “บริโภคเจดีย์” เช่นเดียวกัน

๓. ธรรมเจดีย์ คือ เจดีย์บรรจุพระธรรม เช่น บรรจุใบลานจารึกพุทธพจน์แสดงหลักปฏิจสงมุปบาท เป็นต้น ได้แก่ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์มีพุทธานุญาตให้ยึดถือพระธรรมเป็นสิ่งแทนพระองค์สืบไป ยามที่ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ในชั้นต้นพระธรรมคำสั่งสอนเหล่านี้ ถูกจดจำกันมาในลักษณะวรรณกรรมมุขปาฐะ

ต่อมาเมื่อมีการเรียบเรียงพระธรรมคำสั่งสอนเหล่านี้ บันทึกลงเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของคัมภีร์ “พระไตรปิฎก” และพระสูตรต่างๆ บรรดาพุทธบริษัทก็ได้นับถือคัมภีร์เหล่านี้ในฐานะของ “ธรรมเจดีย์” ด้วย

๔. อุเทสิกเจดีย์ คือ เจดีย์สร้างอุทิศพระพุทธเจ้า ได้แก่ พระพุทธรูป รวมไปถึงสิ่งของที่สร้างอุทิศถวายแด่พระพุทธเจ้า โดยไม่จำเพาะเจาะจงว่าต้องมีลักษณะเช่นใด ถ้าหากสิ่งนั้นไม่ได้ถือว่าเป็นธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ หรือ ธรรมเจดีย์แล้ว ก็ให้ถือว่าเป็น “อุเทสิกเจดีย์” ทั้งสิ้น ในยุคแรกๆ ที่ยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป สันนิษฐานว่าน่าจะมีการสร้างเป็นพุทธบัลลังก์ (อาสน์เปล้า) เพื่อเป็นที่สักการบูชาในฐานะ “อุเทสิกเจดีย์” เรียกว่า อาสนะบูชา^{๒๓}

เจดีย์เหล่านี้ ในที่มาแต่ละแห่ง ท่านแสดงไว้ ๓ ประเภท นับรวมที่ไม่ซ้ำเข้าด้วยกัน จึงเป็น ๔ ต่อมา เมื่อมีการประดิษฐ์พระพุทธรูปที่มีลักษณะเป็นประติมากรรมรูปบุคคลแล้ว จึงมีการนิยมนับถือพระพุทธรูปในฐานะ “อุเทสิกเจดีย์” เรื่อยมาจนกระทั่งทุกวันนี้

^{๒๓} ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, ตำนานพระพุทธเจดีย์, (พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๑๐.

ประเทศอินเดีย ถือได้ว่าเป็นแหล่งต้นกำเนิดอารยธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก อีกทั้งยังเป็นแหล่งกำเนิดศาสนาที่สำคัญ นั่นคือ พุทธศาสนา ซึ่งถือกำเนิดขึ้นตั้งแต่ช่วงราวๆ ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว ตั้งแต่ยุคก่อนที่พุทธศาสนาจะเกิดขึ้นมานั้น ในอินเดียก็มีการทำประติมากรรมดินเผา ขนาดเล็ก (Terracotta Figurines) มานานแล้ว เห็นได้จากโบราณวัตถุดินเผาจำนวนมาก ในอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ (๑,๗๐๐ ปีก่อนคริสตกาล) เรื่อยมาจนถึงสมัยราชวงศ์โมริยะ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นตุ๊กตารูปบุคคลทั้งบุรุษและสตรี รวมไปถึงรูปสัตว์ต่างๆซึ่งผลิตขึ้นอย่างง่าย ๆ และตราประทับดินเผา

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ว่าราชวงศ์โมริยะในรัชกาลพระเจ้าโศกมหาราช (พุทธศตวรรษที่ ๓) จะยอมรับนับถือพุทธศาสนาแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีการสร้างรูปพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์เลย ประติมากรรมทางพุทธศาสนาจึงมักจะทำเป็นเพียงรูปสัญลักษณ์เท่านั้น

ต่อมาในสมัยราชวงศ์กุษาณะ (ราวพุทธศตวรรษที่ ๖-๗) ถือว่าเป็นยุคแรกที่มีการสร้างรูปพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ ทั้งนี้อาจจะเป็นอิทธิพลจากชาวกรีกที่ตั้งถิ่นฐานในแคว้นคันธาระ ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือ จนก่อให้เกิดเป็นความนิยมสร้างพระพุทธรูปอย่างกว้างขวาง วัสดุที่ใช้สร้างก็มีทั้งศิลา ปูนปั้น และดินเผา^{๒๔}

โดยสรุป พระพุทธรูปในความหมายของอุเทสิกเจดีย์ ก็คือ ความเชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ระลึกถึงพระพุทธรูปแท้ที่จริง พระพุทธรูปไม่มีพลังอำนาจอื่นใดที่จะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เป็นปวงนิยวัตตุมิมนุษย์ให้คุณค่าในฐานะเป็นสิ่งที่ควรกราบไหว้สักการะเพื่อระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระพุทธรูป ถ้าหากมนุษย์ไม่ให้คุณค่าแล้ว พระพุทธรูปก็มีฐานะไม่แตกต่างจากวัสดุที่สร้างขึ้นมา

๒.๑.๓ หลักอนุสติ ๑๐

อนุสติ ๑๐^{๒๕} คือ ความระลึกถึง อารมณ์อันควรระลึกถึงเนื่องๆ มี ๑๐ ประการ คือ

๑. พุทธานุสติ คือ ระลึกถึงพระพุทธรูป คือ น้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระองค์
๒. ธรรมานุสติ คือ ระลึกถึงพระธรรม คือ น้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระธรรม
๓. สังฆานุสติ คือ ระลึกถึงพระสงฆ์ คือ น้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระสงฆ์

^{๒๔} สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, ศิลปะอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๑๖), หน้า ๗๖-๗๗.

^{๒๕} อ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๓๕-๑๘๐/๓๕-๔๐; ๒๒๔/๕๔; วิสุทธิ. (ไทย) ๑/๒๕๑.

๔. สีนานุสติ คือ ระลึกถึงศีล คือ น้อมจิตรำลึกพิจารณาศีลของตนที่ได้ประพฤติปฏิบัติ บริสุทธิ์ ไม่ต่างพร้อย

๕. จาคานุสติ คือ ระลึกถึงการบริจาค คือ น้อมจิตระลึกถึงทานที่ตนได้บริจาคแล้ว และพิจารณาเห็นคุณธรรมคือความเผื่อแผ่เสียสละนี้ที่มีในตน

๖. เทวตานุสติ คือ ระลึกถึงเทวดา คือ น้อมจิตระลึกถึงเทวดาทั้งหลายที่ตนเคยรู้ และพิจารณาเห็นคุณธรรมอันทำ บุคคลให้เป็นเทวดานั้นๆ ตามที่มีอยู่ในตน

๗. มรณสติ คือ ระลึกถึงความตายอันจะต้องมีมาถึงตนเป็นธรรมดา พิจารณาที่จะให้เกิดความไม่ประมาท

๘. กายคตาสติ คือ สติอันไปในกาย คือ กำหนดพิจารณาภายใน ให้เห็นว่าประกอบด้วย ส่วนต่างๆ อันไม่สะอาด ไม่งาม น่ารังเกียจ เป็นทางรู้เท่าทันสภาวะของกายนี้ มิให้หลงใหลมัวเมา

๙. อานาปานสติ คือ สติกำหนดลมหายใจเข้าออก

๑๐. อุปสมานุสติ คือ ระลึกถึงธรรมเป็นที่สงบ คือ ระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระนิพพาน อันเป็นที่ระงับกิเลสและความทุกข์^{๒๖}

หลักความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปนั้น ปรากฏในพุทธานุสสติ ซึ่งสอนให้ระลึกถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้า การระลึกถึงความดีของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พุทธคุณ ๕^{๒๗} คือ คุณของพระพุทธเจ้า มี ๕ ประการ คือ

๑. อรหํ เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ์ ไกลจากกิเลส ทำลายกำแพงสังสารจักรได้แล้ว เป็นผู้ควรแนะนำ สั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับความเคารพบูชา เป็นต้น

๒. สมมาสมพุทฺโธ คือ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง

๓. วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน คือ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา คือความรู้ และจรณะ คือ ความประพฤติ

๔. สุกโต คือ เป็นผู้เสด็จไปได้แล้ว คือ ทรงดำ เนินพระพุทธรจริยาให้เป็นไปโดยสำเร็จผลด้วยดี พระองค์เองก็ได้ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญพุทธกิจก็สำเร็จประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชนทั้งหลายในที่ที่เสด็จไป และได้ประดิษฐานพระศาสนาไว้ แม้ปรินิพพานแล้วก็ยังเป็นประโยชน์แก่มหาชนสืบมา

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๖ - ๒๕๗.

^{๒๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๕๕/๖๗; อ.จ.ภก. (ไทย) ๒๒/๒๘๑/๓๑๗.

๕. โลกวิทู คือ เป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ ทรงรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมคาแห่งโลกคือสังขารทั้งหลายทรงหยั่งทราบอรรถาัยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมคาโดยถ่องแท้ เป็นเหตุให้ทรงดำ เนินพระองค์เป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำ แห่งคติธรรมคานั้นและทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลายผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้

๖. อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ คือ เป็นสารถีฝึกนุรุษที่ฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งไปกว่า คือ ทรงเป็นผู้ฝึกคนได้ดีเยี่ยม ไม่มีผู้ใดเทียมเท่า

๗. สตฺถา เทวมนุสฺสานิ คือ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๘. พุทฺโธ คือ เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว คือ ทรงตื่นเองจากความเชื่อถือและข้อปฏิบัติทั้งหลายที่ถือกันมาผิดๆ ด้วย ทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงงมงายด้วย อนึ่ง เพราะไม่คิด ไม่หลงไม่หวังกังวลในสิ่งใดๆ มีการดำเนินประโยชน์ส่วนตนเป็นต้น จึงมีพระทัยเบิกบาน บำเพ็ญพุทธกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์ โดยถือธรรมเป็นประมาณ การที่ทรงพระคุณสมบูรณ์เช่นนี้ และทรงบำเพ็ญพุทธกิจได้เรียบร้อยบริบูรณ์เช่นนี้ ย่อมอาศัยเหตุคือความเป็นผู้ตื่น และยอมให้เกิดผลคือทำให้ทรงเบิกบานด้วย

๙. ภควา คือ ทรงเป็นผู้มีโชค คือ จะทรงทำการใดก็ลุล่วงตลอดทุกประการ หรือ เป็นผู้จำแนกแจกธรรม

พุทธคุณ ๕ นี้ เรียกอีกอย่างว่า นวาราหิคุณ (คุณของพระพุทธเจ้า ๕ ประการ มี อรหิ เป็นต้น) บางทีเลื่อนมาเป็น นวรหคุณ หรือ นวาราหคุณ แปลว่าคุณของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ๕ ประการ^{๒๔}

หลักพุทธคุณ ๕ นี้ สามารถสงเคราะห์ลงในหลักพุทธคุณ ๒^{๒๕} ประการ คือ

๑. อตฺตหิตสมบัตติ คือ ความถึงพร้อมแห่งประโยชน์ตน ทรงบำเพ็ญประโยชน์ส่วนพระองค์เอง เสร็จสิ้นสมบูรณ์แล้ว พระคุณข้อนี้มุ่งเอาพระปัญญาเป็นหลัก เพราะเป็นเครื่องให้สำเร็จพุทธภาวะ คือ ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็น อตฺตนาถะ คือ พึ่งตนเองได้

๒. ปฺรหิตปฺฏิบัตติ คือ การปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น พระคุณข้อนี้มุ่งเอาพระกรุณาเป็นหลัก เพราะเป็นเครื่องให้สำเร็จพุทธกิจ คือ หน้าที่ของพระพุทธเจ้า และความเป็นโลกนาถ คือ เป็นที่พึ่งของชาวโลกได้

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๒๒ - ๒๒๓.

^{๒๕} วิสุทฺธิมหาฎีกา. (ไทย) ๑/๒๕๘/๓๘๑; ๒๔๖/๓๓๘

พุทธคุณ ๕ ในชื่อก่อน ย่อลงแล้วเป็น ๒ อย่างดังแสดงมานี้ คือ ข้อ ๑, ๒, ๓, ๕ เป็นส่วน
อรรถกถา ข้อ ๖, ๗ เป็นส่วนปริศนปฏิบัติ ข้อ ๔, ๘, ๙ เป็นทั้งอรรถกถาและปริศนปฏิบัติ^{๑๐}

นอกจากนี้ ยังมีกรกล่าวถึงพุทธคุณ ๓^{๑๑} ประการ คือ

๑. ปัญญาคุณ คือ พระคุณคือพระปัญญา
๒. วิสุทธิคุณ คือ พระคุณคือความบริสุทธิ์
๓. กรุณาคุณ คือ พระคุณคือพระมหากรุณา

ในพระคุณ ๓ นี้ ข้อที่เป็นหลักและกล่าวถึงทั่วไปในคัมภีร์ต่างๆ มี ๒ คือ ปัญญา และ
กรุณาส่วนวิสุทธิ เป็นพระคุณเนื่องอยู่ในพระปัญญาอยู่แล้ว เพราะเป็นผลเกิดเองจากการตรัสรู้คัมภีร์
ทั้งหลายจึงไม่แยกไว้เป็นข้อหนึ่งต่างหาก^{๑๒} สำหรับทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้นับถือทฤษฎี ลัทธิ หรือคำ
สอนอันใดอันหนึ่งอยู่แล้ว หรือยังไม่นับถือก็ตาม มีหลักการตั้งทัศนคติที่ประกอบด้วยเหตุผลตามแนว
กาลามสูตร^{๑๓} ปรากฏในเกสบุตรสูตร ดังนี้

“พระเจ้าข้า มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมายังเกสบุตรนิคม
สมณพราหมณ์พวกนั้น พูดประกาศแต่เฉพาะวาตะของตัวเท่านั้น
ส่วนวาตะของผู้อื่นช่วยกันกระทบกระเทียบ ดุหมิ่นพูดกด ทำให้
ไม่น่าเชื่อพระเจ้าข้า มีสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมายังเกสบุตรนิคม
ถึงพราหมณ์พวกนั้น ก็พูดประกาศแต่เฉพาะวาตะของตนเท่านั้น
ส่วนวาตะของผู้อื่นช่วยกันกระทบกระเทียบ ดุหมิ่น พูดกด ทำให้
ไม่น่าเชื่อ พระเจ้าข้า พวกข้าพระองค์ยังมีความเคลือบแคลงสงสัย
ในสมณพราหมณ์เหล่านั้นอยู่ที่เดียวว่า ท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น
ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

“ดูกรกาลามชนทั้งหลาย ก็ควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะ
เคลือบแคลงสงสัย และท่านทั้งหลายเกิดความเคลือบแคลงสงสัย
ในฐานะที่ควรแล้ว ท่านทั้งหลาย

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๒๓.

^{๑๑} นัย วิสุทธิ. มหาฐีกา (ไทย) ๑/๑.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๒๓.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๖๕๐.

๑. อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา
๒. อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา
๓. อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่า ได้ยินอย่างนี้
๔. อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา
๕. อย่าได้ยึดถือโดยเคาเอาเอง
๖. อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน
๗. อย่าได้เชื่อถือโดยความตรึกตามอาการ
๘. อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับทิลฐิของตัว
๙. อย่าได้ยึดถือ โดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้
๑๐. อย่าได้ยึดถือ โดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา

เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้ เป็น
อกุศลธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตียน ธรรม
เหล่านี้ใครสมทานให้บริบูรณ์แล้วเป็นไปเพื่อสิ่งไม่เป็น
ประโยชน์ เพื่อทุกข์เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละธรรมเหล่านั้นเสีย”^{๓๔}

แสดงให้เห็นว่า ความรู้ความคิดเห็นในระดับที่ยังเป็นความเชื่อและเหตุผล ยังเป็นความรู้
ความเห็นที่บกพร่อง มีทางผิดพลาด ยังไม่เชื่อว่าเป็นการเข้าถึงความจริง”^{๓๕}

“แน่ ท่านภราทวาชะ ธรรม ๕ ประการนี้ มีวิปาก ๒ ส่วนในปัจจุบันทีเดียว คือ

๑. ศรัทธา ความเชื่อ ก็สิ่งที่เชื่อสนิททีเดียว กลับเป็นของเปล่า
เป็นของเท็จไปก็มี ถึงแม้สิ่งที่ไม่เชื่อเลยทีเดียว แต่กลับเป็นของจริง
แท้ ไม่เป็นอื่นเลยก็มี

๒. รุจิ ความถูกใจ ถึงสิ่งที่ถูกใจทีเดียว กลับเป็นของเปล่า เป็น
ของเท็จไปเสียก็มี ถึงแม้สิ่งที่มีได้ถูกใจเลย แต่กลับเป็นของจริงแท้
ไม่เป็นอื่นไปเลยก็มี

๓. อนุสสวะ การฟัง (หรือเรียน) ตามกันมา ถึงสิ่งเรียนต่อกันมา
อย่างดีทีเดียว กลับเป็นของเปล่า เป็นของเท็จไปเสียก็มี ถึงแม้สิ่งที่มี

^{๓๔} อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๒๔๑

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๖๕๔.

^{๓๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๖๕๕/๖๐๑

ได้เรียนตามกันมาเลย แต่กลับเป็นของจริงแท้ ไม่เป็นอื่นไปเลยก็มี

๔. อาการปรวิตักกะ การคิดตรงตามแนวเหตุผลถึงสิ่งตรงตรง
อย่างดีแล้วที่เดียว กลับเป็นของเปล่า เป็นของเท็จไปเสียก็มี ถึงแม้
สิ่งที่มีได้ตรงตรงมาเลย แต่กลับเป็นของจริงแท้ ไม่เป็นอื่นไปเลยก็มี

๕. ทิฏฐินิฆมานักขันติ ความเข้ากันได้กับ (การเพ่งพินิจด้วย)
ทฤษฎีของตน ถึงสิ่งที่วิจยมาอย่างดีแล้วที่เดียว กลับเป็นของเปล่า
เป็นของเท็จไปเสียก็มี ถึงแม้สิ่งที่มีได้วิจยมาก่อนเลย แต่กลับเป็น
ของจริงแท้ ไม่เป็นอื่นไปเลยก็มี”^{๓๖}

สำหรับคนสามัญทั่วไป ศรัทธาเป็นธรรมขั้นต้นที่สำคัญยิ่ง เป็นอุปกรณชักนำให้เดินหน้า
ต่อไป เมื่อใช้ถูกต้องจึงเป็นการเริ่มต้นที่ดี ทำให้การก้าวหน้าไปสู่จุดมุ่งหมายได้ผลรวดเร็วขึ้น ด้วย
เหตุนี้ จึงปรากฏว่า บางคราวผู้มีปัญญามากกว่า แต่ขาดความเชื่อมั่น กลับประสบความล้มเหลวซ้ำกว่าผู้มี
ปัญญาด้อยกว่า แต่มีศรัทธาแรงกล้า เช่น กรณีของพระสารีบุตร ซึ่งบรรลุธรรมช้ากว่าพระสาวกหลาย
ท่านที่อุปสมบทพร้อมกัน เพราะความที่ท่านมีปัญญามาก ในกรณีที่ศรัทธานั้น ไปตรงกับสิ่งที่ถูกต้อง
แล้ว จึงเป็นการทุ่มแรงทุ่มเวลาไปในตัว ตรงกันข้าม ถ้าศรัทธาเกิดในสิ่งที่ผิดก็เป็นการทำให้เขว ยิ่ง
หลงซัดซ่านหนักขึ้นไปอีก อย่างไรก็ดี ศรัทธาในพุทธธรรม มีเหตุผลเป็นฐานรองรับ มีปัญญาคอย
ควบคุม จึงยากที่จะผิด นอกจากพันวิสัยจริงๆ และก็สามารถแก้ไขให้ถูกต้องได้ ไม่ดิ่งไปในทางที่ผิด
เพราะคอยรับรู้เหตุผลคั่นคว้าและทดลองอยู่ตลอดเวลา การขาดศรัทธาเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่ง ซึ่งทำ
ให้ชะงัก ไม่ก้าวหน้าต่อไปในทิศทางที่ต้องการ”^{๓๗}

โดยสรุป ในบรรดาความเชื่อทั้งหลายที่กล่าวมา ความเชื่อในการตรัสรู้ในพระพุทธรูปเจ้า
สำคัญที่สุด เนื่องจากสังฆธรรมที่พระพุทธรูปเจ้าค้นพบแล้วนั้น เป็นสิ่งที่รู้เองได้ยาก ดังนั้น ในเบื้องต้น
การมีความเชื่อศรัทธาในการตรัสรู้ขององค์ศาสดาผู้สอน จึงเป็นหนทางแรกสุดในการพัฒนาปัญญา
ให้รู้แจ้งต่อไป

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๖๕๖ - ๖๕๗.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อพื้นบ้าน

๒.๒.๑ ความหมายของความเชื่อ

คำว่า “ความเชื่อ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒” ให้ความหมายว่า “ความเชื่อ” หมายถึง เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ^{๓๘} ส่วนคำว่า “ความเชื่อ” ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษ ตรงกับ คำว่า “Belief” พจนานุกรมภาษาอังกฤษ ฉบับ Longman Dictionary of English language and Culture อธิบายความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” หมายถึง ๑. ความรู้สึกที่บางสิ่งเป็นจริง หรือบางสิ่งมีอยู่จริง ๒.ความเชื่อ คือ ความรู้สึกที่บอกว่าบางคน หรือบางสิ่งบางอย่างดี หรือสามารถพึ่งพาได้ ไว้วางใจ หรือไว้วางใจได้ ๓. ความเชื่อ คือ ความคิดที่เป็นความจริงที่น่าเชื่อถือ บ่อยครั้งความจริงนี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบความเชื่อ^{๓๙} และ พจนานุกรมภาษาอังกฤษฉบับ Random House Webster’s College Thesaurus อธิบายความหมายของคำว่า “ความเชื่อ” หมายถึง ความเชื่อมั่น อ้างถึงการยอมรับ หรือในความหมายที่เป็นจริงซึ่งยืนยันได้ หรือเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นจริง หรือข้อเท็จจริง โดยปราศจากความรู้เชิงประจักษ์ หรือการพิสูจน์^{๔๐}

พจนานุกรมภาษาอังกฤษ ฉบับ The American Heritage Dictionary อธิบายความหมายของ คำว่า “ความเชื่อ” หมายถึง ๑. การกระทำ หรือสภาวะทางจิตใจ หรือนิสัย ธรรมเนียมปฏิบัติพฤติกรรมของสถานการณ์/หน้าที่ ซึ่งไว้วางใจ หรือไว้วางใจได้ต่อบุคคล หรือสรรพสิ่ง คือ ความศรัทธา ๒. ความเชื่อ คือ การยอมรับทางจิตใจ หรือความเชื่อมั่นต่อความจริง หรือความเป็นจริงของบางสิ่ง ๓. ความเชื่อ คือ บางสิ่งถูกเชื่อ หรือยอมรับว่าจริง โดยเฉพาะเป็นข้อปลุกย่อยของความเชื่อ หรือเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อซึ่งถูกยอมรับ โดยบุคคลกลุ่มหนึ่ง^{๔๑}

^{๓๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับเนชัน, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๒.

^{๓๙} Della Summers, **Longman Dictionary of English Language and Culture**, (England : Westley Longman Limited, 1998), p.102.

^{๔๐} Jess Stein and Stuart Berg Flexner, **Random House Webster’s College Thesaurus**, (United State of America : Random House Reference, 2006), p.71.

^{๔๑} Houghton Mifflin, **American Heritage Dictionary**, (Boston : Houghton Mifflin, 1985), p. 86.

มณี พยอมยงค์ กล่าวว่า “ความเชื่อ” หมายถึง ความตกลงใจในความมีหรือความเป็นของสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น นรก สวรรค์ ภูตผี หรือเทวดามีจริง และความตกลงใจ ความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เชื่อว่าถ้าเราทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ใครสิ่งนั้นย่อมตอบสนองเรา เป็นต้น^{๔๒}

สรุปได้ว่า ความหมายของ “ความเชื่อ” หมายถึง สภาวะทางจิตใจของบุคคลหรือสังคมหนึ่ง ที่เชื่อว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริง ความดี และความงาม ซึ่งนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมของบุคคลนั้นหรือสังคมนั้น เป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่นำไปสู่การจัดระเบียบทางสังคม ในรูปแบบที่เป็นลัทธิ ศาสนาหรือทฤษฎีความรู้ต่างๆ

๒.๒.๒ ที่มาและประเภทของความเชื่อ

มณี พยอมยงค์ กล่าวว่า ความเชื่อมีที่มาจาก ๓ แหล่งด้วยกัน คือ

๑. ความเชื่อที่เกิดจากธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฟ้ำร้อง ฟ้ำผ่า คนในสมัยโบราณไม่มีอะไรเพื่อใช้พิสูจน์ได้ ก็จินตนาการเอาว่าเป็นอำนาจของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นสิ่งลึกลับ และมีอำนาจลดบันดาลให้เป็นที่ไปจึงเกิดความเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าลงมาทำโทษแก่ตน ด้วยความกลัวต่อมรณภัยนั้น จึงมีการกราบไหว้ บวงสรวงบูชาให้สิ่งเหล่านั้นหายโกรธและบันดาลความสุขสวัสดิ์แก่ตน

๒. ความเชื่อที่มากับศาสนา ซึ่งเกิดขึ้นจากความรู้ที่ตนได้รับเกี่ยวกับคำสอนและพิธีการที่เจ้าของศาสนาบัญญัติไว้หรือพระสาวกปฏิบัติจนเป็นแบบอย่างสืบมา

๓. ความเชื่อเกิดจากความคิดของมนุษย์ เห็นได้จากความคิดแนวปรัชญาทางจิตวิทยาและจินตนาการอื่นๆ ตัวอย่างทฤษฎีคำสอนของเจ้าลัทธิศาสนาที่กล่าวถึงนรก สวรรค์ เป็นต้น^{๔๓}

เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า ความเชื่อนั้นถือเป็นบ่อเกิดของพลังชีวิตที่สำคัญที่สุดของคนโบราณ ความเชื่อเป็นบ่อเกิดของ “ความรู้” ที่สัมพันธ์กับชีวิตและจรโลงชีวิตให้อยู่ในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ซึ่งกฎเกณฑ์นั้นก็คือความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งของคนกับทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัว สิ่งเหล่านี้มีทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรม มีส่วนที่เห็น รู้สึก สัมผัสได้ด้วยหู ตา จมูก ลิ้น และมีส่วนที่สัมผัสได้ด้วยญาณที่ลึกลับลงไปจากโสตประสาทอื่น ความรู้ของคนโบราณมี ๒ ลักษณะ ลักษณะแรก คือ รู้จากการสัมผัสและการคิดไตร่ตรอง ความรู้ชนิดนี้ไม่ต้องการความเชื่อ เช่น เห็นคนเดินมาก็รู้ว่าเป็นคน คนนั้นกล่าวพักทาก็รู้ว่าเป็นคนนั้น ไม่เคยไปอังกฤษก็รู้ว่ามิประเทศอังกฤษ ความรู้เช่นนี้จึงไม่ต่างไปจากสิ่ง

^{๔๒} มณี พยอมยงค์, *วัฒนธรรมล้านนาไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕), หน้า ๒๘.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน.

ที่ศาสตร์สมัยใหม่กล่าวถึง แต่ความรู้ลักษณะที่สองนั้นมาจากความเชื่อเป็นสำคัญ เชื่อเพราะ “รู้สึก” แตกต่างไปจากการสัมผัสอื่นๆ ในลักษณะ “ปกติ” เชื่อเพราะมีอะไรบางอย่างที่มากไปกว่านั้น และอะไรที่มากไปกว่านั้นเคยแสดงให้เห็นปรากฏในภาวะปกติแล้ว อย่างน้อยก็เท่าที่เล่าหรือบอกกล่าวตั้ง สอนกันมา^{๔๔}

เสฐียร โกเศศ ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทยมีลักษณะซ้อนทับกันอยู่ คนไทยส่วนใหญ่ นับถือศาสนาต่างๆ ซ้อนอย่างรูปเจดีย์ คือ นับถือผีบางเทวดาเป็นพื้นฐานถัดขึ้นไปนับถือไสยศาสตร์ ซึ่งมีอยู่ในศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู แล้วจึงนับถือพุทธศาสนา เป็นดั่งชั้นยอดของเจดีย์ ความเชื่อทั้งสามคตินี้นับถือคละเคล้ากันไป จะถือน้อยมากหรือน้อยกว่ากัน ก็สุดแล้วแต่ชาติพันธุ์และการศึกษาของคนในหมู่ซึ่งมีไม่เท่าเทียมกัน ใครจะถือนักไปทางไหน ถ้าไม่เป็นเครื่องเบียดเบียนหรือเดือดร้อนเสียหายแก่ตนหรือคนอื่นก็ถือไป ไม่มีใครว่าอะไร^{๔๕}

เรณู อรรถาเมศร์ แบ่งความเชื่อออกเป็น ๒ ระดับ คือ ๑. ระดับความเชื่อพื้นบ้าน และ ๒. ระดับความเชื่อในศาสนา โดยในส่วนของระดับความเชื่อพื้นบ้านนั้นมีการผสมผสานกัน ๒ กระแส ได้แก่ ความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณของธรรมชาติ โดยเข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติมีจิตวิญญาณ หรือมีผู้บงการอยู่เบื้องหลังธรรมชาติ จึงปฏิบัติต่อธรรมชาติเสมือนว่าธรรมชาติมีชีวิต คือ มีการบูชา อ้อนวอน ขอบคุณ และความเชื่อเรื่องผีวิญญาณ ซึ่งมีหลายประเภท ได้แก่ ความเชื่อในผีสายตระกูล คือ ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา ผีปู่ย่า และความเชื่อต่อผีอารักษ์เป็นลำดับแห่งความศรัทธาในลัทธิศาสนาที่ยิ่งใหญ่อันหนึ่ง สำหรับระดับความเชื่อในศาสนานั้นถูกอธิบายว่าเป็นความเชื่อที่มีเหตุผลมากขึ้นกว่าความเชื่อพื้นบ้านตามแนววิทยาศาสตร์ ซึ่งศาสนาที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือก็ได้แก่ ศาสนาพุทธ^{๔๖}

ฉลาดชาขย รมิตานนท์ อธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า ความเชื่อมีองค์ประกอบที่สำคัญแยกออกเป็น ๔ ด้านด้วยกัน ได้แก่

๑. เรื่องของความรู้ ความรู้ที่จะอธิบายโลก อธิบายจักรวาล อธิบายสรรพสิ่งต่างๆ ตายแล้วไปไหน เกิดจากอะไร สิ่งต่างๆ นานาเหล่านี้ นรกอยู่ตรงไหน สวรรค์อยู่ตรงไหน มีจริงหรือไม่

^{๔๔} เสฐียร พงศ์พิศ, “ไสยศาสตร์ในสังคมไทย”, ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑๔.

^{๔๕} เสฐียร โกเศศ, การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๒๕๓.

^{๔๖} เรณู อรรถาเมศร์, คติชนวิทยา, (เชียงใหม่ : คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๘.

เหล่านั้นเป็นความรู้ที่มีการจัดระดับกันว่าเป็นความรู้ระดับสูง ระดับต่ำก็ว่ากันไป แต่ประเด็นสำคัญที่ของศาสนาคือความรู้ และความรู้ก็ปรากฏอยู่ในการสั่งสอนของศาสดา ซึ่งในศาสนาใหญ่ๆ มักมีการบันทึกเอาไว้ในรูปของพระคัมภีร์ ที่มักจะถือกันว่าเป็นแหล่งความรู้ที่สูงสุดและศักดิ์สิทธิ์ด้วยกันทั้งสิ้น

๒. พิธีกรรม เช่น เวลาไปวัด เวลาจะกราบพระจะต้องกราบ ๓ ครั้ง กราบ ๒ ครั้งไม่ได้ ถ้ากราบครั้งเดียวถึงว่ากราบคนตาย ต้องแบมือด้วย ถ้าเวียนเทียนต้องเวียนขวา ถ้าเวียนซ้ายถือเป็นอัปมงคล

๓. บุคลากรผู้ประกอบพิธีกรรม ในพิธีกรรมต่างๆ อย่างหนึ่งซึ่งขาดมิได้คือ ผู้ประกอบพิธีกรรม หรือเรียกง่ายๆ ว่า “พิธีกร” ยกตัวอย่างเช่นในศาสนาพุทธ พระสงฆ์จำนวนมากทำหน้าที่เป็นพิธีกรทางศาสนา เพราะส่วนใหญ่โอกาสที่คนทั่วไปจะเข้าถึงความรู้ที่ลึกซึ้งของพระพุทธศาสนานั้น อาจจะมีน้อย ฉะนั้น ตัวพระสงฆ์องค์เจ้าจำนวนมากจึงติดอยู่กับพิธีกรรมเสียเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับฆราวาสหรือพุทธศาสนิกชนที่ไปวัดไปวานั้น ก็อาจจะไม่สนใจที่จะหาความรู้ที่แท้จริงที่ลึกซึ้ง เพราะถ้าเป็นความรู้ที่แท้จริงที่ลึกซึ้งของศาสนาแล้ว จะต้องเป็นความรู้ที่ปฏิเสธหลายอย่างมาก ปฏิเสธความมีตัวตนของตัวเอง ปฏิเสธการดำรงอยู่ของตัวตนต่างๆ ต้องตัดกิเลส ต้องตัดหุ่นตัดนี้มากมาย ฉะนั้น การเข้าสู่ความรู้ที่แท้จริงมันทำไม่ได้ จึงเข้าสู่ในระดับพิธีกรรม ฉะนั้นพระสงฆ์องค์เจ้าทั้งหลายจึงมักจะทำหน้าที่เป็นพิธีกร

๔. การจัดองค์กร ซึ่งมักจะประกอบด้วยนักบวชและศาสนิกชน ว่ามีการจัดลำดับชั้น ความสำคัญและจัดความสัมพันธ์กันอย่างไร ใครทำหน้าที่อะไร บริหารปกครองกันอย่างไรเป็นต้นในทุกศาสนาต้องมีการจัดองค์กร มีระบบการบังคับบัญชาเป็นขั้นตอนลงมา เราเรียกในภาษาอังกฤษว่า “hierarchy” ซึ่งเป็นตัวบ่งสะท้อนว่า มันเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของบุคลากรที่อยู่ในศาสนานั้น

ในความเชื่อและศาสนาแบ่งออกเป็น ๔ ส่วน แต่ส่วนที่สำคัญที่สุดคือ ความรู้ ซึ่งความรู้ที่ลึกซึ้งของศาสนาแต่ละศาสนานั้น เช่นกรณีของพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนทั่วไปเข้าไม่ถึง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าไม่ได้บวชไม่ได้เรียน ฉะนั้น เมื่อผู้หญิงไม่ได้รับอนุญาตให้บวชเรียนผู้หญิงก็เข้าไม่ถึงความรู้ ถ้าจะเข้าถึงความรู้ต้องนั่งอ่านเอาเอง ต้องไปซื้อพระไตรปิฎกมาอ่านเอง ถ้าอ่านไม่ออกก็ต้องไปเรียนภาษาบาลี เพื่อที่จะอ่านบาลีได้ และเพื่อจะเข้าถึงความรู้ การเข้าถึงความรู้ สำหรับผู้หญิงถูกปิดกั้น ไม่เหมือนผู้ชายที่ได้รับอนุญาตตามจารีตประเพณีให้เข้าไปบวชได้ เมื่อไปบวชได้ ก็สามารถจะไปเรียนธรรมะบาลีไปพร้อมๆ กัน เมื่ออ่านภาษาบาลีได้ก็สามารถอ่านพระไตรปิฎกได้ และสามารถจะเข้าถึงความรู้ได้ในระดับหนึ่ง แต่ถ้าถูกตัดคือห้ามเข้าไปเลย ไม่ให้เข้าไปบวชได้ ผู้หญิงก็ถูกตัดไม่ให้เข้าสู่ความรู้เสียตั้งแต่ต้น เมื่อเข้าสู่ความรู้ไม่ได้ ก็อธิบายโลกไม่ได้ อธิบาย

จักรวาลไม่ได้ อธิบายพระธรรมไม่ได้ อธิบายอะไรต่างๆ ไม่ได้ในคำอธิบายของศาสนานั้นๆ ดังนั้น ผู้หญิงจึงไม่มีอำนาจ^{๔๖}

พิสิญ์ โคตรสุโพธิ์ กล่าวว่า มนุษย์ต้องการที่พึ่งทางใจ เนื่องด้วยความเข้าใจในโลก ธรรมชาติและจักรวาลมีน้อย แต่เมื่อมีความเข้าใจโลก ธรรมชาติ และจักรวาลมากพอแล้ว มนุษย์ก็ไม่ต้องการศาสนามากนัก ศาสนาจึงได้วิวัฒนาการไปตามกาลเวลา ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ศาสนาในยุคหนึ่งก็แสดงภูมิปัญญาความรู้ ความสนใจ และสภาพของสังคมในยุคนั้นด้วย เนื่องจากศาสนามีวิวัฒนาการมาเรื่อยๆ แต่นักศาสนศาสตร์ก็ต้องการรู้ว่า ศาสนาที่เป็นต้นแบบดั้งเดิมนั้นเป็นแบบอย่างไร มีลักษณะพิเศษเช่นไร และได้วิวัฒนาการมาตามขั้นตอนอย่างไรบ้าง ซึ่งก็มีความเห็นแตกต่างกัน แบ่งออกเป็น ๔ พวก ดังนี้

๑. พวกธรรมชาตินิยม (Naturalism) นำโดย แมกซ์ มุลเลอร์ ชาวเยอรมัน บางทีเรียกว่า ทฤษฎีเยอรมัน เกิดจากการสังเกตว่า คนป่าเถื่อนมักมีทำที่เกรงกลัวและเคารพบูชาปรากฏการณ์ธรรมชาติต่างๆ ที่มีพลังน่ากลัว เช่น น้ำตก พายุฝน เป็นต้น และเชื่อว่ามีพลังลึกลับแบบบุคคลอยู่ในปรากฏการณ์นั้น

๒. พวกวิญญาณนิยม (Animism) นักปราชญ์ทางสังคมวิทยา มี เซอร์ เอ็ดเวิร์ด ไทเลอร์ และ เซอร์เบอร์ต สเปนเซอร์ มีความเห็นว่า ศาสนาดั้งเดิมของมนุษย์น่าจะเป็น วิญญาณนิยม เพราะสิ่งที่มีกิจกรรมย่อมมีชีวิต สิ่งที่มีชีวิตไม่ว่าสัตว์หรือสิ่งของย่อมมีสิ่งที่เรียกว่า วิญญาณ แบบเดียวกับวิญญาณในตัวคนอยู่ภายใน เพราะเป็นชาวอังกฤษ เรียกว่า ทฤษฎีอังกฤษ

๓. พวกที่เชื่อว่าเกิดจากไสยศาสตร์ (Magic) นำโดย เจ ยี เฟรเซอร์ (John George Frazer) มีความเห็นว่า ศาสนาเป็นลูกของไสยศาสตร์ มนุษย์ยุคแรกพยายามควบคุมธรรมชาติโดยวิธีทางไสยศาสตร์ แต่เมื่อไม่ประสบผลสำเร็จจึงหันไปใช้วิธีวิงวอน ซึ่งเป็นงานหลักของศาสนา

๔. พวกที่เชื่อว่าเกิดมาจากลัทธิโทเท็ม (Totemism) นำโดย เอมีล คัวร์เกียม นักสังคมวิทยา ชาวฝรั่งเศส ที่ถือทฤษฎีสหภูมิ (Collectivism) เชื่อว่า มนุษย์มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดกับสัตว์บางชนิด และมีข้อห้ามเกี่ยวกับสัตว์ชนิดนั้น เช่น ห้ามฆ่า นอกจากจะฆ่าในพิธีกรรมพิเศษแล้วแจกจ่ายกัน

^{๔๖} ฉลาดชาย รมิตานนท์, “ผู้หญิงห้ามเข้า” จารีตและความเชื่อที่ต้องอธิบาย, (กรุงเทพมหานคร : พีเอ็นพี กรุ๊ป, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘ – ๒๐.

กินในสมาชิก นอกจากนี้ ยังตั้งชื่อคนตามชื่อสัตว์ชนิดนั้นอีกด้วย การไหว้โทเท็มเป็นการไหว้เผ่าชน และพลังแฝงในโทเท็มนั้น ซึ่งเป็นดังเทพเจ้าของเผ่า ดังนั้น สัมคมกับเทพเจ้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๔๔}

สรุปได้ว่า ความเชื่อของสังคมนั้นเกิดจากความพยายามของมนุษย์ในการเข้าใจธรรมชาติ พวกเขาจึงเชื่อว่ามีพลังบางอย่างเข้ามากำหนดปรากฏการณ์ธรรมชาติและสร้างรูปธรรมของพลังดังกล่าวออกมาในรูปของ “ผี” ผีจึงเป็นลึกลับลึกลับที่สถิตตามธรรมชาติ เมื่อผีมีตัวตนและสามารถให้คุณหรือโทษได้ ผู้คนจึงประกอบพิธีเพื่อแสดงความเคารพและสร้างความพอใจแก่ผีเหล่านั้น พิธีกรรมเหล่านี้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในสังคม เราอาจกล่าวได้ว่า คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย เมื่อวัฒนธรรมอินเดียเผยแพร่สู่สุวรรณภูมิ ชนชั้นปกครองเลือกรับวัฒนธรรมทางศาสนาที่สอดคล้องกับคติความเชื่อดั้งเดิม นั่นคือ คติความเชื่อศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ คติความเชื่อศาสนาพราหมณ์ตอบสนองความต้องการด้านพิธีกรรมของชนชั้นปกครอง ในขณะที่ความเชื่อศาสนาพุทธตอบสนองความต้องการทางจิตใจของคนทั่วไป

๒.๒.๓ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ

ความเชื่อในเรื่องวิญญาณนิยม (Animism) เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่พัฒนามาถึงอีกระดับหนึ่ง สูงกว่าความเชื่อแบบพลังลึกลับ โดยเชื่อว่ามนุษย์ในโลกนี้มีพลังชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นหน่วยรวม ไม่ได้กระจายอยู่ทั่วไปเหมือนพลังลึกลับ หน่วยพลังนี้อาศัยอยู่ในคน สัตว์ พืช และสิ่งของเฉพาะอย่าง เป็นสิ่งที่รู้จักรคิด มีความต้องการ มีการตัดสินใจได้ มีลักษณะเป็นตัวตนบุคคลที่สามารถจะแปรเปลี่ยนไปในทางดีหรือชั่ว ได้ด้วยการตัดสินใจของตนเองเรียกว่า วิญญาณ

ความหมายของวิญญาณของคำว่า “Animism” มาจากภาษาลาตินว่า “Anima” ซึ่งแปลว่า “วิญญาณ ภาษาอังกฤษ” ใช้คำว่า “soul” บ้าง “spirit” บ้าง คำว่า soul หมายถึงวิญญาณที่อยู่ในร่างกายของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นตัวตนแท้ของคน มีฐานของชีวิต เป็นอมตะไม่รู้จักตาย ส่วนจิต หรือใจ ภาษาอังกฤษเรียกว่า mind เป็นอาการหรือคุณสมบัติของ soul ที่มีการรู้จักรคิด มีความรู้ และคำว่า spirit หมายถึงวิญญาณที่ออกจากร่างกายเมื่อคนตายไปและคงอยู่ในโลกของวิญญาณ^{๔๕}

วิญญาณตามลักษณะในพุทธศาสนา หมายถึงการรับรู้ที่เกิดชั่วขณะหนึ่งๆ ทางอายตนะทั้ง ๖ คือ เมื่อตาเห็นรูปเรียกว่า จักขุวิญญาณ หูได้ยินเสียงเรียกว่า โสตวิญญาณ จมูกดมกลิ่น เรียกว่า ฉาน

^{๔๔} พิสิฐ โคตรสุโพธิ์, ศาสนาเบื้องต้น, (เชียงใหม่; ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๓๕ -๔๐.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

วิญญาณ ลึกลับมรสเรียกว่า ชิวหาวิญญาณ การถูกต้องสัมผัสเรียกว่า กายวิญญาณ และใจคิดหรือรับ อารมณ์ทางมโนภาพที่ไม่ผ่านทางระบบประสาทสัมผัสโดยตรง เป็นการคิดจินตนาการ เรียกว่า มโน วิญญาณ แต่การรับรู้ที่กล่าวนี้เป็นเพียงพฤติกรรมที่แสดงออกมาจากวิญญาณ นอกจากนั้นตามที่สนะ ทางพุทธศาสนายังเชื่อ ภวังควิญญาณ หรือภวังคจิต เป็นวิญญาณที่อยู่นิ่งๆในส่วนลึก ไม่ออกมารับรู้ อารมณ์ แต่เมื่อมีสิ่งมากระตุ้นก็จะส่งวิญญาณที่มีหน้าที่รับรู้ออกไปทำหน้าที่ และเชื่อว่าวิญญาณมี หน้าที่ ดังที่ พิสิณฐ์ โคตรสุโพธิ์ สรุปหน้าที่ของวิญญาณเป็น ๔ ประการ ดังนี้

๑) หน้าที่แรกเกิด เรียกว่า ปฏิสนธิวิญญาณ (จิตดวงแรกในการเริ่มต้นชีวิต)

๒) หน้าที่รักษาชีวิต เรียกว่า ภวังควิญญาณ (ศูนย์บัญชาการวิญญาณ)

๓) หน้าที่ปฏิบัติการ เรียกว่า วิถีวิญญาณ (จิตที่เข้าสู่ระบบการรับรู้อารมณ์)

๔) หน้าที่สุดท้าย (ตาย) เรียกว่า จุตติวิญญาณ (จิตดวงสุดท้ายในชีวิต)^{๕๐}

จะเห็นได้ว่า วิญญาณเป็นคุณสมบัติของสิ่งมีชีวิต คือ คนและสัตว์ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่ง ตายไป

นักปรัชญากรีกสมัยโบราณสนใจในธรรมชาติและองค์ประกอบของวิญญาณ และแสดงความเห็นออกมาตามที่ตนเข้าใจ เช่น เอมพิโดเคลส บอกว่า วิญญาณ ประกอบไปด้วยธาตุต่างๆ แต่ละ อย่างเป็นวิญญาณแต่ละชนิดที่ทำหน้าที่รับรู้สิ่งที่สอดคล้องกับตน เช่น ธาตุดิน มีหน้าที่รับรู้ธาตุดินที่ เป็นวิญญาณภายนอก เป็นต้น เฮราคริตุส กล่าวว่า วิญญาณเป็นกระบวนการแห่งไฟ แหล่งกำหนด สรรพสิ่งเป็นพลวัตเคลื่อนไหวตลอดเวลา อเน็กซิมานเดอร์ กล่าวว่า วิญญาณเป็นอากาศหรือลม หายใจ

วิญญาณเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ที่แตกต่างจากร่างกาย อยู่คนละส่วน คนโบราณจึงแปลกใจ ว่า วิญญาณอยู่ที่ไหน และตรงส่วนใดของร่างกาย เมื่อสืบค้นไป ก็ได้คำตอบดังต่อไปนี้ ชาวซีไมต์ (Semites) เชื่อว่า ถ้าไล่เป็นที่อยู่ของวิญญาณ จึงเอาไล่สู้บูซาเทพเจ้า ชาวฮินดู ในคัมภีร์อุปนิษัท กล่าวว่า หัวใจ หรือศิระษะ เป็นที่อยู่ของวิญญาณ สังเกตได้ในเวลาที่คนมีอาการ ตื่นเต้น ตกใจ โกรธ กลัว ดี ใจ เสียใจ หัวใจเขาจะเต้นแรงและเร็ว เมื่อคนตายลงไป หัวใจหยุดเต้น แสดงว่า วิญญาณอยู่ที่หัวใจ

พระพุทธศาสนา ในคัมภีร์อภิธรรมกล่าวว่า หทัยวัตถุ คือหัวใจ เป็นที่อยู่ของวิญญาณ แต่ หทัยวัตถุ ตามที่สนะของนักอภิธรรมระยะหลัง หมายถึง สมอง คนในแถบเส้นศูนย์สูตร เชื่อว่า วิญญาณสัมพันธ์กับเงา เพราะเงาติดตามเจ้าของไปทุกหนทุกแห่ง ชาว Mossi ในแอฟริกา เชื่อว่า เงา เป็นส่วนหนึ่งของพลังชีวิต คนที่จวนจะตาย เงาของเขาจะเลื่อนหาย และไม่มีเงาปรากฏ

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

พิธีกรรม โคตรสุโพธิ์ ได้จำแนกประเภทของวิญญาณเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) วิญญาณในอากาศ (Spirits of Airs) มนุษย์เชื่อว่า วิญญาณมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง เช่นอยู่ในในอากาศ หรือปรากฏการณ์ต่างๆทางอากาศ เช่น ก้อนเมฆ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ต่อมา หมายถึง วิญญาณของเทพเจ้า หรือคนที่ตายไปแล้วไปเกิดในท้องฟ้าเป็นเทพเจ้า

๒) วิญญาณบนดิน (Spirits of Earth) ได้แก่ วิญญาณที่สิงสถิตอยู่ที่พื้นดินและปรากฏการณ์ต่างๆบนดิน เช่น ต้นไม้ ภูเขา ก้อนหิน น้ำ แม่น้ำ ลำธาร เป็นต้น ระยะเวลาแรกเชื่อว่าเป็นวิญญาณของสิ่งนั้นๆ โดยตรง เกิดประจำอยู่ที่นั้น ระยะเวลาหลังเชื่อว่า มีวิญญาณพิเศษมาสิงอยู่ เช่น ชาวไทยเชื่อเรื่อง ผีนางตะเคียน ผีนางตานี เป็นต้น

๓) วิญญาณคนที่ตายไป (Spirits of the dead) เมื่อคนเราตายไป มีสิ่งหนึ่งที่ไม่ตายตามร่างกาย แต่จะออกจากร่างกายไป สิ่งนี้มนุษย์เรียกว่า ผี หรือ Spirit ซึ่งได้แก่วิญญาณที่ออกจากร่างมนุษย์นั่นเอง

สิ่งที่ทำให้คนเรามีความเชื่อว่ามีวิญญาณ น่าจะมีสาเหตุดังต่อไปนี้

๑) ความฝัน ความฝันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดมาพร้อมมนุษย์ เป็นลักษณะเมื่อมนุษย์นอนหลับและฝันไป โดยในความฝันนั้นพบกับสิ่งต่างๆมากมาย แต่เมื่อตื่นขึ้นมากลับพบว่าตนเองยังนอนอยู่ในห้อง จึงทำให้คิดได้ว่าน่าจะมีอีกสิ่งหนึ่งในร่างกายออกไปเที่ยวเดินทางไป ซึ่งหมายถึง วิญญาณ

๒) ความคิดแบบนามธรรม ในขณะที่คนเราใช้ความคิดอย่างหนักอยู่นั้น หรือกำลังคิดสูตร ดูเหมือนว่าเขาลืมโลกภายนอกที่อยู่รอบข้าง แม้ว่าตาจะเห็นรูปหรือเหตุการณ์อะไรต่างๆรอบข้าง แต่เขาไม่รู้สึกรู้สีก ไม่ใส่ใจใ้ใจว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง แสดงว่าร่างกายและใจสามารถแยกกันทำงานได้

๓) ความหวาดกลัวต่อคนตาย เมื่อเราพบเห็นคนที่ตายใหม่ๆ โดยสาเหตุต่างๆ พอกลับมาบ้าน นอนหลับตาจะมองเห็นภาพหลอนติดตา ทำให้เกิดความกลัว เหมือนว่าคนที่ตายไปมาปรากฏต่อหน้า ด้วยเหตุนี้คนเราจึงกลัววิญญาณคนตายมากที่สุด

๔) ประสบการณ์ทางวิญญาณแบบต่างๆ หลายคนเคยพบเห็นเพื่อนที่สนิท มาพูดคุย จำเวลาและเหตุการณ์อย่างชัดเจน แต่มาทราบภายหลังว่า วันเวลาที่ได้พบกันนั้น เป็นการจากไปของเขาแล้ว แสดงว่า วิญญาณของเขามาส่งข่าว^{๕๐}

จากความเชื่อในเรื่องวิญญาณนิยม ซึ่งเป็นความเชื่อในท้องถิ่น ทำให้เกิดรูปแบบศาสนา ที่เรียกว่า พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ซึ่งเป็นศาสนาในลักษณะที่ผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ จารีตดั้งเดิมกันอย่างลงตัว คือความเชื่อเรื่องผี ศาสนาพราหมณ์

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘-๖๐.

และพุทธศาสนา ความเชื่อในลักษณะนี้จึงเน้นที่ความศรัทธา ทั้งนี้ก็เพื่อหาทางออกให้ความต้องการของมนุษย์ พระพุทธศาสนาที่พบอยู่ในวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยในลักษณะที่ได้มีการผสมผสานกับความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีสางเทวดา และที่เกี่ยวกับคติของพราหมณ์ กล่าวคือได้ประนีประนอมแล้วให้เข้ากับความเชื่อพื้นบ้านในเรื่อง ผีบรรพบุรุษ ผีสางเทวดา ผีบ้านผีเรือน หรือความเชื่อในคติพราหมณ์ในเรื่อง ขวัญ พระภูมิเจ้าที่ การดูฤกษ์ยาม และเทพเจ้าต่างๆ เช่นพระอินทร์ พระพรหม เป็นต้น ทั้งหมดนี้รวมอยู่ในความเชื่อและศาสนาระบบเดียวกันภายใต้ชื่อที่เรียกว่า พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน^{๕๒}

การยอมรับการแพร่กระจายของศาสนาแคมگیرจากศูนย์กลางมาสู่ท้องถิ่นนั้นที่มีความเชื่อดั้งเดิมที่ยังลึกลงอยู่ในระบบคิดและวิถีชีวิตของคนโดยทั่วไป และเมื่อศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาได้แพร่เข้ามา ความเชื่อในศาสนาใหม่และความเชื่อเก่าได้เกิดการผสมผสานอยู่ด้วยกัน จึงสามารถพบเห็นว่า ความเชื่อที่มีบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ มีการผสมผสานของแนวคิดต่างๆ อย่างลงตัว ในพิธีกรรมของสังคมไทยจึงมีระบบความเชื่อทั้งสามผสมผสานกันอยู่

โฮวาร์ด คอฟแมน (Howard Kaufman) ได้จำแนกพิธีกรรมในลักษณะพุทธศาสนาแบบชาวบ้านในสังคมไทย ออกเป็น ๔ แบบ ดังนี้

๑) พิธีกรรมทางพุทธศาสนา คือ การทำบุญที่วัดซึ่งเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ หรือพระพุทธเจ้าโดยตรง

๒) พิธีกรรมแบบพราหมณ์-พุทธ เช่น พิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์ การสาดน้ำถือว่าเป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อในพระยานาคให้น้ำก็เป็นความเชื่อตามตำนานพราหมณ์และการลอยกระทงเป็นความเชื่อในศาสนาพราหมณ์

๓) พิธีกรรมแบบพราหมณ์-ไสยศาสตร์ คือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคน เช่น การเกิด การโกนจุก การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ และการตาย ส่วนมากประกอบพิธีกรรมมักทำกันที่บ้านรวมทั้งการบูชาพระภูมิเจ้าที่ด้วย

๔) พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเซ่นผี และเจ้าพ่อเจ้าแม่ เช่น การเซ่นไหว้ของชาวประมงในการออกทะเล หรือการเซ่นไหว้ของชาวไร่ ชาวนา เพื่อให้พืชผลออกงามดี เป็นต้น^{๕๓}

^{๕๒} อมรา พงศาพิชญ์. (๒๕๓๓). “หน่วยที่ ๗ พุทธศาสนาชาวบ้าน” ใน เอกสารการสอนชุด ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, (นนทบุรี: สาขาวิชาศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๒๗๑.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๕-๒๗๐.

อมรา พงศาพิชญ์ ได้อธิบายการหาคำตอบหรือทางออกของปัญหามนุษย์เปรียบเทียบให้เห็นถึงความเชื่อในศาสนาหลักและศาสนาแบบชาวบ้าน แยกพิจารณาดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ แสดงถึงหน้าที่การหาคำตอบของศาสนาหลักและศาสนาแบบชาวบ้าน

ปัญหา	ผู้ค้นหาคำตอบ	รูปแบบคำอธิบาย
กำเนิดและการสิ้นสุดของโลก	ปราชญ์ ศาสตรา	ศาสนาหลัก
สังขธรรม	ศาสดา	ศาสนาหลัก
สิ่งที่ไม่รู้ หาคำตอบไม่ได้	มนุษย์ทั่วไป	ศาสนาชาวบ้าน ไสยศาสตร์
การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ	มนุษย์ทั่วไป	ไสยศาสตร์

(ที่มา: อมรา พงศาพิชญ์, ๒๕๓๓, หน้า ๒๖๔)

ข้อแตกต่างระหว่างศาสนาและไสยศาสตร์อยู่ที่พิธีกรรม ซึ่งแยกในขั้นตอนของพิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีกรรม และวัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีกรรม^{๕๔}

นอกจากนั้นแล้ว ฉลาดชาย รมิตานนท์ ได้สรุปองค์ประกอบของความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทย โดยเปรียบเทียบและแยกแยะความแตกต่างระหว่างพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี ตามจุดประสงค์และตัวผู้ประกอบพิธีกรรม^{๕๕} ดังนี้

^{๕๔} อ่างแล้ว, หน้า ๒๖๔.

^{๕๕} ฉลาดชาย รมิตานนท์, ผีเจ้านาย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : มิ่งเมือง, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕.

ตารางที่ ๒.๒ แสดงองค์ประกอบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทย

วัตถุประสงค์	พุทธศาสนา		ศาสนาพราหมณ์		ความเชื่อเรื่องผี
	ชาวบ้าน	ปรัชญา	ชาวบ้าน	ราชสำนัก	
วัตถุประสงค์สูงสุด	เกี่ยวข้องกับชีวิตในโลกนี้และโลกหน้าโลกนี้ได้แก่มุ่งแก้ปัดเป่าปัญหาต่างๆ ที่เผชิญในชีวิต เช่น ปัญหาสุขภาพ เศรษฐกิจ	หวังผลในการหลุดพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ในโลกหน้า	เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่หวังผลในโลกนี้เพื่อสิริมงคลในโอกาสต่างๆ	เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในโลกนี้ เช่น เพื่อความชอบธรรมในการเมืองเพื่อเป็นเครื่องในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพเพื่อความสำเร็จในการบ้านเมือง	เกี่ยวข้องกับกิจกรรมและมุ่งแก้ปัญหาลงโลกนี้ เช่น ปัญหาสุขภาพ ปัญหาครอบครัว โชคเคราะห์
พิธีกรรม	การทำบุญที่เกี่ยวกับวัด พระสงฆ์ หรือ การพระศาสนาทุกรูปแบบ สร้างโบสถ์ บวช ทอดกฐิน ฟังเทศน์ รดน้ำมนต์ เสกเป่า	ทำบุญทุกรูปแบบอาจไม่จำเป็นต้องไปวัดหรือกับพระ แต่ทำ ความดี ศึกษา พระอภิธรรม วิปัสสนา	พิธีบายศรีสู่ขวัญ ยกศาล พระภูมิ	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก พิธีแรกนาขวัญ	การเซ่นไหว้ เลี้ยงผี เข้าทรง การใช้เวทมนตร์คาถา สืบชะตา ปัดรังควาน

ตารางที่ ๒.๒ แสดงองค์ประกอบความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทย (ต่อ)

วัตถุประสงค์	พุทธศาสนา		ศาสนาพราหมณ์		ความเชื่อเรื่องผี
	ชาวบ้าน	ปราชญ์	ชาวบ้าน	ราชสำนัก	
ผู้นำพิธีกรรม	พระสงฆ์และ ฆราวาสใน บางพิธีกรรม	พระสงฆ์และ ฆราวาสอาจ ปฏิบัติได้ ภายใต้ คำแนะนำของ พระสงฆ์	ชาวบ้านที่ ได้รับการยก ย่องว่าเป็นผู้รู้	พราหมณ์ที่ ได้รับการ แต่งตั้งการสืบ สกุลจาก ตระกูล	ชาวบ้านที่ ได้รับการยก ย่อง เช่น ร่างทรง คน ทรง นางเทียม

(ที่มา: ฉลาดชาย รมิตานนท์, ๒๕๔๕, หน้า ๘๕)

จากตารางชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างที่จำแนกโดยจุดประสงค์ หากแต่พิจารณาในระดับชาวบ้านแล้วจะเห็นความเหมือนอย่างลงตัว คือ การแก้ปัญหาในโลกนี้เท่านั้น

โดยสรุป ความเชื่อเรื่องวิญญาณนิยม เป็นความเชื่อว่ามีวิญญาณที่อาศัยอยู่นอกกายมนุษย์ ในธรรมชาติมีวิญญาณสิงสถิตอยู่ทั่วไป และมีพลังอำนาจให้คุณให้โทษกับมนุษย์ได้ รวมไปถึงการขอรับการทรงเจ้าเข้าผีเป็นสิ่งที่ควรให้ความเคารพบูชา

๒.๒.๔ ความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์

พิสิญ์ โคตรสุโพธิ์ กล่าวว่า อำนาจหรือพลังศักดิ์สิทธิ์ คือ อำนาจพิเศษ เป็นพลังที่อยู่ในคน สัตว์ พืช หรือธรรมชาติอื่นๆ พลังนี้ก่อให้เกิดความเกรงกลัว มีอำนาจน่าเกรงขาม เป็นพลังที่มองไม่เห็น แต่มีอำนาจแสดงออกมาให้ปรากฏได้ สามารถชักนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ด้วยกรรมวิธีพิเศษที่เหมาะสม มนุษย์โบราณครั้งแรกนับถือศาสนาแบบธรรมชาติตรงๆ เพราะมนุษย์กลัวสิ่งใดเกรงสิ่งใด ก็แสดงการเคารพต่อมันโดยตรง เป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรม เป็นตัวเป็นตนเห็นได้ชัดเจน เช่น เคารพฟ้า ดิน น้ำ ต้นไม้ ป่า และภูเขา เป็นต้น ยังมีได้คำนึงถึงพลังลึกลับอะไรว่า มีอำนาจบงการบันดาลอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาตินั้นๆ

ต่อมา เมื่อรู้จักสังเกตสิ่งที่ปรากฏอยู่รอบๆ ตัว เห็นความแตกต่างและความเหมือนในสิ่งต่างๆ เช่น ในมนุษย์ด้วยกัน บางคนมีอำนาจมาก มีศักดิ์ภาพน่าเกรงขาม บางคนมีอำนาจน้อยด้อยวาสนา อำนาจไม่น่าเกรงขาม หรือในระหว่างสัตว์ทั้งหลาย สัตว์บางชนิดมีพลังมาก มีอำนาจมาก

นำเกรงขาม แต่สัตว์บางชนิดก็ขาดพลังและอำนาจดังกล่าว รวมถึงในพืชและวัตถุที่ไร้ชีวิตก็มีความแตกต่างกัน จึงสรุปความเห็นว่ สาเหตุที่สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีความแตกต่างกันอาจเป็นเพราะมี “พลังลึกลับ” เป็นฐานสนับสนุน

นอกจากนี้ มนุษย์สังเกตเห็นความเหมือนกันของสิ่งที่มีพลังลึกลับพิเศษ เช่น คนที่ครอบครองหรือมีอำนาจของพลังลึกลับในตัว ก็มีคุณสมบัติคล้ายกับสัตว์ที่มีพลังอำนาจ หรือคล้ายกับพืชที่มีพลังอำนาจลึกลับโดยการทำให้คนหรือสัตว์เกิดความเกรงกลัวได้เหมือนกัน พลังที่ทำให้เกิดความรู้สึกเกรงกลัวนี้แหละ น่าจะเป็นอะไรบางอย่างที่เป็นกลาง ๆ ที่คนสัตว์หรือพืชต่างก็มีร่วมกัน แนวคิดเช่นนี้ จึงเป็นความคิดที่นำไปสู่ความเชื่อเรื่องพลังมนะ (Mana) และพลังอำนาจคุณไสย (Magic)^{๔๖}

จากความเชื่อว่ ในโลกมีพลังแฝงอันลึกลับ ล่องลอยอยู่ทั่วไป เป็นพลังกลางๆ นำมาใช้ประโยชน์ก็ได้นำมาใช้ทำร้ายบุคคลที่ตนไม่พึงประสงค์ก็ได้ และพลังนี้ไม่มีชีวิตจิตใจ เป็นพลังแบบธรรมชาติแท้ๆใครสามารถควบคุมได้ คนนั้นก็ได้รับประโยชน์อย่างมหาศาล แต่วิธีการควบคุมแตกต่างกัน จึงได้แบ่งประเภทของพลังออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. พลังมนะ (Mana) คำว่า มนะ มาจากภาษาเมลานีเซียน ชาวเกาะแถบมหาสมุทรแปซิฟิกภาคใต้ มนะนั้นแตกต่างจากความเชื่อในไสยศาสตร์ เพราะมนะมีความหมายถึงพลังเหนือสสารเหนือธรรมชาติ แต่ก็อาศัยสสารและธรรมชาติเป็นเครื่องแสดงออก เป็นของบุคคล คือไม่มีตัวตน กระจายแทรกซึมอยู่ทั่วไป ไม่มีความรู้สึกนึกคิด ไม่มีอารมณ์ ไม่มีวามปรารถนา เป็นกลางๆ ใครจะนำไปใช้ทั้งทางดีและทางชั่วก็ได้ เนื่องจากพลังมนะมีความเป็นกลางอาจแปรเป็นสิ่งที่ดีและชั่วได้ ก่อทั้งพลังสร้างสรรค์และพลังทำลาย จึงไม่ใช่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา เป็นประสบการณ์ก่อนศาสนา หรือศาสนาระดับปฐมภูมิ มากกว่าที่จะเป็นศาสนาตามที่ทำให้จำกัดความกัน การปฏิบัติต่อพลังมนะ ก็ไม่ต้องกราบไหว้วิงวอนบูชา เพียงแต่พยายามหาทางนำเอาพลังมาใช้เท่านั้น แต่ต้องพยายามหลีกเลี่ยงผลเสียที่เกิดจากพลังมนะ ด้วยกฎทาบู (Tabu) คือข้อห้ามต่างๆ เช่น ห้ามแต่งงานกันกับพี่น้องท้องเดียวกัน เป็นต้น การนับถือศาสนาชั้นพลังลึกลับมนะนี้ จึงยังไม่ยอมรับว่าเป็นศาสนา เพียงแต่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์เชิงศาสนาที่เรียกว่า “ไสยศาสตร์ (Magic)” เท่านั้น ซึ่งก็ยังคงมีอิทธิพลสืบมาจนปัจจุบัน

๒. ไสยศาสตร์ (Magic) คำว่า ไสยศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยการใช้พลังลึกลับบางอย่างให้เกิดประโยชน์แก่ตน ทั้งในทางสร้างสรรค์และทำลาย เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยพลังของตัวเอง

^{๔๖} พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, ศาสนาเบื้องต้น, หน้า ๔๕.

มนต์และคาถาอาคม ตลอดจนเครื่องรางของขลังต่างๆ ไสยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับเวทมนต์คาถาอาคม ซึ่งได้มาจากพราหมณ์ไม่ใช่ศาสนาพุทธ^{๕๑} ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลมาจากอภรรพเวทของอินเดียและพุทธตันตระ ซึ่งคนไทยนับถือคู่กับพระพุทธศาสนา ดังที่เรามักจะคุ้นเคยกับคำว่า “พุทธกับไสยต่างอาศัยกัน” ก็คือ ศาสนาพุทธกับศาสนาพราหมณ์

แสง จันทร์งาม ให้ข้อสังเกตว่า คำว่า ไสย น่าจะมาจากคำว่า ไสวะ (Shaiva) ซึ่งเป็นนิกายหนึ่งของศาสนาพราหมณ์ คนไทยมักออกเสียงตัว ศ กับตัว ส รวมกันเป็น ส ศ เป็นเสียงเดียวกันและนิยมตัดเสียงปลาย คือ ย หรือ ว ออกเหลือแต่ ไส ต่อมาภายหลัง ไส ก็เป็น ไสย ไปเพราะคนไทยนิยมเรียนภาษาบาลีมากกว่าเรียนภาษาสันสกฤต^{๕๒}

ไสยศาสตร์ จึงหมายถึง ความเชื่อว่ามีพลังลึกลับอะไรบางอย่างอยู่ในโลกนี้และมนุษย์สามารถนำเอาพลังนั้นมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งในทางดีและทางร้ายโดยกรรมวิธีทางไสยศาสตร์ ไม่ต้องเคารพบูชา ไสยศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์แฝง (Pseudo - science) เป็นวิทยาศาสตร์ปฐมกาล (Proto - science) นักไสยศาสตร์ คือ นักวิทยาศาสตร์โบราณ เป็นความพยายามเบื้องต้นของมนุษย์ที่จะควบคุมพลังธรรมชาติ แต่เนื่องจากการขาดความรู้จริงเรื่องธรรมชาติ จึงตีความเป็นพลังเหนือธรรมชาติไปเสียและนำมาใช้โดยวิธีการควบคุมที่นึกคิดเอาแบบง่ายๆ ไสยศาสตร์ต่างจากศาสนา เพราะศาสนาเชื่อในพลังอำนาจที่เป็นบุคคล เช่น เทพเจ้า วิญญาณ เป็นต้น มนุษย์สามารถติดต่อพลังอำนาจนั้นได้ ด้วยการติดต่อระหว่างบุคคล ส่วนพลังไสยศาสตร์เป็นพลังของบุคคล ไม่มีตัวตน มนุษย์จัดการกับพลังนั้นในฐานะเป็นสิ่งที่ไร้ชีวิตจิตใจ โดยวิธีการบังคับควบคุม ใช้ความสามารถของมนุษย์ฝ่ายเดียว แต่กับเทพเจ้ามนุษย์ควบคุมไม่ได้ ต้องใช้วิธีการกราบไหว้วิงวอนบวงสรวงเท่านั้น ลักษณะความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวไทย ประกอบด้วยเรื่องต่างๆ เช่น เวทมนต์คาถา การสะเดาะไซ้ตรวน การสะกดคน การอยู่ยงคงกระพัน การทำเสน่ห์ เป็นต้น

อุปกรณ์ทางไสยศาสตร์ที่คนไทยคุ้นเคยและนำมาปลอมปนในพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง เป็นอุปกรณ์สำคัญที่สุดของไสยศาสตร์ เพราะเป็นเครื่องบรรจุพลังไสยศาสตร์ (เปรียบเทียบเหมือนแบตเตอรี่ที่บรรจุพลังไฟฟ้า) ที่สามารถนำติดตัวไปได้ทุกแห่ง เรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า “วัตถุมงคล” เครื่องรางของขลังมี ๓ ประเภท คือ

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **สถานการณ์พระพุทธศาสนา : กระแสไสยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔๖.

^{๕๒} แสง จันทร์งาม, **ศาสนศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), หน้า ๒๓๕.

๑. ของขลังโดยธรรมชาติ คือวัตถุที่เชื่อว่ามีพลังไสยศาสตร์อยู่ในตัวของมันเอง เป็นสิ่งที่เรียกว่า วัตถุกายสิทธิ์ สามารถนำมาใช้ได้ทันทีโดยไม่ต้องประกอบพิธีใด ๆ หรืออาจประกอบพิธีเพิ่มก็ได้ ของขลังโดยธรรมชาติมีหลายชนิด คือ

๑.๑ ประเภทสัตว์เป็น ๆ นกเขา นกพิราบ นกอินทรี สุนัข แมว วัว ม้า เป็ด ไก่ หมู ช้างเผือก และสัตว์ที่ลักษณะพิเศษ

๑.๒ อวัยวะบางส่วน of สัตว์ เช่น หนังสื่อไฟ กระจกเสื่อ หน้าผากเสื่อ เล็บเสื่อ งาช้าง เขากวางเขี้ยวหมูตัน ฟันปลาวาฬ ฟันจระเข้ เขาควายเผือก เขาควายฟ้าผ่า

๑.๓ ต้นไม้และพืชบางชนิด เช่น ไม้จัน ไม้โพธิ์ ใบหนาด ต้นมะยม ใบมะยม ใบหญ้าคา แก่นจิวดำ ใบมะตูม ต้นเงิน ต้นทอง ต้นนาก หัวขมิ้น ส้มป่อย ว่านชนิดต่างๆ กะเทียม เป็นต้น

๑.๔ แร่ธาตุบางชนิด เช่น เหล็กไหล เงิน ทองคำ นาก ชิน เหล็กเกือบม้า เพชร พลอยสี แก้ว โป่งข่าม เป็นต้น

๑.๕ วัตถุมงคลเกี่ยวกับศาสนา เช่น พระเครื่อง ไม้กางเขน รูปภาพของบุคคลสำคัญทางศาสนา เหรียญรูปเหมือน เครื่องใช้ของคนสำคัญทางศาสนา อัฐิธาตุและเถ้าของคนที่ยายแล้ว ดินจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา เป็นต้น

๒. ของขลังที่เกิดจากการปลุกเสก ได้แก่สิ่งของที่เตรียมไว้เป็นพิเศษ เช่น พระเครื่อง ลูกอม ตะกรุด ผ้ายันต์ เหรียญ เทวรูป ก่อนเข้าพิธีของเหล่านี้เป็นวัตถุธรรมดา เมื่อผ่านพิธีปลุกเสกแล้วกลายเป็นของขลังมีพลังศักดิ์สิทธิ์บรรจุอยู่ เป็นวัตถุมงคลที่สามารถอำนวยประโยชน์แก่ผู้ถือครอง

๓. ของขลังที่เป็นผลพลอยได้จากการปลุกเสก หมายถึงวัตถุอุปกรณ์บางอย่างที่ใช้ในพิธีปลุกเสก แต่ไม่ใช่วัตถุมงคลโดยตรง เมื่อผ่านพิธีไปแล้วพลังศักดิ์สิทธิ์ก็อาจจะผ่านไปบรรจุอยู่ในอุปกรณ์เหล่านี้ด้วย เช่น ด้ายสายสิญจน์ที่พระสงฆ์ถือโยงในพิธีพุทธาภิเสก ดอกไม้แห้งที่บูชาพระแล้วน้ำตาเทียน เส้นหวายที่รองรับลูกนิมิตรอบพระอุโบสถที่ผูกพัทธสีมาใหม่ เป็นต้น^{๕๕}

ถึงแม้ว่า พระพุทธศาสนาจะเป็นคำสอนที่ให้บุคคลปฏิบัติตามหลักของเหตุผล แต่เดิมเริ่มแรกไม่มีเรื่องไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ.๑๕๐๐ ได้ผสมกับลัทธิตันตระของฮินดู จึงกลายเป็น “พุทธตันตระ”^{๖๐} ถิ่นการท่องบ่นเวทมนต์ ลงเลขยันต์ ในขั้นนี้พุทธศาสนาก็กลายเป็นไสยศาสตร์เต็มตัว ที่ประเทศทิเบต พระสงฆ์ (ลามะ) ปฏิบัติทั้งพุทธทั้งไสยศาสตร์ปนกันไป

^{๕๕} พิสิฐ ใคตรสุโพธิ์, ศาสนาเบื้องต้น, หน้า ๕๑.

^{๖๐} เสฐียร พันธรัย, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘๐.

ทั้งสวดมนต์ธารณีต่าง ๆ และเขียนยันต์ ชาวพุทธไทยกับไสยศาสตร์เป็นของกลุ่มกันหรือปฏิบัติควบคู่กันมานาน คนไทยสมัยก่อนมีค่านิยมว่า ใครมีความรู้ทางไสยศาสตร์ดี จะเป็นคนเก่งและมีคนเกรงกลัว แม้ว่าคนไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว แต่เพราะเป็นวิสัยของปุถุชนผู้มีความหวั่นไหว เพราะความเชื่อเก่าแก่ดั้งเดิมที่ติดสืงคมไทย และเพราะพระพุทธศาสนาไม่มีการบีบบังคับศรัทธา ชาวไทยจึงปฏิบัติศาสนาควบคู่ไสยศาสตร์^{๖๐} โดยเฉพาะด้านพิธีกรรม เช่น การสวดมนต์ของพระสงฆ์ก็ใช้ภาษาบาลีที่ไม่มีใครฟังออก จึงดูขลังและศักดิ์สิทธิ์ มีการทำน้ำมันต์ มีใบเงินใบทอง หรือฝักส้มป่อย ใส่ในหม้อน้ำมันต์ มีการโยงสายสิญจน์จากพระพุทธรูปไปที่หม้อน้ำมันต์และโยงไปถึงพระสงฆ์ทุกรูป เสร็จจากการสวดมนต์ จะมีพิธีประพรมน้ำพุทธมนต์เพื่อไล่ผีและรับมงคล สิ่งที่ใช้ประพรมน้ำมันต์ต้องเป็นหญ้าคา หรือก้านมะยม หรือของที่ถือว่าเป็นมงคลอย่างอื่นก็ได้ พิธีทำบุญของชาวพุทธไทยจึงมีลักษณะเป็นพิธีทางไสยศาสตร์ด้วย โดยถือว่า พระพุทธรูปเป็นแหล่งกำเนิดของพลังคุณไสย พระสงฆ์ทำหน้าที่แทนหมอไสยศาสตร์ บทสวดมนต์ทำหน้าที่เป็นคาถาอาคม น้ำมันต์ทำหน้าที่เป็นวัสดุไสยศาสตร์ที่มีพลังลึกลับสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ นอกจากนี้ ก็มีพิธีปลุกเสก พิธีพุทธาภิเษก ถือว่าเป็นพิธีทางไสยศาสตร์ที่กลายรูปมา แต่เดิมคาถาอาคมเป็นของไสยศาสตร์โดยเฉพาะ แต่เมื่อหันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว จึงเปลี่ยนการบริกรรมคาถาอาคม มาสวดพระสูตรบาลีแทน^{๖๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า การใช้หรือการยุ่งเกี่ยวกับเรื่องเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ทั้งหลายนั้น จะพอยอมรับได้หรือไม่ ให้ดูที่จุดสำคัญต่อไปนี้

๑. คู่มือเจตนาของผู้ปฏิบัติ ถ้ามีเจตนาใช้สิ่งเหล่านี้เป็นอุบายดึงหรือชักจูงคนที่ยังอยู่ห่างไกล ให้ขึ้นมาเข้าสู่ธรรมและใช้ภายในในขอบเขตที่จำกัดไม่ให้ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนา และมีการสอนธรรมไปด้วย ก็พอยอมรับได้ แต่ถ้าใช้สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือฤทธิ์ปาฏิหาริย์เพื่อจูงคนให้มาหลงผิด หรือตัวเองก็หลงหมกมุ่นอย่างนั้น ก็ไม่อาจยอมรับได้ ยิ่งถ้าใช้ล่อคนเพื่อหาแลกสักการะผลประโยชน์ให้แก่ตน ก็ยิ่งเป็นการทำลายพระศาสนาหนักขึ้นไปอีก

๒. คู่มือคิดหลักการของพระพุทธศาสนาหรือไม่ โดยตรวจสอบหลักการสำคัญ ๓ อย่าง คือ

๒.๑ หลักกรรม คือ ความเชื่อในการกระทำให้เกิดผลตามเหตุปัจจัยด้วยความเพียรพยายาม ถ้าใช้ความศักดิ์สิทธิ์แล้วทำให้คนหมกมุ่นหวังผลสำเร็จจากการดลบันดาล งอมืองอเท้า นั่งนอนคอยรอผลก็ผิดหลักพระศาสนาอย่างเต็มที่ แต่ถ้าช่วยให้เขาเกิดกำลังใจ มีกำลังใจมาเสริมส่งให้มี

^{๖๐} ทิพย์สุตา นัยทรัพย์, ภาษากับวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : หน่วยงานพิเศษ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๕), หน้า ๘๘.

^{๖๑} พิสิฐ โคตรสุโพธิ์, ศาสนาเบื้องต้น, หน้า ๕๔-๕๕.

ความเพียรพยายามทำสิ่งที่ถูกต้องดีงาม หรือทำกรรมดีด้วยความหนักแน่นจริงจังยิ่งขึ้น ก็พอชอบรับได้

๒.๒ หลักศึกษา คือ การที่มนุษย์ทุกคนมีหน้าที่ต้องฝึกฝนพัฒนาตนให้เจริญงอกงามขึ้นทั้งในด้านพฤติกรรม การดำเนินชีวิต จิตใจและปัญญา ถ้าใช้แล้วกลายเป็นการล่อให้หลงหมกมุ่นเพติดเพติดอยู่กับความหวัง ขัดขวางการฝึกฝนพัฒนาตนของคน ก็ใช้ไม่ได้ แต่ถ้าใช้เพียงเป็นสะพานหรือบันไดให้เขาก้าวหน้าไปในทางที่ถูกต้องต่อไป ไม่ขัดขวางการฝึกฝนพัฒนาตนในศีล สมาธิ และปัญญา ก็พอชอบรับได้

๒.๓ หลักความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ คือ การที่ความหมายของความศักดิ์สิทธิ์จะต้องพัฒนาให้ประณีตสมบูรณ์ขึ้น เปลี่ยนจากฤทธิ์เดชที่เกลือกกลั้วเกิดจากกิเลสมาเป็นความศักดิ์สิทธิ์สูงสุดแห่งความบริสุทธิ์ ความดีงามและปัญญาที่ลอยพ้นอยู่นอกกิเลส ถ้ายังมัววุ่นวายอยู่กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ฤทธิ์เดชที่เกลือกกลั้วกิเลส เอาความศักดิ์สิทธิ์อภินิหารมาเสริมสนองโลกะ โทสะ โมหะ ใช้เป็นเครื่องมือแย่งชิงหาผลประโยชน์ทำร้ายเอาเปรียบกัน ก็เท่ากับถอยหลังกลับไปวนเวียนอยู่ในโลกยุคดึกดำบรรพ์ แล้วอารยธรรมจะพัฒนาไปได้อย่างไร ก็เหมือนกับเอาเทคโนโลยีและวิทยาการที่ก้าวหน้ามาใช้ทำสงครามหรือเบียดเบียนทำร้ายกัน อย่างที่เป็นปัญหากันมาจนบัดนี้ มนุษย์มองเห็นคุณค่าของศาสนาเพียงแค่นี้เท่านั้นเอง พระพุทธเจ้าไม่ได้ตั้งพระพุทธศาสนาไว้ให้คนเอามาทำกันแบบนี้แน่

เพราะฉะนั้น จะต้องโอนย้ายจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกที่เต็มไปด้วยกิเลส เข้ามาสู่คุณพระรัตนตรัย ซึ่งมีความความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากคุณธรรม ความบริสุทธิ์ และปัญญาที่อยู่เหนือกิเลส เพื่อให้มนุษย์เดินเข้าทางของการที่จะพัฒนาต่อไป ไม่ใช่ดึงเขาออกไปในทางตรงข้าม^{๖๓}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ว่าเกิดขึ้นจากคุณานุภาพของเทวดาที่ปกป้องรักษาพระพุทธรูปนั่นเอง โดยอธิบายว่า สำหรับพวกที่เป็นชาวพุทธจริงนั้น เขามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องเทวดา ซึ่งเข้าใจรู้กันอย่างเป็นระบบ ในที่นี้ควรทบทวนหลักที่เกี่ยวกับเรื่องเทวดาไว้ ๒ อย่าง คือ

๑. หลักความสัมพันธ์ระหว่างเทพทั้งหลายกับปุชนียวัตถุ

๒. หลักความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาหรือระหว่างคนกับเทพ ปุชนียสถานในพระพุทธศาสนา

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวฤทธิ์ ปาฏิหาริย์*, (พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖ – ๑๘.

เนื่องจากในคติโบราณมีความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือพระศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระแก้วมรกต พระพุทธรชินราช หลวงพ่อโสธร เป็นต้น คนจำนวนมากก็เชื่อกันว่า องค์พระพุทธรูปนั้นศักดิ์สิทธิ์ แต่แท้ที่จริงก็คือพระพุทธรูปสำคัญและพระศูปเจดีย์เหล่านั้น มีเทพผู้ใหญ่เฝ้าพิทักษ์รักษา และคอยดูแลคุ้มครองเหมือนเป็นผู้สนองงาน หลักเรื่องนี้สืบมาจากคติโบราณมีการจารึกไว้ในคัมภีร์ คือ เวลามีการสร้างสถานที่สำคัญ แม้แต่บ้านของชาวบ้าน พวกเขาจะมาจับจองยึดครองสถานที่ ถ้าเป็นบ้านเศรษฐีก็อาจจะไปอยู่ที่ซุ้มประตูบ้าน อย่างในครั้งพุทธกาล ที่บ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ก็จะมีเทวดามาประจำอยู่ที่ซุ้มประตู หรือในตอนเช้าที่พระเจ้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ เมืองปาฏลิบุตร เทวดาทั้งหลายก็จะมาครองสถานที่ต่างๆ ตามความเหมาะสมลัดหล่นกันไปตามศักดิ์ของตนๆ ต่อมา เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลาย เทวดาจำนวนมากก็มานับถือพระพุทธศาสนา หรือผู้นับถือพระพุทธศาสนาแล้วไปเกิดเป็นเทวดา เวลาสร้างปูชนียสถานและพระพุทธรูปสำคัญ เทวดาผู้ใหญ่ที่เป็นชาวพุทธก็ไปอยู่ โดยเฉพาะในสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญๆ เทวดาก็ชอบเป็นธรรมดา เพราะจะได้ใกล้ชิดเฝ้าพระพุทธรูปเจ้าอยู่เสมอ แล้วก็ทำหน้าที่ดูแลรักษาไปด้วย เช่น เทวดาที่รักษาพระแก้ว ก็อาจจะอยู่ที่ฉัตร หรือที่ฐานพระ นี่เป็นคติที่ว่ามีเทวดาคู่มือคุ้มครองรักษาพระพุทธรูปสำคัญๆ ที่นี้ที่ว่าพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ บันดาลโน่น บันดาลนี่ ก็คือเทวดาที่พิทักษ์องค์พระนั่นเองเป็นผู้ทำหน้าที่นี้ พระพุทธเจ้าไม่ทรงมายุ่งกับเรื่องกิเลสของชาวบ้าน ไม่มาเที่ยวบันดาลลาภ บันดาลยศให้ใครหรือ และพระองค์ก็ปรินิพพานไปแล้ว มันเป็นเรื่องของเทวดาที่รักษา แล้วก็ก็เป็นธรรมดาว่า เทวดาที่มาอยู่กับหลวงพ่อก็ย่อมเป็นเทวดาที่ยิ่งใหญ่ มีฤทธิ์เดชศักดิ์ดานุภาพมาก พร้อมทั้งที่จะต้องเป็นเทพที่ดีด้วย คือมีเมตตากรุณาสูงมาก อยากจะช่วยคนทุกข์ยาก และไม่กลั่นแกล้งข่มเหงรังแกคน ไม่เป็นอย่างเทวดาร้ายหลายองค์ที่ยิ่งใหญ่ ก็ยิ่งเกรี้ยวกราดพิโรธเอาง่ายๆ คนก็เลยชอบไปหาหลวงพ่อกันไปบอกทุกข์ร้อนแก่หลวงพ่อกันแล้วเทวดาที่นั่นก็จะดูแลรับสนองงานต่อไป ก็เป็นคติมาอย่างนี้^{๖๔}

ความเชื่อเรื่องธรรมชาตินิยม โดยสรุปก็คือ มีความเชื่อว่า มีพลังเหนือธรรมชาติแฝงอยู่ในธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ และสามารถให้คุณให้โทษกับมนุษย์ได้ มนุษย์จึงควรให้ความเคารพนับถือบูชาพลังเหนือธรรมชาติ เพราะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถคลบบันดาลให้ชีวิตมนุษย์ดีขึ้นได้ รวมไปถึงการมีผู้ที่มีพลังวิเศษสามารถสื่อสารกับพลังเหนือธรรมชาตินั้นได้ ความเชื่อว่า พรหมสามารถลิขิตชีวิตมนุษย์ได้ โศกนาฏและดวงชะตามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ตลอดถึงความเชื่อว่าโหราศาสตร์ เป็นสิ่งที่สามารถทำนายชะตาชีวิตมนุษย์ได้จริง

^{๖๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), สันทนา คติจตุคามรามเทพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๔ - ๖.

๒.๓ รายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนเอกสารงานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์การศึกษาในครั้งนี้ มีรายละเอียดดังนี้

พระมหาภาณุ ภาณุ โโก (กลีนปราชญ์) (๒๕๔๒)^{๖๕} ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับเซนต้ออกัสติน” มีความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อหรือหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาว่า “ศรัทธา” หมายถึง ความเชื่อมั่นในความดี เป็นความเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน ไม่ใช่เพียงอารมณ์แต่เพียงอย่างเดียวเป็นศรัทธาที่มีปัญญากำกับ ชักนำไปให้อยู่ในลักษณะที่เชื่อตามความเป็นจริง โดยมองให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของสิ่งต่างๆ พุทธปรัชญาเน้นไม่ให้ตัดสินหรือลงความเห็นในเรื่องใดจนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ด้วยประสบการณ์ตรงเพื่อให้ได้ศรัทธาที่มีเหตุผล ในยุคแรก ศรัทธา หมายถึง ตถาคตโพธิศรัทธา แต่ในยุคหลังศรัทธาในพุทธปรัชญาถูกกำหนดกรอบไว้ ๔ อย่าง คือ (๑) กรรมศรัทธา (๒) วิปากศรัทธา (๓) กัมมัตสสกาศรัทธา (๔) ตถาคตโพธิศรัทธา โดยสรุปแล้วก็มุ่งเน้นให้เชื่อกฎแห่งธรรมชาติ (Law of nature) กฎแห่งการกระทำของปัจเจกบุคคล (Law of karma) หรือกฎแห่งเหตุผล (Subject and object) และเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยในฐานะเป็นแบบอย่าง และเป็นกฎที่เราจะต้องเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อความสิ้นทุกข์ เช่นเดียวกับ พระมหาปรม โอภาโส (ทองคำ) (๒๕๔๒)^{๖๖} ศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน” พบว่า ในอังกุตรนิกาย อัญญกนิบาต กล่าวถึง สมัสถา อังกุตรนิกาย ปัญจกนิบาต กล่าวถึง ศรัทธา คือ ความเชื่อที่มีเหตุผลยึดมั่นในหลักการกระทำดี คือ หลักศรัทธาในพระพุทธศาสนามุ่งไปที่ความเชื่อที่ยึดหลักกรรม คือ การทำดีทำชั่ว ผลของกรรมดีและชั่ว เป็นต้น ส่วนในคัมภีร์มิลินทปัญหา ศรัทธา คือ การมีลักษณะทำจิตให้ผ่องใสและมีลักษณะจงใจ ในคัมภีร์ภูมิจิตวิลาสินี ศรัทธา คือ ความเชื่อเรื่องของการเวียนว่ายตายเกิด นรกสวรรค์ และเทวดา แต่ถึงแม้กลุ่มชน

^{๖๕} พระมหาภาณุ ภาณุ โโก (กลีนปราชญ์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพุทธปรัชญาเถรวาทกับเซนต้ออกัสติน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ก.

^{๖๖} พระมหาปรม โอภาโส (ทองคำ), “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ก.

ในสังคมจะมีทัศนคติเกี่ยวกับความเชื่อที่แตกต่างกัน แต่ก็มีผลกระทบต่อกันอยู่ระหว่างความเชื่อในพระพุทธศาสนา และความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เช่นเดียวกับ สถาพร เจริญกมลเกียรติ (๒๕๔๔)^{๖๓} ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อทางศาสนาของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษาวัดมังกรกมลาวาส” พบว่า ความเชื่อทางศาสนาของคนไทยเชื้อสายจีนเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า สามารถให้คุณและโทษได้ และการกราบไหว้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่ก็เพื่อให้เกิดสิริมงคลแก่ชีวิตทั้งของตนเองและครอบครัวเป็นหลัก เช่นเดียวกับ กุหลาบ กองประดิษฐ์ (๒๕๔๕)^{๖๔} ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อของชาวเพชรบูรณ์ที่มีต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุในจังหวัดเพชรบูรณ์” พบว่า ความเชื่อจำแนกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ความเชื่อดั้งเดิม เป็นความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดเล่าต่อๆ กันมา ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ และ ๒) ความเชื่อปัจจุบัน เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นทีหลังความเชื่อดั้งเดิม เป็นความเชื่อร่วมสมัยซึ่งยังคงมีการปฏิบัติตามความเชื่อนั้นอยู่ และจากการศึกษาความเชื่อของชาวเพชรบูรณ์ พบว่า มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะด้านประกอบอาชีพ ครอบครัว และสุขภาพ ชาวบ้านที่นับถือโบราณสถาน โบราณวัตถุใดก็จะทำพิธีบนบานขอพรต่อสถานหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น เมื่อประสบความสำเร็จก็มีการแก้บน เช่น สรวง จนกลายเป็นประเพณีสืบทอดกันต่อๆ มา

ในด้านการศึกษาพฤติกรรมเกี่ยวกับความเชื่อผ่านการแสดงทางพิธีกรรม มีงานศึกษาดังนี้ พระเกียรติวิทย์ อุดตสนุโต (โอชาวัฒน์) (๒๕๔๘)^{๖๕} ศึกษาเรื่อง “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง: กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” ซึ่งจากผลการศึกษา พบว่า พิธีกรรมของร่างทรงมีการผสมผสานหลักศรัทธา โดยเป็นความเชื่อที่ไม่มีการพิสูจน์ ไม่ต้องการเหตุผล หลักกรรม คือ เชื่อการทำความดีเพื่อที่จะได้สิ่งตอบแทนที่เป็นความดีงาม ทั้งในส่วนของวัตถุและความพึงใจที่เป็นนามธรรม และการบำเพ็ญบารมี คือการเสียดสละในรูปแบบต่างๆ ของผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำของร่างทรง ส่วนในด้านพิธีกรรมของร่างทรงนั้น มีการผสมผสานพิธีกรรมไหว้ครู

^{๖๓} สถาพร เจริญกมลเกียรติ, “ความเชื่อทางศาสนาของคนไทยเชื้อสายจีน: กรณีศึกษาวัดมังกรกมลาวาส”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า (๔).

^{๖๔} กุหลาบ กองประดิษฐ์, “ความเชื่อของชาวเพชรบูรณ์ที่มีต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุในจังหวัดเพชรบูรณ์”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๕), หน้า (๑).

^{๖๕} พระเกียรติวิทย์ อุดตสนุโต (โอชาวัฒน์), “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ก.

และการรับขั้นครู โดยใช้หลักความเชื่อในพระรัตนตรัย แต่มีความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ามาปะปนอยู่บ้าง เช่นเดียวกับ ศิริชัย ทรวงแสง (๒๕๔๘)^{๓๐} ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์กับพฤติกรรมกรรมการดำเนินธุรกิจ: กรณีศึกษากลุ่มนักธุรกิจของหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่” พบว่า นักธุรกิจหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่ส่วนใหญ่ มีความเชื่อในโหราศาสตร์ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย ๒.๓๕ และมีพฤติกรรมการใช้โหราศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย ๑.๕๑ ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะส่วนบุคคลกับความเชื่อทางโหราศาสตร์ พบว่า ปัจจัยด้านเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ความเชื่อทางศาสนา และลักษณะธุรกิจไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะระดับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะส่วนบุคคลกับลักษณะพฤติกรรมการใช้โหราศาสตร์เพื่อดำเนินธุรกิจ ซึ่งพบว่า ปัจจัยด้านเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา ความเชื่อทางศาสนา และลักษณะธุรกิจไม่มีความสัมพันธ์กับลักษณะทางพฤติกรรมในการดำเนินธุรกิจอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อกับลักษณะพฤติกรรมการใช้โหราศาสตร์ในการดำเนินธุรกิจมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .๐๕๓๘ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ระดับสูงและอยู่ในทิศทางบวก ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่มีระดับความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์สูงมากเท่าใดย่อมทำให้เขามีลักษณะพฤติกรรมการใช้โหราศาสตร์เพื่อการดำเนินธุรกิจมากตามลำดับ เรียงตามลำดับความสัมพันธ์น้อยไปหามากได้ดังนี้ การกำหนดนโยบาย การบริหารการตลาด การบริหารงานบุคคล การตัดสินใจในการลงทุน การวางแผนในการดำเนินธุรกิจ และการจัดหาทรัพยากร

เช่นเดียวกับงานศึกษาของ สุริยา สมุทคุปดี และคณะ (๒๕๓๕)^{๓๑} เรื่อง การทรงเจ้าเข้าผี พบว่า ลัทธิพิธีทรงเจ้าเข้าผีเป็นปฏิบัติการทางวาทกรรมการโต้แย้งระหว่างพุทธศาสนากับไสยศาสตร์ อำนาจรัฐกับเสรีภาพในการนับถือศาสนาของปัจเจกบุคคล และการคงอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาที่แตกต่างกัน ซึ่งความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาของปัจเจกบุคคลเหล่านี้ไม่มีส่วนใดเลยที่เป็นปฏิปักษ์ขัดแย้งหรือตอบโต้กับพุทธศาสนาโดยตรงไปตรงมา

^{๓๐} ศิริชัย ทรวงแสง, “ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์กับพฤติกรรมกรรมการดำเนินธุรกิจ: กรณีศึกษากลุ่มนักธุรกิจของหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่”, การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า – จ.

^{๓๑} สุริยา สมุทคุปดี และคณะ, *ทรงเจ้าเข้าผี : วาทกรรมของลัทธิพิธีและวิกฤตการณ์ของความทันสมัยในสังคมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๓๓ – ๓๔.

ในทางตรงกันข้ามลัทธิพิธีเหล่านี้กลับประนีประนอมยึดเอาธรรมชาติของพุทธองค์ วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ และสัญลักษณ์ในการเคารพบูชาของพุทธศาสนาเป็นหัวใจหลักของลัทธิพิธี เนื้อหาที่แตกต่างออกมาก็อาจจะได้แก่ การใช้ไสยศาสตร์และความเชื่อเรื่องผีวิญญาณเพื่อแก้ปัญหาทางโลกย์ ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในลัทธิพิธี การผสมผสานเอาองค์เทพและบทสวดมาจากต่างศาสนา เช่น ฮินดู จีนหรือผีประจำถิ่นและที่สำคัญลัทธิพิธีเหล่านี้เป็นของชาวบ้านหรือของปัจเจกบุคคล ไม่ได้ขึ้นตรงต่อองค์กรทางศาสนาหรือหน่วยงานของรัฐแต่อย่างใด ลัทธิพิธีเหล่านี้ให้ความสำคัญต่อไสยศาสตร์และวิญญาณเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในวัฒนธรรมไทยดั้งเดิม ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากลักษณะพื้นฐานของความเชื่อทางศาสนาของคนไทยที่ผสมผสานความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณแบบดั้งเดิมเข้ากับพุทธศาสนานิกายเถรวาทและลัทธิพราหมณ์ ซึ่งรัฐไทยรับเข้ามาภายหลัง ขณะเดียวกันการทรงเจ้าเข้าผีในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ทางจิตวิญญาณในสังคมไทยสมัยใหม่ก็สะท้อนให้เห็นถึงทวิลักษณ์ของระบบศาสนาด้วย กล่าวคือ ศาสนาของมนุษย์ทั่วโลกจะมีสองลักษณะที่เป็นส่วนของปรัชญาหรือคัมภีร์ควบคู่กับความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในวิถีปฏิบัติของคนในสังคม ในขณะที่ศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์จะมีลักษณะเป็นทางการ และยึดหลักการที่อ้างอิงคำสอนขององค์ศาสดาอย่างเคร่งครัด ศาสนาที่ปรากฏอยู่ในความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติของคนทั่วไปมักจะสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสาน การประยุกต์ใช้ การตีความหมายใหม่และการให้คำอธิบายที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม โลกทัศน์และสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของคนในสังคมแห่งหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง

ในงานศึกษาของ สุขชัย กาญจนถนอม (๒๕๔๕)^{๑๒} ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อกับการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น” พบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น เป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ผสมผสานกับความเชื่อในลัทธิพราหมณ์ และฮินดูสิบสอง และมีความเชื่อของคนอีสาน เช่น ความเชื่อเรื่องผีसांगเทวดา ความเชื่อต่างๆ เหล่านี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เช่น งานบุญฮินดูสิบสอง เป็นงานบุญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แต่มีพราหมณ์พื้นบ้านเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมร่วมด้วย มีเครื่องสักการะแด่องค์พระธาตุ ซึ่งเชื่อว่ามีดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ บุคคลสามารถบนบานได้และต้องมีการแก้บน โดยการถวายสิ่งของที่ไต่บนบานไว้รวมทั้งขัน ๘ ขัน ๕ เพื่อบูชาครุบาที่สิงสถิตอยู่ในองค์พระธาตุ แม้ชาวบ้านจะเชื่อว่ามืองค์พระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ แต่ก็ยังใช้คำว่าครุบาหรือหลวงปู่เหมือนที่เคยเรียกขานกันมา

^{๑๒} สุขชัย กาญจนถนอม, “ความเชื่อกับการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น”, ปรินญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๕), หน้า ๖.

ในงานศึกษาของ วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ (๒๕๕๐)^{๓๓} เรื่อง “คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ.๑๗๒๖ - พ.ศ.๒๐๐๖” ผลการศึกษาพบว่า คนเฝ้าไทอพยพมาสู่ลุ่มแม่น้ำปิง ยม น่าน ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๓ พวกเขามีระบบความเชื่อเรื่องพลังเหนือธรรมชาติซึ่งสถิต ณ ภูเขา แม่น้ำ ท้องฟ้า แผ่นดิน ป่าเขา และความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ จารึกสมัยสุโขทัยแสดงให้เห็นคติความเชื่อดั้งเดิมดำรงอยู่ แม้ว่าคนในสังคมสุโขทัยนับถือศาสนาพุทธ การผสมผสานความเชื่อในราชอาณาจักรสุโขทัยเป็นไปอย่างราบรื่น ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์มีระบบความเชื่อที่ซับซ้อนนำมาใช้เพื่อสนับสนุนสิทธิธรรมทางการเมืองและทิพภาวะของกษัตริย์ ความเชื่อเหล่านี้ไม่ขัดแย้งกับมาตรฐานจริยธรรมและจารีตประเพณีของผู้คนในสังคม ความสำเร็จของการผสมผสานคติความเชื่อสมัยสุโขทัย แสดงออกมาในรูปของศิลปกรรม ข้อความในจารึก และกุศโลบายในการปกครอง

จากการศึกษาพิธีกรรมความเชื่อของชาวล้านนา ในงานศึกษาของ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และฉลาดชาย รมิตานนท์ (๒๕๔๑)^{๓๔} พบว่า ชาวล้านนาได้จัดความสัมพันธ์ทางสังคมพื้นฐานของการผสมผสานความเชื่อต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นที่มาของอำนาจหลายอย่างที่สำคัญคือ ความเชื่อเรื่องบุญในพุทธศาสนาความศักดิ์สิทธิ์ในการนับถือผีไสยศาสตร์ และโหราศาสตร์ นอกจากนั้นก็ยังมีพลังอำนาจที่เกิดจากการให้ความสำคัญกับการผลิตข้าวหรือการสร้างความต่อเนื่องให้กับสังคม ดังจะเห็นได้จากความคิดเรื่องความอุดมสมบูรณ์และการยังชีพ ซึ่งให้ความสำคัญกับสิ่งของอันเป็นที่มาของความงอกงาม เช่น หน่อกล้วย และสิ่งที่ให้พลังกับชีวิต เช่น ข้าว ไข่ไก่ เป็นต้น ซึ่งความเชื่อที่เป็นที่มาจากอำนาจเหล่านี้ แม้ว่าจะมีลักษณะเฉพาะแยกออกมาแตกต่างจากความเชื่ออื่นๆ ได้ก็ตาม แต่ในบางปฏิบัติแล้วชาวล้านนาจะเชื่อมโยงความเชื่อต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อเสริมสร้างความหมาย และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมที่พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิว่า การนับถือผีนั้นด้านหนึ่งจะผูกพันอย่างใกล้ชิดกับการผลิตข้าวและอาวุธ อีกด้านหนึ่งก็จะเกี่ยวกับไสยศาสตร์และภูมิปัญญา ทว่าการนับถือผีค่อนข้างจะห่างไกลจากพุทธศาสนาในทางความคิดอยู่มาก แต่ก็สามารถผสมผสานกันบ้างในทางปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นได้จากการมีผีอารักษ์วัด (ผีเสื้อวัด) และการนำเอาหลักการบวชเป็นพระในพุทธศาสนาใช้เป็นหลักในการเปลี่ยนเป็นคนทรง เป็นต้น

^{๓๓} วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ, “คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ.๑๗๒๖ - พ.ศ.๒๐๐๖”, รายงานค้นคว้าอิสระอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

^{๓๔} อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ ฉลาดชาย รมิตานนท์, พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา: การผลิตใหม่ของอำนาจทางศีลธรรม, (พะเยา : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเมืองพะเยา, ๒๕๔๑), หน้า ๔๑.

ในงานศึกษาของ เอกสิทธิ์ ไชยปิ่น (๒๕๔๖)^{๑๕} ศึกษาเรื่อง “พลวัตลัทธิพิธีกรรมการลงผี
 กรณีศึกษา ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างม้าขี่ ลูกเลี้ยง และผีเจ้านายในจังหวัดเชียงใหม่” พบว่า การ
 ผลิตและการสืบทอดองค์ความรู้ในการปฏิบัติพิธีกรรมการลงผีต่างๆ นั้น มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็น
 พลวัตและมีความลื่นไหล สามารถเชื่อมโยงกับองค์ความรู้ด้านอื่นๆ อย่างเป็นระบบ เช่น พุทธศาสนา
 การแพทย์แผนใหม่ การอธิบายแบบวิทยาศาสตร์ เป็นต้น เกิดการผสมผสานกับองค์ความรู้ท้องถิ่นที่มี
 อยู่ดั้งเดิม จนกลายเป็นชุดวาทกรรมที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางพิธีกรรมและหลอมรวมสมาชิกไว้
 ด้วยกัน โดยการใช้อยุทธศาสตร์ผ่านชั้นครูและผีเจ้านาย ความรู้จะมีความสัมพันธ์กับอำนาจ และถูก
 ถ่ายทอดไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงจากผีเจ้านาย สามารถคลบบันดาลให้ผู้ที่ยอมรับการเป็นม้าขี่อยู่
 สุขสบาย ในบริบททางสังคมที่ซับซ้อนในปัจจุบัน เกิดปรากฏการณ์ของการขับเคลื่อนของวาทกรรม
 ระหว่างอำนาจสองรูปแบบ ที่มีปฏิสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาทั้งในระดับปฏิบัติการและในระดับ
 อุดมการณ์ อำนาจและความรู้ต่างๆ ซึ่งอยู่ในท้องถิ่นหลายลักษณะมักจะถูกคิดปายในค่านิยม เช่น เป็น
 สัญลักษณ์ของความกล้าหาญ ความมั่งคั่งหรือไร้เหตุผล ฯลฯ ความเชื่อเรื่องการนับถือผีหรือการ
 ประกอบพิธีกรรมใดๆ ทางความเชื่อ การรักษาพยาบาลหลายรูปแบบ หรือการปฏิบัติการทางอำนาจ
 หรือความรู้อื่นใดที่ไม่สามารถอธิบายได้โดยหลักเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ ถือว่าเป็นความรู้หาย
 ขอบและมักถูกเบียดขับให้ออกไปจากพื้นที่ของชุมชน จากการศึกษา องค์ความรู้เหล่านี้เป็นอำนาจ
 และภูมิปัญญาของชุมชนที่มีใช้ร่วมกันและสืบทอดมาอย่างยาวนาน มีการผลิตใหม่ผลิตซ้ำทางองค์
 ความรู้ เพื่อการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ภูมิปัญญาเหล่านี้จะถูก
 นำมาใช้ในการจัดการกับวิถีชีวิตของผู้คน อย่างน้อยก็เป็นช่องทางในการเข้าถึงอำนาจในเชิงอุดมคติที่
 ทุกคนใฝ่ฝัน กระบวนการขององค์ความรู้ท้องถิ่นเหล่านี้มีศักยภาพในการปรับตัวและมีความลื่นไหล
 สามารถผนวกกลืนองค์ความรู้และอำนาจที่อยู่เหนือกว่าให้เกิดการเชื่อมโยงนำมาเป็นส่วนหนึ่งของ
 ความรู้ที่มีและใช้ร่วมกัน เช่น การนำวาทกรรมการแพทย์หรือวาทกรรมแบบพุทธปรัชญามาอธิบาย
 เหตุผลของความเจ็บป่วยของผีเจ้านาย หรือการใช้ศัพท์เทคโนโลยีสมัยใหม่ของผีเจ้านายเองด้วย
 พลวัตและศักยภาพขององค์ความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่และถูกนำมาใช้ร่วมกัน จึงเป็นเครื่องมือแสดงถึงพลัง
 อำนาจและความรู้ของชุมชน การปฏิบัติที่ช่วยสืบทอดและคงอยู่ของพิธีกรรมและหลอมรวมความ
 เป็นชุมชน ในขณะที่ยังใช้องค์ความรู้เป็นเครื่องมือต่อรองและปะทะกับอำนาจที่มากระทำจาก

^{๑๕} เอกสิทธิ์ ไชยปิ่น, “พลวัตลัทธิพิธีกรรมการลงผี: กรณีศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างม้าขี่
 ลูกเลี้ยงและผีเจ้านายในจังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

ภายนอก เช่น การอธิบายครอบงำของวาทกรรมแบบพุทธปรัชญา วาทกรรมการอธิบายทางการแพทย์แผนใหม่ เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมของการปฏิบัติเกี่ยวกับความเชื่อในการนับถือผีเจ้านายมิได้เป็นฝ่ายถูกระงับเพียงฝ่ายเดียว หากแต่สามารถปรับตัว ต่อรอง ผสมผสานกับองค์ความรู้อื่นที่มีความหลากหลาย จนเป็นเนื้อเดียว อันปรากฏอยู่เบื้องหลังของปรากฏการณ์ทางพิธีกรรมที่สนองตอบทั้งในเชิงปัจเจกและสาธารณะ

ส่วนในงานศึกษาด้านความเชื่อพระพุทธรูปในล้านนา มีงานศึกษาของ กิตติยา อุทวิ (๒๕๕๐)^{๖๖} ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสาริดในล้านนา” พบว่า การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในยุคเริ่มแรกนั้น ได้ส่งอิทธิพลทั้งศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของคนในสมัยนั้น ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ให้กับยุคต่อๆ มา และเมื่อรับอิทธิพลแล้วก็เลือกสรรคัดเอาสิ่งที่ตนเองชอบมากขึ้นเรื่อยๆ จนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป และส่งอิทธิพลนั้นต่อไปให้กับพื้นที่ใกล้เคียงและยุคต่อๆ มา จนเข้าสู่ล้านนามาจนถึงปัจจุบัน เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในดินแดนดินล้านนา ก็ได้นำพาความเชื่อความศรัทธาและหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับความเชื่อและภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมของท้องถิ่น การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในล้านนาเป็นผลของการยอมรับนับถือในพระพุทธศาสนาและหลักความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธองค์ ก่อเกิดรูปแบบของพิธีกรรมเฉพาะถิ่นขึ้น และตอบสนองศรัทธาความเชื่อในอานิสงส์แห่งทานบารมี เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นเกาะกำบังทางแห่งอกุศลมูลทั้งหลาย และยังส่งอิทธิพลต่องานศิลปะในสาขาอื่นๆ อันประกอบด้วย งานจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม นาฏกรรม และวรรณกรรม รวมทั้งมีการปฏิบัติบูชาและสักการบูชาของพุทธศาสนิกชน สามารถแยกได้ ๒ ประการคือ

๑. คุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาทางด้านบุคคล ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสาริดในล้านนามีผลให้เกิดคุณค่าต่อจิตใจที่พร้อมจะน้อมนำเอาหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคม เมื่อประสบกับปัญหาในการดำเนินชีวิตก็พึ่งพาอำนาจของพระพุทธรูปปฏิมา ทั้งในด้านการยึดเป็นที่พึ่งทางใจ และน้อมนำจิตใจให้เข้าหาพระธรรมคำสอน ด้วยหวังผลอานิสงส์แห่งทาน โดยผ่านมาทางพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี

๒. คุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสาริดในด้านสังคม คุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสาริดในด้านสังคม ล้านนาเป็นสังคมที่มีอิทธิพลของพระพุทธศาสนาชัดเจนมาก ถึงแม้ว่าจะ

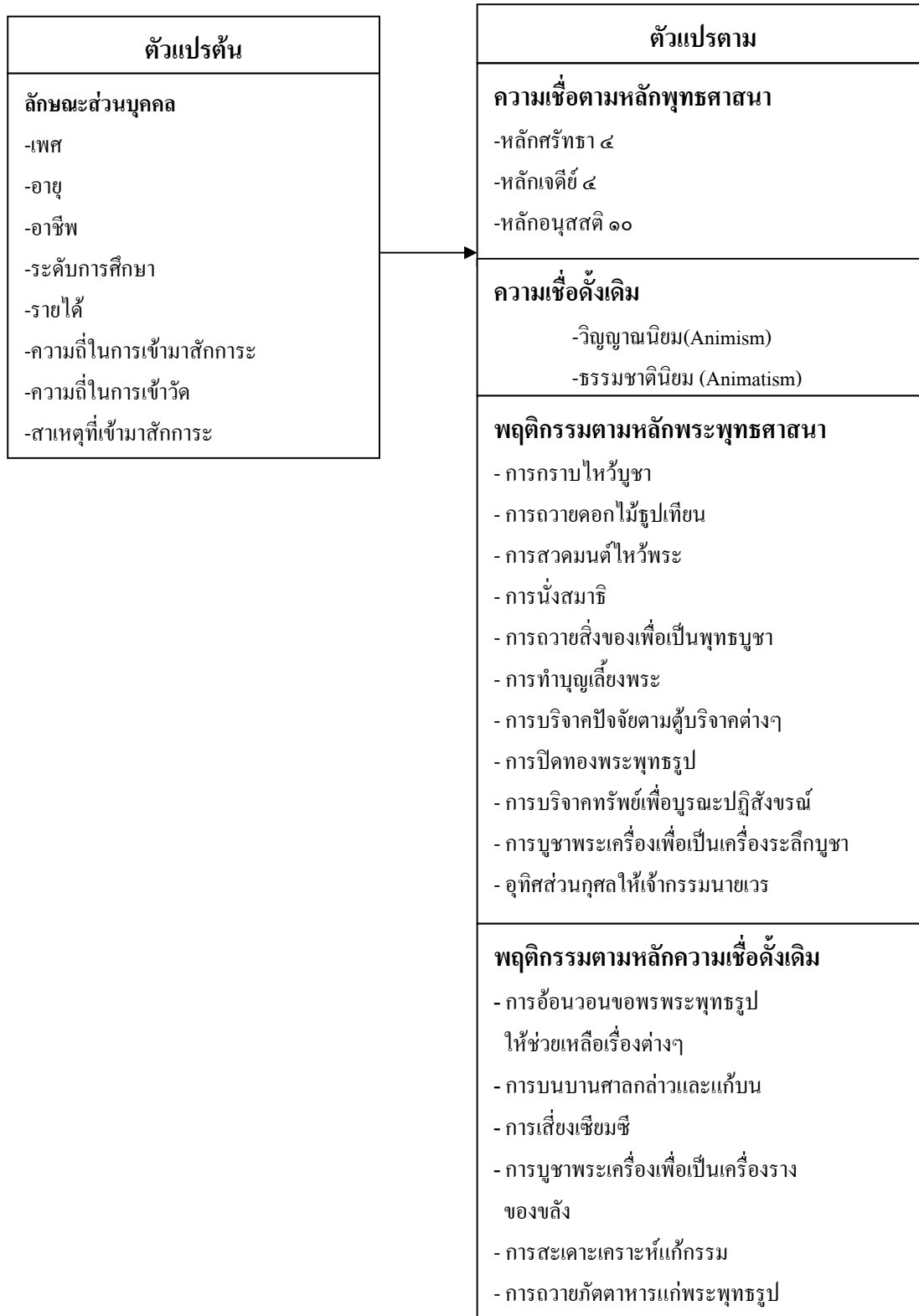
^{๖๖} กิตติยา อุทวิ, “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสาริดในล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก.

ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมก็ตามในกระบวนการสร้างพระพุทธรูปปฏิมาเป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคม เพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาสำริดในล้านนา จะยังอยู่กับศรัทธาความเชื่อและยังสามารถจรร โลงพระพุทธศาสนาในล้านนา บ่งบอกความเจริญงอกงามหรือความเสื่อมถอยในพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

โดยสรุป จากการทบทวนเอกสารวิชาการ พบว่า ชาวพุทธในสังคมไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อแบบผสมผสานระหว่างความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมที่มีลักษณะความเชื่อแบบวิญญูณนิยมและธรรมชาตินิยม คือ ความเชื่อเรื่องผีหรือผีบรรพบุรุษ โดยเฉพาะในสังคมล้านนาจะมีความเชื่อเรื่องผีเจ้านาย ผีป่าผีเขา การทรงเจ้าเข้าผี ความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ความเชื่อในด้านไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ โดยแสดงออกผ่านทางพิธีกรรมและวิถีชีวิตประจำวัน ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า ในพิธีกรรมทางศาสนาของชาวพุทธล้านนาจะพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมผสมผสานอยู่มาก เช่น การหาฤกษ์ยามในการประกอบพิธีกรรม การขึ้นท้าวทั้งสี่ การเลี้ยงผีเสื้อวัด (ผีอารักษ์วัด) เป็นต้น ก่อนที่จะมีการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของความเชื่อดั้งเดิมที่ยังมีอยู่ในสังคมของชาวพุทธปัจจุบัน ซึ่งจากผลการศึกษาจะนำไปสู่การวิเคราะห์ให้เห็นถึงความเชื่อตามหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของชาวพุทธในสังคม รวมไปถึงพฤติกรรมที่แสดงออกตามความเชื่อของตน เพื่อจะนำไปสู่การเผยแผ่หลักความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนาต่อไป

๒.๔ กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยจะนำเสนอผลออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

๔.๑ ผลวิเคราะห์แบบสอบถาม ประกอบด้วย

๔.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๑.๒ ความเชื่อที่มีต่อพระพุทธรูปตามหลักพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

๔.๑.๓ พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วคือ วัฒนคอก

๔.๑.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

๔.๑.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมกับพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วคือ

๔.๑.๖ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปตามหลักศรัทธา

๔.๒ ผลการวิเคราะห์แบบสังเกต

๔.๓ ผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์

๔.๑ ผลวิเคราะห์แบบสอบถาม

๔.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพหลัก ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ต่อเดือน ความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วคือ ความถี่ในการเข้าวัด เหตุผลที่มาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วคือ นำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	๖๖	๓๒.๒
หญิง	๑๓๙	๖๗.๘
รวม	๒๐๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนทั้งสิ้น ๒๐๕ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๑๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๘ และเป็นเพศชาย จำนวน ๖๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๒

ตารางที่ ๔.๒ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี	๕๕	๒๖.๘
อายุ ๓๐-๕๐ ปี	๙๗	๔๗.๓
อายุ ๕๐ ปีขึ้นไป	๕๓	๒๕.๙
รวม	๒๐๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุ ๓๐ - ๕๐ ปี จำนวน ๙๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๓ รองลงมาคืออายุต่ำกว่า ๓๐ ปี จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘ และอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๕๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๙

ตารางที่ ๔.๓ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพหลัก

อาชีพหลัก	จำนวน	ร้อยละ
ว่างงาน	๑๖	๗.๘
เกษตรกรหรือกสิกรรม	๑	๐.๕
รับราชการ	๒๒	๑๐.๗
ทำงานบริษัทเอกชน	๕๕	๒๘.๘
ค้าขายหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว	๔๗	๒๓.๕
รับจ้างทั่วไป	๑๔	๖.๘
อื่นๆ เช่น นักศึกษา ปลดเกษียณ	๔๖	๒๓.๔
รวม	๒๐๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๘ รองลงมา คือ ค้าขายหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว จำนวน ๔๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕ อื่นๆ เช่น นักศึกษา ปลดเกษียณ จำนวน ๔๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๔ รับราชการ จำนวน ๒๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๗ ว่างงาน จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๘ รับจ้างทั่วไป จำนวน ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๘ และเกษตรกรหรือกสิกรรม จำนวน ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๕

ตารางที่ ๔.๔ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามวุฒิการศึกษา

วุฒิการศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
ไม่ได้รับการศึกษา	๖	๒.๙
ประถมศึกษาปีที่ ๔/๖	๑๓	๖.๓
มัธยมศึกษาตอนต้น	๑๕	๗.๓
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปว.ช.	๓๖	๑๗.๖
อนุปริญญา หรือ ปว.ส.	๒๓	๑๑.๒
ปริญญาตรี	๘๖	๔๒.๐
สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป	๒๖	๑๒.๗
รวม	๒๐๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๘๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๐ รองลงมา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปว.ช. จำนวน ๓๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๖ สูงกว่าปริญญาตรีขึ้นไป จำนวน ๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๗ อนุปริญญา หรือ ปว.ส. จำนวน ๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๒ มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน ๑๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๓ ประถมศึกษาปีที่ ๔/๖ จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๖.๓ และไม่ได้รับการศึกษา จำนวน ๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

ตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส	จำนวน	ร้อยละ
โสด	๓๘	๓๘.๐
แต่งงาน	๕๖	๕๖.๘
ม่าย	๑๑	๕.๔
หย่าร้าง	๑๖	๗.๘
ไม่ตอบ	๔	๒.๐
รวม	๒๐๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีสถานภาพแต่งงานแล้ว จำนวน ๕๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๖.๘ รองลงมา เป็นโสด จำนวน ๓๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๐ หย่าร้าง จำนวน ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๘ และเป็นม่าย จำนวน ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๔

ตารางที่ ๔.๖ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามรายได้ต่อเดือน

รายรับต่อเดือน	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๖๕	๓๓.๒
๕,๐๐๐ – ๑๕,๐๐๐ บาท	๘๑	๓๙.๕
๑๕,๐๐๐ บาทขึ้นไป	๕๕	๒๖.๘
รวม	๒๐๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีรายได้ต่อเดือน ระหว่าง ๕,๐๐๐ – ๑๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๘๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๕ รองลงมาคือ น้อยกว่า ๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๖๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๗ และ ๑๕,๐๐๐ บาทขึ้นไป จำนวน ๕๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๘

ตารางที่ ๔.๗ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความถี่ในการเข้ามา สักการะกราบไหว้พระเจ้าก้ำต้อ

ความถี่	จำนวน	ร้อยละ
มาครั้งแรก	๔๒	๒๐.๕
น้อยกว่า ๑ ครั้งต่อเดือน	๑๐๒	๔๙.๘
๑ – ๒ ครั้งต่อเดือน	๓๑	๑๕.๑
๓ – ๔ ครั้งต่อเดือน	๕	๒.๔
มากกว่า ๕ ครั้งต่อเดือน	๗	๓.๔
ไม่ตอบ	๑๘	๘.๘
รวม	๒๐๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าก้ำต้อ ส่วนใหญ่น้อยกว่า ๑ ครั้งต่อเดือน จำนวน ๑๐๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๘ รองลงมา คือมาครั้งแรก จำนวน ๔๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๕ ๑ – ๒ ครั้งต่อเดือน จำนวน ๓๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๑ มากกว่า ๕ ครั้งต่อเดือน จำนวน ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๔ และ ๓ – ๔ ครั้งต่อเดือน จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๔

ตารางที่ ๔.๘ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามความถี่ในการเข้าวัด

ความถี่	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า ๑ ครั้งต่อเดือน	๔๕	๒๓.๕
๑ - ๒ ครั้งต่อเดือน	๘๒	๔๐.๐
๓ - ๔ ครั้งต่อเดือน	๔๓	๒๑.๐
มากกว่า ๕ ครั้งต่อเดือน	๒๕	๑๔.๑
ไม่ตอบ	๒	๑.๐
รวม	๒๐๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เข้าวัด ๑ - ๒ ครั้งต่อเดือน จำนวน ๘๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๐ รองลงมา คือ น้อยกว่า ๑ ครั้งต่อเดือน จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๕ ๓ - ๔ ครั้งต่อเดือน จำนวน ๔๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๐ มากกว่า ๕ ครั้งต่อเดือน จำนวน ๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๑

ตารางที่ ๔.๙ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเหตุผลที่มาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วตื้อ

เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
มีความเคารพศรัทธาในพระเจ้าแก้วตื้อ	๔๕	๒๒.๐
มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าแก้วตื้อ	๘	๓.๕
มีความชื่นชมในความสวยงามของพระเจ้าแก้วตื้อ	๑๒	๕.๕
สักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วตื้อเพื่อความเป็นสิริมงคล	๗	๓.๔
สักการะกราบไหว้พระพุทธรูปตามปกติ	๑๖	๗.๘
สักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วตื้อเพื่อขอพร	๕	๒.๔
สักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วตื้อเพื่อทำจิตใจให้สงบ	๑๖	๗.๘
เข้ามาทำบุญที่วัดสวนดอก	๘	๓.๕
ติดตามคนอื่น มาทำธุระ หรือท่องเที่ยว	๑๘	๘.๘

ตารางที่ ๔.๘ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเหตุผลที่มาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วต้อ (ต่อ)

เหตุผล	จำนวน	ร้อยละ
อื่นๆ เช่น อยู่ใกล้บ้าน มาตามโอกาส	๕	๒.๔
ไม่ตอบ	๖๕	๓๑.๓
รวม	๒๐๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีเหตุผลในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วต้อ เพราะมีความเคารพศรัทธาในพระเจ้าแก้วต้อ จำนวน ๔๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๐ รองลงมา คือ ติดตามคนอื่น มาทำธุระ หรือท่องเที่ยว จำนวน ๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๘ สักการะกราบไหว้พระพุทธรูปตามปกติ และสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วต้อเพื่อทำจิตใจให้สงบ จำนวนเท่ากัน คือ ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๘ มีความชื่นชมในความสวยงามของพระเจ้าแก้วต้อ จำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๘

๔.๑.๒ ความเชื่อที่มีต่อพระพุทธรูปตามหลักพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

ข้อมูลในส่วนนี้ เป็นการนำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่มีต่อพระพุทธรูปตามหลักพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม ในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย ปรากฏดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ที่	หลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	ตถาคตโพธิสัทธา	๔.๔๔	๐.๕๕	มากที่สุด
๒	กัมมสัทธา	๔.๔๕	๐.๕๓	มากที่สุด
๓	วิปากสัทธา	๔.๑๘	๐.๓๔	มาก
๔	กัมมัสสกตาสัทธา	๔.๓๕	๐.๓๖	มากที่สุด

ตารางที่ ๔.๑๐ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตาม
หลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา (ต่อ)

ที่	หลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๕	อุเทสิกเจดีย์	๔.๐๒	๐.๖๖	มาก
๖	พุทธานุสสติ	๔.๔๑	๐.๖๘	มากที่สุด
รวม		๔.๓๑	๐.๕๒	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา โดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย ๔.๓๑ เมื่อพิจารณาหลักความเชื่อเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ กัมมัสัทธิ ค่าเฉลี่ย ๔.๔๕ รองลงมาคือ ตถาคตโพธิสัทธิ ค่าเฉลี่ย ๔.๔๔ พุทธานุสสติ ค่าเฉลี่ย ๔.๔๑ และกัมมัสสกตาสัทธิ ค่าเฉลี่ย ๔.๓๕ ส่วนหลักความเชื่อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ วิปากสัทธิ ค่าเฉลี่ย ๔.๑๘ และอุเทสิกเจดีย์ ค่าเฉลี่ย ๔.๐๒

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตาม
หลักความเชื่อดั้งเดิม

ที่	หลักความเชื่ออื่นๆ	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	วิญญานนิยม	๓.๕๖	๐.๕๒	มาก
๒	ธรรมชาตินิยม	๓.๕๒	๐.๕๐	มาก
รวม		๓.๕๔	๐.๘๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความความเชื่อตามหลักความเชื่อดั้งเดิม โดยรวม อยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๕๔ เมื่อพิจารณาหลักความเชื่อเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ ความเชื่อในวิญญานนิยม ค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ รองลงมาคือ ความเชื่อในธรรมชาตินิยม ค่าเฉลี่ย ๓.๕๒

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตามหลัก
 ตถาคตโพธิสัทธา

ที่	หลักตถาคตโพธิสัทธา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเคยทรงมีพระชนม์อยู่จริง	๔.๕๕	๐.๖๖	มากที่สุด
๒	เชื่อในการตรัสรู้แจ้งของพระพุทธเจ้า	๔.๖๓	๐.๖๓	มากที่สุด
๓	เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลกที่ไม่มี ผู้อื่นยิ่งกว่า	๔.๓๕	๐.๘๖	มากที่สุด
๔	เชื่อว่าพระธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า	๔.๖๔	๐.๕๕	มากที่สุด
๕	เชื่อว่าพระธรรมเป็นหลักความจริง หลักความดี งามและหลักความถูกต้องที่สุดยิ่งกว่าศาสนาใดๆ	๔.๔๕	๐.๗๓	มากที่สุด
๖	เชื่อว่าการปฏิบัติตามหลักพระธรรมจะสามารถทำ ให้เราประจักษ์แจ้งตรัสรู้ได้จริง	๔.๔๕	๐.๗๗	มากที่สุด
๗	เชื่อว่ามีพระอริยสงฆ์ ผู้ซึ่งปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ	๔.๔๓	๐.๗๖	มากที่สุด
๘	เชื่อว่ามีพระอริยสงฆ์ ผู้เป็นเนื่อนานุญที่ควรเคารพ สักการบูชา	๔.๔๓	๐.๗๖	มากที่สุด
๙	เชื่อว่าสังคัมสงฆ์ คือ แบบอย่างของสังคัมที่ดีงาม	๓.๕๘	๐.๕๕	มาก
รวม		๔.๔๔	๐.๕๕	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อตามหลักตถาคตโพธิสัทธา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย ๔.๔๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรก ได้แก่ เชื่อว่าพระธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า รองลงมาคือ เชื่อในการตรัสรู้แจ้งของพระพุทธเจ้า ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ เชื่อว่าสังคัมสงฆ์ คือ แบบอย่างของสังคัมที่ดีงาม

ตารางที่ ๔.๑๓ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตามหลักกัมมัตถา

ที่	หลักกัมมัตถา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	เชื่อว่าชีวิตของมนุษย์ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม	๔.๔๓	๐.๘๑	มากที่สุด
๒	เชื่อว่าการที่บุคคลจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องได้มาด้วยการกระทำของตนเอง มิใช่ด้วยการอ่อนวอนหรืออนคยโศควาสนา	๔.๖๑	๐.๖๑	มากที่สุด
๓	เชื่อว่ามนุษย์จะประสบสิ่งที่ดีได้ ด้วยกรรมดีที่ต้องสร้างเอง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจจากเทวดาหรือเทพเจ้าใดๆ	๔.๔๐	๐.๘๑	มากที่สุด
๔	เชื่อว่าหากต้องการบรรลุผลนิพพานก็ด้วยกุศลธรรมที่ตนก่อขึ้นเอง	๔.๓๗	๐.๕๓	มากที่สุด
รวม		๔.๔๕	๐.๕๗	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อตามหลักกัมมัตถา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย ๔.๔๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ เชื่อว่าการที่บุคคลจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องได้มาด้วยการกระทำของตนเอง มิใช่ด้วยการอ่อนวอนหรืออนคยโศควาสนา ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ เชื่อว่าหากต้องการบรรลุผลนิพพานก็ด้วยกุศลธรรมที่ตนก่อขึ้นเอง

ตารางที่ ๔.๑๔ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตาม
หลักวิปากัสัทธา

ที่	หลักวิปากัสัทธา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	เชื่อว่าผลของกรรมมีอยู่จริง บุคคลไม่สามารถแก้กรรมชั่วที่ตนกระทำ ให้ได้รับผลดีได้	๔.๐๕	๑.๐๒	มาก
๒	เชื่อว่าผลดีมาจากกรรมดี ผลชั่วมาจากกรรมชั่ว	๔.๕๒	๐.๗๕	มากที่สุด
๓	เชื่อว่าถึงแม้กรรมอาจจะยังไม่แสดงผลทันทีในชาตินี้ แต่ผลของกรรมนั้นจะส่งผลแน่นอนในชาติต่อไป	๔.๔๒	๐.๘๔	มากที่สุด
๔	เชื่อว่าผลของกรรมเป็นอจินไตย คือ เป็นสิ่งที่มนุษย์ปุถุชนไม่ควรคิดโดยใช้หลักเหตุผล	๓.๖๔	๑.๑๖	มาก
รวม		๔.๑๘	๐.๗๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อตามหลักวิปากัสัทธา ด้านอจินไตยมากที่สุด โดยโดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๔.๑๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ เชื่อว่าผลดีมาจากกรรมดี ผลชั่วมาจากกรรมชั่ว ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ เชื่อว่าผลของกรรมเป็นอจินไตย คือ เป็นสิ่งที่มนุษย์ปุถุชนไม่ควรคิดโดยใช้หลักเหตุผล

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตาม
หลักกัมมัฏสกาตัสัทธา

ที่	หลักกัมมัฏสกาตัสัทธา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	เชื่อว่าแต่ละบุคคลเป็นเจ้าของกรรม และต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น	๔.๓๗	๐.๘๒	มากที่สุด
๒	เชื่อว่าสัตว์ที่ได้รับความสุขสบายเป็นผลมาจากการประกอบกรรมดี	๔.๓๕	๐.๘๓	มากที่สุด
๓	เชื่อว่ากรรมที่สัตว์ทำในอดีตชาติจะส่งผลกรรมถึงสัตว์ในชาติปัจจุบัน	๔.๓๐	๐.๕๔	มากที่สุด

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตาม
หลักกัมมัฏสกตาสัทธา (ต่อ)

ที่	หลักกัมมัฏสกตาสัทธา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๔	เชื่อว่ากรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับถ่ายโอนให้ผู้อื่นหรือใช้ วิธีการอื่นใดให้รับกรรมแทนตนได้	๔.๓๖	๐.๕๒	มากที่สุด
	รวม	๔.๓๕	๐.๖๖	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อตามหลักกัมมัฏสกตาสัทธา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย ๔.๓๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ เชื่อว่าสัตว์ที่ได้รับความสุขสบายเป็นผลมาจากการประกอบกรรมดี ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ เชื่อว่ากรรมที่สัตว์ทำในอดีตชาติจะส่งผลกระทบต่อสัตว์ในชาติปัจจุบัน

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตาม
หลักอุเทสิกเจดีย์

ที่	หลักอุเทสิกเจดีย์	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	เชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ระลึกถึง พระพุทธรเจ้า	๔.๕๑	๐.๖๓	มากที่สุด
๒	เชื่อว่า พระพุทธรูปไม่มีพลังอำนาจอื่นใดที่จะให้คุณให้โทษ แก่มนุษย์	๓.๓๓	๑.๓๘	ปาน กลาง
๓	เชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นสิ่งที่มนุษย์ให้คุณค่าในฐานะเป็นสิ่ง ที่ควรกราบไหว้สักการะ	๔.๓๖	๐.๖๒	มากที่สุด
๔	เชื่อว่า เมื่อมนุษย์ไม่ให้คุณค่าแล้ว พระพุทธรูปก็มีฐานะไม่ แตกต่างจากวัสดุที่สร้างขึ้นมา	๓.๘๔	๑.๒๖	มาก
	รวม	๔.๐๒	๐.๖๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อตามหลักอุเทสิกเจดีย์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๔.๐๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่

เชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ เชื่อว่า พระพุทธรูปไม่มีพลังอำนาจอื่นใดที่จะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตาม
หลักพุทธานุสสติ

ที่	หลักพุทธานุสสติ	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	เชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์ คือ ผู้ตัดกิเลสได้โดยสิ้นเชิง	๔.๕๕	๐.๓๐	มากที่สุด
๒	เชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลก ซึ่งทรงตรัสรู้เองได้โดยไม่มีครูผู้สอน	๔.๓๘	๐.๘๓	มากที่สุด
๓	เชื่อว่า พระพุทธเจ้าทรงมีปัญญารู้และความประพฤติบริสุทธิ์ครบถ้วน	๔.๕๐	๐.๓๕	มากที่สุด
๔	เชื่อว่า พระพุทธเจ้าเมื่อเสด็จไปที่ใด ก็จะนำแต่ความสงบสุขมาให้ที่นั่น	๔.๔๔	๐.๘๓	มากที่สุด
๕	เชื่อว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้แจ้งทั้งแดนยมโลก มนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก และพระนิพพาน และข้อปฏิบัติที่จะทำให้สัตว์ไปเกิดในที่นั้นๆ	๔.๓๒	๐.๘๖	มากที่สุด
๖	เชื่อว่า พระพุทธเจ้ามีพระปริชาญาณในการสอนมนุษย์ให้ได้ผลจริง	๔.๕๐	๐.๓๑	มากที่สุด
๗	เชื่อว่า พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงเป็นบรมครูของมนุษย์ เทวดา และพรหม	๔.๓๕	๐.๕๑	มากที่สุด
๘	เชื่อว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา	๔.๔๕	๐.๓๖	มากที่สุด
๙	เชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้เท่าทันอวิชชา และทำลายอวิชชาได้โดยหลักอริยสัจ ๔	๔.๒๕	๐.๘๓	มากที่สุด
๑๐	เชื่อว่า การปฏิบัติตามหลักพุทธานุสสติกรรมฐาน คือปรรวถถึงความดีของพระพุทธเจ้านี้ เป็นหนทางหนึ่งให้บรรลุนิพพานได้	๔.๒๕	๐.๘๘	มากที่สุด
รวม		๔.๔๑	๐.๖๘	มากที่สุด

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อตามหลักพุทธานุสสติ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๔.๔๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ เชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นพระอรหันต์ คือ ผู้ตัดกิเลสได้โดยสิ้นเชิง และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ เชื่อว่า การปฏิบัติตามหลักพุทธานุสสติกรรมฐาน คือปรารถถึงความดีของพระพุทธเจ้านี้เป็นหนทางหนึ่งให้บรรลุพระนิพพานได้

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตามหลักวิญญานนิม

ที่	หลักวิญญานนิม	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	เชื่อว่า มีวิญญานที่อาศัยอยู่นอกกายมนุษย์มีอยู่จริง	๔.๐๘	๐.๕๗	มาก
๒	เชื่อว่า วิญญานที่อยู่นอกกายมนุษย์มีพลังอำนาจให้คุณให้โทษกับมนุษย์ได้	๓.๖๐	๑.๑๕	มาก
๓	เชื่อว่า ในธรรมชาติมีวิญญานสิงสถิตอยู่ทั่วไป	๓.๕๔	๑.๐๒	มาก
๔	เชื่อว่า วิญญานที่อยู่นอกกายมนุษย์เป็นสิ่งที่ควรให้ความเคารพบูชา	๓.๐๐	๑.๑๗	ปานกลาง
๕	เชื่อว่า การทรงเจ้าเข้าผีเป็นสิ่งที่มียู่	๓.๑๕	๑.๓๕	ปานกลาง
รวม		๓.๕๖	๐.๕๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อตามหลักวิญญานนิม โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ย ๓.๕๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ เชื่อว่า มีวิญญานที่อาศัยอยู่นอกกายมนุษย์มีอยู่จริง ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ เชื่อว่า วิญญานที่อยู่นอกกายมนุษย์เป็นสิ่งที่ควรให้ความเคารพบูชา

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของความเชื่อจำแนกตาม
หลักธรรมชาตินิยม

ที่	หลักธรรมชาตินิยม	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑	เชื่อว่า มีพลังเหนือธรรมชาติแฝงอยู่ในธรรมชาติรอบตัวมนุษย์	๓.๘๘	๑.๐๘	มาก
๒	เชื่อว่า พลังเหนือธรรมชาติสามารถให้คุณให้โทษกับมนุษย์ได้	๓.๖๔	๑.๑๓	มาก
๓	เชื่อว่า มีผู้ที่มีพลังวิเศษสามารถสื่อสารกับพลังเหนือธรรมชาตินั้นได้	๓.๕๕	๑.๒๔	มาก
๔	เชื่อว่า พลังเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งที่ควรให้ความเคารพนับถือบูชา	๓.๒๖	๑.๑๘	ปานกลาง
๕	เชื่อในเรื่องพรหมลิขิตชีวิตมนุษย์	๓.๖๒	๑.๑๔	มาก
๖	เชื่อในเรื่องโชคความว่ามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์	๓.๕๒	๑.๑๔	มาก
๗	เชื่อว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถดลบันดาลให้ชีวิตมนุษย์ดีขึ้นได้	๓.๕๔	๑.๑๓	มาก
๘	เชื่อในเรื่องดวงชะตาว่ามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์	๓.๔๑	๑.๑๓	ปานกลาง
๙	เชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ว่า เป็นสิ่งที่สามารถทำนายชะตาชีวิตมนุษย์ได้จริง	๓.๐๖	๑.๑๘	ปานกลาง
รวม		๓.๕๒	๐.๕๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อตามหลักธรรมชาตินิยมโดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ย ๓.๕๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อันดับแรกได้แก่ เชื่อว่า มีพลังเหนือธรรมชาติแฝงอยู่ในธรรมชาติรอบตัวมนุษย์ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ เชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ว่า เป็นสิ่งที่สามารถทำนายชะตาชีวิตมนุษย์ได้จริง

๔.๑.๓ พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้ว วัดสวนดอก

ข้อมูลในส่วนนี้ เป็นการนำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมของประชากรที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้ว วัดสวนดอก เชียงใหม่ โดยจำแนกเป็น ๒ พฤติกรรม คือ พฤติกรรมตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และพฤติกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม โดยนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๐ แสดงจำนวนและร้อยละของพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ข้อ	พฤติกรรมความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	เคย		ไม่เคย	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑	การกราบไหว้บูชา	๑๘๑	๘๘.๓	๒๔	๑๑.๗
๒	การถวายดอกไม้ธูปเทียน	๑๖๕	๘๐.๕	๔๐	๑๙.๕
๓	การสวดมนต์ไหว้พระ	๑๖๑	๗๘.๕	๔๔	๒๑.๕
๔	การนั่งสมาธิ	๑๒๘	๖๒.๔	๗๗	๓๗.๖
๕	การถวายสิ่งของเพื่อเป็นพุทธบูชา	๑๔๐	๖๘.๓	๖๕	๓๑.๗
๖	การทำบุญเลี้ยงพระ	๑๑๓	๕๕.๑	๙๒	๔๔.๙
๗	การบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ	๑๓๔	๘๔.๙	๓๑	๑๕.๑
๘	การปิดทองพระพุทธรูป	๑๒๐	๕๘.๕	๘๕	๔๑.๕
๙	การบริจาคทรัพย์เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์	๑๕๐	๗๖.๒	๕๕	๒๖.๘
๑๐	การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องระลึกบูชา	๙๘	๔๙.๘	๑๐๓	๕๐.๒
๑๑	อุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร	๑๖๗	๘๑.๕	๓๘	๑๘.๕

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมที่เคยปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เรียงตามลำดับ ๑ ลำดับแรก คือ การกราบไหว้บูชาคิดเป็นร้อยละ ๘๘.๓ รองลงมา คือ การบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๙ และอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร คิดเป็นร้อยละ ๘๑.๕ ส่วนพฤติกรรมที่ไม่เคยปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้ว เรียงตามลำดับ ๑ ลำดับแรก คือ การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องระลึกบูชา คิดเป็นร้อย

ละ ๕๒.๒ รองลงมาคือ การทำบุญเลี้ยงพระ คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๕ และการปิดทองพระพุทธรูป คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๕

ตารางที่ ๔.๒๑ แสดงจำนวนและร้อยละของพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วต่อตามหลักความเชื่อดั้งเดิม

ข้อ	พฤติกรรมความเชื่อดั้งเดิม	เคย		ไม่เคย	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑	การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ	๑๔๔	๗๐.๒	๖๑	๒๙.๘
๒	การบนบานศาลกล่าวและแก้บน	๖๕	๓๓.๗	๑๓๖	๖๖.๓
๓	การเลี้ยงเซียมซี	๑๑๒	๕๔.๖	๙๓	๔๕.๔
๔	การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางขลัง	๖๘	๓๓.๒	๑๓๗	๖๖.๘
๕	การสะเดาะเคราะห์แก้กรรม	๗๓	๓๕.๖	๑๓๒	๖๔.๔
๖	การถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูป	๑๐๐	๔๘.๘	๑๐๕	๕๑.๒

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นผู้มีพฤติกรรมที่เคยปฏิบัติในความเชื่อดั้งเดิม เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับแรก คือ การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๒ รองลงมา คือ การเลี้ยงเซียมซี คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๖ และการถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูป คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๘ ส่วนพฤติกรรมที่ไม่เคยปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วต่อ เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับแรก คือ การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางขลัง คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๒ การบนบานศาลกล่าวและแก้บน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๗ และการสะเดาะเคราะห์แก้กรรม คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๖

๔.๑.๔ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

ข้อมูลในส่วนนี้ เป็นการนำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะส่วนบุคคลกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๒ ผลการทดสอบความแตกต่างของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาระหว่างเพศชายกับเพศหญิง

เพศ	จำนวน	\bar{X}	S.D.	df	ค่า t
ชาย	๖๖	๔.๓๓	๐.๕๕	๒๐๓	.๕๒
หญิง	๑๓๕	๔.๓๓	๐.๕๒		

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า เพศชายกับเพศหญิงมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างไม่นัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๔.๒๓ ผลการทดสอบความแตกต่างของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมระหว่างเพศชายกับเพศหญิง

เพศ	จำนวน	\bar{X}	S.D.	df	ค่า t
ชาย	๖๖	๓.๓๓	๐.๘๓	๒๐๓	-๑.๘๘
หญิง	๑๓๕	๓.๖๑	๐.๘๑		

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่า เพศชายกับเพศหญิงมีความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมแตกต่างกันอย่างไม่นัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๔.๒๔ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยจำแนกตามช่วงชั้นอายุ

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๒	๒.๕๔	๑.๒๗	๕.๒๘**
ภายในกลุ่ม	๒๐๒	๕๖.๑๖	๐.๒๘	
ทั้งหมด	๒๐๔	๕๘.๐๕		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ผู้มีช่วงชั้นอายุต่างกัน มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของ Scheffe ได้ผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๕ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจำแนกตามช่วงชั้นอายุ

ช่วงชั้นอายุ	\bar{X}	น้อยกว่า ๓๐ ปี	๓๐ - ๕๐ ปี	๕๐ ปีขึ้นไป
		๔.๒๔	๔.๓๐	๔.๕๔
น้อยกว่า ๓๐ ปี	๔.๒๔			
๓๐ - ๕๐ ปี	๔.๓๐	-๐.๐๖		
๕๐ ปีขึ้นไป	๔.๕๔	-๐.๓๑**	-๐.๐๒*	

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่า ผู้มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกับกลุ่มผู้มือน้อยกว่า ๓๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกับกลุ่มผู้มือน้อยกว่า ๓๐ - ๕๐ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ หมายความว่า ผู้มีอายุ ๕๐ ปีขึ้นไป มีแนวโน้มว่าจะเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาสูงกว่ากลุ่มช่วงชั้นที่มีอายุน้อยกว่า

ตารางที่ ๔.๒๖ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนความเชื่อดั้งเดิมโดยจำแนกตามช่วงชั้นอายุ

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๒	๐.๖๘	๐.๓๔	๐.๔๘
ภายในกลุ่ม	๒๐๒	๑๔๒.๓๘	๐.๗๑	
ทั้งหมด	๒๐๔	๑๔๓.๐๖		

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า ผู้มีช่วงชั้นอายุต่างกัน มีความเชื่อดั้งเดิมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๔.๒๗ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยจำแนกตามกลุ่มอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๓	๒.๐๑	๐.๖๗	๒.๓๖
ภายในกลุ่ม	๒๐๑	๕๗.๐๘	๐.๒๘	
ทั้งหมด	๒๐๔	๕๙.๐๙		

จากตารางที่ ๔.๒๗ พบว่า กลุ่มผู้มีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๔.๒๘ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมโดยจำแนกตามกลุ่มอาชีพ

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๓	๐.๖๑	๐.๒๐	๐.๒๘
ภายในกลุ่ม	๒๐๑	๑๔๒.๔๕	๐.๗๑	
ทั้งหมด	๒๐๔	๑๔๓.๐๖		

จากตารางที่ ๔.๒๘ พบว่า กลุ่มผู้มีอาชีพต่างกัน มีความเชื่อดั้งเดิมแตกต่างกันอย่างไม่
นัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๔.๒๙ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยจำแนก
ตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๒	๐.๕๒	๐.๒๖	๐.๘๙
ภายในกลุ่ม	๒๐๒	๕๘.๕๘	๐.๒๙	
ทั้งหมด	๒๐๔	๕๙.๑๐		

จากตารางที่ ๔.๒๙ พบว่า กลุ่มผู้มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเชื่อทาง
พระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างไม่นัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๔.๓๐ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมโดยจำแนก
ตามระดับการศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๒	๙.๑๘	๔.๕๙	๖.๕๓**
ภายในกลุ่ม	๒๐๒	๑๓๓.๘๘	๐.๖๖	
ทั้งหมด	๒๐๔	๑๔๓.๐๖		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๐ พบว่า กลุ่มผู้มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเชื่อดั้งเดิมแตกต่างกัน
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของ
Scheffe ได้ผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๑ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	\bar{X}	ต่ำกว่ามัธยม ตอนต้น	มัธยมศึกษาตอน ปลาย-อนุปริญญา	ปริญญาตรี ขึ้นไป
		๓.๘๐	๓.๓๔	๓.๓๔
ต่ำกว่าศึกษามัธยม ตอนต้น	๓.๘๐			
มัธยมศึกษาตอนปลาย – อนุปริญญา	๓.๓๔	-๐.๐๖		
ปริญญาตรีขึ้นไป	๓.๓๔	๐.๔๖**	๐.๔๐**	

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๑ พบว่า กลุ่มผู้มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีความเชื่อดั้งเดิมแตกต่างกับกลุ่มผู้มีการศึกษาด้านต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนต้น และกลุ่มผู้มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย – อนุปริญญา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ หมายความว่า กลุ่มผู้ที่มีการศึกษาด้านต่ำกว่าศึกษามัธยมตอนต้น และการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย -อนุปริญญา มีแนวโน้มว่าจะเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อดั้งเดิมสูงกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาสูงตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป

ตารางที่ ๔.๓๒ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยจำแนกตามสถานภาพสมรส

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๒	๓.๓๔	๑.๖๗	๖.๐๐**
ภายในกลุ่ม	๑๕๘	๕๕.๒๖	๐.๒๘	
ทั้งหมด	๒๐๐	๕๘.๖๐		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๒ พบว่า กลุ่มผู้มีสถานภาพสมรสต่างกัน มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของ Scheffe ได้ผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๓๓ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของสถานภาพสมรส

สถานภาพสมรส	\bar{X}	โสด	สมรส	ม่ายและหย่าร้าง
		๔.๒๖	๔.๓๒	๔.๖๖
โสด	๔.๒๖			
สมรส	๔.๓๒	-๐.๐๖		
ม่ายและหย่าร้าง	๔.๖๖	๐.๔๐**	๐.๓๔**	

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๓ พบว่า ผู้มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาของกลุ่มผู้มีสถานภาพม่ายและหย่าร้าง มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกับกลุ่มผู้มีสถานภาพโสด และกลุ่มผู้มีสถานภาพสมรส อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ หมายความว่า กลุ่มผู้มีสถานภาพม่ายหรือหย่าร้าง มีแนวโน้มที่จะเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาสูงกว่ากลุ่มสถานภาพโสดและสมรส

ตารางที่ ๔.๓๔ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมโดยจำแนกตามสถานภาพสมรส

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๒	๒.๒๑	๑.๑๑	๑.๕๕
ภายในกลุ่ม	๑๕๘	๑๓๗.๘๕	๐.๘๗	
ทั้งหมด	๑๖๐	๑๔๐.๐๖		

จากตารางที่ ๔.๓๔ พบว่า กลุ่มผู้มีสถานภาพสมรสต่างกัน มีความเชื่อดั้งเดิมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๔.๓๕ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยจำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๒	๐.๒๔	๐.๑๒	๐.๔๒
ภายในกลุ่ม	๒๐๒	๕๘.๘๕	๐.๒๙	
ทั้งหมด	๒๐๔	๕๙.๐๙		

จากตารางที่ ๔.๓๕ พบว่า กลุ่มผู้มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกันอย่างไม่นัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๔.๓๖ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมโดยจำแนกตามรายได้ต่อเดือน

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๒	๒.๔๙	๑.๒๕	๑.๗๙
ภายในกลุ่ม	๒๐๒	๑๔๐.๕๗	๐.๗๐	
ทั้งหมด	๒๐๔	๑๔๓.๐๖		

จากตารางที่ ๔.๓๖ พบว่า กลุ่มผู้มีรายได้ต่อเดือนต่างกัน มีความเชื่อดั้งเดิมแตกต่างกันอย่างไม่นัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๔.๓๗ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดยจำแนกตามความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วตื้อ

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๔	๐.๗๒	๐.๑๘	๐.๕๙
ภายในกลุ่ม	๑๘๒	๕๔.๘๗	๐.๓๐	
ทั้งหมด	๑๘๖	๕๕.๕๙		

ตารางที่ ๔.๔๐ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความเชื่อทางพระพุทธศาสนาโดย
จำแนกตามกลุ่มที่มีความถี่ในการเข้าวัด

ความถี่ในการเข้าวัด	\bar{X}	น้อยกว่า ๑	๑-๒ ครั้ง/ ครั้ง/เดือน	๓-๔ ครั้ง/ ครั้ง/เดือน	มากกว่า ๕
		ครั้ง/เดือน	ครั้ง/เดือน	ครั้ง/เดือน	ครั้ง/เดือน
		๔.๐๘	๔.๓๒	๔.๔๖	๔.๗๐
น้อยกว่า ๑ ครั้ง/เดือน	๔.๐๘				
๑ - ๒ ครั้ง/เดือน	๔.๓๒	-๐.๒๔			
๓ - ๔ ครั้ง/เดือน	๔.๔๖	-๐.๓๘**	-๐.๑๔		
มากกว่า ๕ ครั้ง/เดือน	๔.๗๐	-๐.๖๑**	-๐.๓๗**	-๐.๒๔	

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๐ พบว่า กลุ่มที่มีความถี่ในการเข้าวัด ๓-๔ ครั้งต่อเดือน มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกับผู้ที่มีความถี่ในการเข้าวัด ๑ ครั้งต่อเดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และกลุ่มที่มีความถี่ในการเข้าวัดมากกว่า ๕ ครั้ง/เดือน มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแตกต่างกับกลุ่มผู้ที่มีความถี่ในการเข้าน้อยกว่า ๑ ครั้ง/เดือน และกลุ่มที่มีความถี่ในการเข้าวัด ๑ - ๒ ครั้ง/เดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ หมายความว่า กลุ่มที่มีความถี่ในการเข้าวัดบ่อยประมาณ ๓ - ๔ ครั้ง หรือ มากกว่า ๕ ครั้งต่อเดือน มีแนวโน้มว่าเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาสูงกว่ากลุ่มที่มีความถี่ในการเข้าวัดไม่บ่อยนัก

ตารางที่ ๔.๔๑ ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมโดยจำแนก
ตามความถี่ในการเข้าวัด

แหล่งความแปรปรวน	df	Sum of Squares	Mean Squares	ค่า F
ระหว่างกลุ่ม	๓	๗.๖๖	๒.๕๕	๓.๗๗*
ภายในกลุ่ม	๑๕๕	๑๓๔.๖๔	๐.๖๘	
ทั้งหมด	๒๐๒	๑๔๒.๓๑		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๑ พบว่า ผู้มีความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมในกลุ่มผู้มีความถี่ในการเข้าวัดต่างกัน มีความเชื่อแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยใช้วิธีของ Scheffe ได้ผลดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔๒ เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของความเชื่อในความเชื่อดั้งเดิมโดยจำแนกตามความถี่ในการเข้าวัด

ความถี่ในการเข้าวัด	\bar{X}	น้อยกว่า ๑ ครั้ง/เดือน	๑-๒ ครั้ง/เดือน	๓-๔ ครั้ง/เดือน	มากกว่า ๕ ครั้ง/เดือน
		๓.๒๑	๓.๕๕	๓.๕๕	๓.๘๓
น้อยกว่า ๑ ครั้ง/เดือน	๓.๒๑				
๑ - ๒ ครั้ง/เดือน	๓.๕๕	- ๐.๓๔			
๓ - ๔ ครั้ง/เดือน	๓.๕๕	- ๐.๓๓	- ๐.๐๔		
มากกว่า ๕ ครั้ง/เดือน	๓.๘๓	- ๐.๖๑*	- ๐.๒๔	- ๐.๒๕	

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๔๓ พบว่า กลุ่มผู้มีความถี่ในการเข้าวัดมากกว่า ๕ ครั้งต่อเดือน มีความเชื่อดั้งเดิมแตกต่างกับผู้มีความถี่ในการเข้าวัดน้อยกว่า ๑ ครั้ง/เดือน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ หมายความว่า กลุ่มที่มีความถี่ในการเข้าวัดบ่อย มากกว่า ๕ ครั้งต่อเดือน มีแนวโน้มว่าเป็นกลุ่มที่มีความเชื่อดั้งเดิมสูงกว่ากลุ่มที่มีความถี่ในการเข้าวัดน้อยกว่า ๑ ครั้ง/เดือน

๔.๑.๕ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมกับพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตื้อ

ข้อมูลในส่วนนี้ เป็นการนำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมกับพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตื้อ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔๓ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาและพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตื้อ

ที่	ตัวแปร	เคย		ไม่เคย		rpb
		\bar{X}	s.d.	\bar{X}	s.d.	
๑	การกราบไหว้บูชา	๔.๓๘	๐.๕๓	๔.๐๓	๐.๕๓	- ๐.๑๓๕*
๒	การถวายดอกไม้ธูปเทียน	๔.๓๕	๐.๕๔	๔.๑๔	๐.๕๐	๐.๑๘๒**
๓	การสวดมนต์ไหว้พระ	๔.๓๗	๐.๕๔	๔.๒๓	๐.๕๔	๐.๑๐๖
๔	การนั่งสมาธิ	๔.๔๕	๐.๕๑	๔.๑๓	๐.๕๕	๐.๒๔๕**
๕	การถวายสิ่งของเพื่อเป็นพุทธบูชา	๔.๔๐	๐.๕๓	๔.๒๒	๐.๕๔	๐.๑๕๓*
๖	การทำบุญเลี้ยงพระ	๔.๓๖	๐.๕๔	๔.๓๒	๐.๕๔	๐.๐๓๓
๗	การบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ	๔.๔๐	๐.๕๑	๔.๐๑	๐.๕๓	๐.๒๕๖**
๘	การปิดทองพระพุทธรูป	๔.๓๔	๐.๕๔	๔.๓๖	๐.๕๔	- ๐.๐๑๘
๙	การบริจาคทรัพย์เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์	๔.๓๘	๐.๕๒	๔.๒๒	๐.๕๘	๐.๑๓๐
๑๐	การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องระลึกบูชา	๔.๔๑	๐.๕๐	๔.๒๘	๐.๕๓	๐.๑๒๒
๑๑	อุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร	๔.๓๕	๐.๕๑	๔.๑๐	๐.๖๓	๐.๒๐๑**

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๓ เมื่อทดสอบด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบพอยท์ไบซีเรียล พบว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนามีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วคือ สามารถอธิบายในรายละเอียดได้ดังนี้

๑. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการกราบไหว้บูชาพระพุทธรูป มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ - ๐.๑๗๕ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางลบ หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปน้อยกว่าผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่ำ

๒. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการถวายดอกไม้ธูปเทียนพระพุทธรูป มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๑๘๒ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการถวายดอกไม้ธูปเทียนพระพุทธรูปมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่ำ

๓. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการสวดมนต์ไหว้พระไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๔. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการนั่งสมาธิ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๒๔๕ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการนั่งสมาธิมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่ำ

๕. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการถวายสิ่งของเพื่อเป็นพุทธบูชา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๑๕๓ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการถวายสิ่งของเพื่อเป็นพุทธบูชามากกว่าผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่ำ

๖. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการทำบุญเลี้ยงพระ ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๗. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์

สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๒๕๖ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ มากกว่าผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่ำ

๘. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการปิดทองพระพุทธรูป ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๙. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการบริจาคทรัพย์สินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์ ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๑๐. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องระลึกบูชา ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๑๑. ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนากับพฤติกรรมการอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๒๐๑ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวรมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่ำ

ตารางที่ ๔.๔๔ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตื้อ

ที่	ตัวแปร	เคย		ไม่เคย		rpb
		\bar{X}	s.d.	\bar{X}	s.d.	
๑	การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ	๓.๖๖	๐.๓๘	๓.๑๗	๐.๘๔	๐.๒๕๖**
๒	การบนบานศาลกล่าวและแก้บน	๓.๘๔	๐.๘๔	๓.๓๕	๐.๗๗	๐.๒๘๕**
๓	การเลี้ยงเซียมซี	๓.๖๗	๐.๘๒	๓.๓๑	๐.๗๕	๐.๒๑๓**
๔	การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางขลัง	๓.๘๕	๐.๗๗	๓.๓๓	๐.๘๐	๐.๓๒๑**
๕	การสะเดาะเคราะห์แก้กรรม	๓.๘๖	๐.๗๘	๓.๓๑	๐.๗๕	๐.๓๑๗**

ตารางที่ ๔.๔๔ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้ตื้อ
(ต่อ)

ที่	ตัวแปร	เคย		ไม่เคย		rpb
		\bar{X}	s.d.	\bar{X}	s.d.	
๖	การถวายภัตตาหารและ น้ำให้แก่พระพุทธรูป	๓.๖๕	๐.๘๑	๓.๓๗	๐.๘๒	๐.๑๗๑*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๔ เมื่อทดสอบด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบพอยท์ไบซีเรียล พบว่า ผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมมีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้ตื้อ สามารถอธิบายในรายละเอียดได้ดังนี้

๑. ความเชื่อดั้งเดิมกับพฤติกรรมการอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๒๕๖ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ มากกว่า ผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมต่ำ

๒. ความเชื่อดั้งเดิมกับพฤติกรรมการบนบานศาลกล่าวและแก้บนมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๒๘๕ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการบนบานศาลกล่าวและแก้บนมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมต่ำ

๓. ความเชื่อดั้งเดิมกับพฤติกรรมการเสี่ยงเซียมซีมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๒๑๑ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการเสี่ยงเซียมซีมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมต่ำ

๔. ความเชื่อดั้งเดิมกับพฤติกรรมการบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางขลังมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๓๒๑ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความ

เชื่อดั้งเดิมสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางขลังมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมระดับต่ำ

๕. ความเชื่อดั้งเดิมกับพฤติกรรมการสะเดาะเคราะห์แก้กรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
 นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๓๑๗ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการสะเดาะเคราะห์แก้กรรมมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมต่ำ

๖. ความเชื่อดั้งเดิมกับพฤติกรรมการถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูปมีความสัมพันธ์กันอย่างไร
 นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ ๐.๑๗๑ แสดงว่ามีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูปมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมต่ำ

๔.๑.๖ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปตามหลักศรัทธา

ในการนำเสนอผลการศึกษาข้อเสนอแนะ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งเป็นประเด็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปตามหลักศรัทธา โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) นำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย และการพรรณนาบรรยายข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔๕ แสดงจำนวนและค่าร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามกลุ่มผู้แสดงความคิดเห็น

ที่	ความคิดเห็น	จำนวน	ร้อยละ
๑	แสดงความคิดเห็น	๑๒๘	๖๒.๔๔
๒	ไม่แสดงความคิดเห็น	๗๗	๓๗.๕๖
	รวม	๒๐๕	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔๕ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงความคิดเห็น จำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๔๔ และไม่แสดงความคิดเห็น จำนวน ๗๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๕๖

ตารางที่ ๔.๔๖ แสดงจำนวนและคำร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามลักษณะ
ข้อเสนอแนะ

ที่	ลักษณะข้อเสนอแนะ	จำนวน	ร้อยละ
๑	เห็นว่าไม่ถูกต้อง	๔๔	๓๔.๓๘
๒	เห็นว่าถูกต้อง	๕๔	๔๒.๑๕
๓	เห็นว่าถูกต้องบางส่วน ไม่ถูกต้องบางส่วน	๑๘	๑๔.๐๖
๔	ไม่แน่ใจ	๑๒	๙.๓๘
	รวม	๑๒๘	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔๖ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงความคิดเห็นว่า ชาวพุทธในปัจจุบัน มีความเชื่อต่อพระพุทธรูปตามหลักศรัทธาที่ถูกต้อง จำนวน ๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๒.๑๕ เห็นว่าไม่ถูกต้อง จำนวน ๔๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๓๘ เห็นว่าถูกต้องบางส่วน ไม่ถูกต้องบางส่วน จำนวน ๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐๖ และไม่แน่ใจ จำนวน ๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๓๘

ผลการแสดงความคิดเห็น พบว่า กลุ่มผู้ที่เห็นว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อต่อพระพุทธรูปไม่ถูกต้องตามหลักศรัทธา มีความเห็นว่า “ชาวพุทธยังมีความเชื่อไม่ถูกต้อง เพราะมองพระพุทธรูปเป็นเพียงสิ่งที่ใช้บนบานศาลกล่าวเพียงอย่างเดียว ไม่ค่อยระลึกถึงหลักธรรม” เช่นเดียวกับความเห็นที่ “ส่วนใหญ่แล้ว มีความเชื่อไม่ถูกต้อง เพราะมักจะไปอ้อนวอนขอให้พระพุทธรูปช่วยเหลือ ซึ่งไม่ต่างจากศาลเจ้าหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เพราะไม่รู้ถึงแก่นแท้ความหมายของพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า” และความเห็นที่ “ส่วนใหญ่ชาวพุทธมีความเชื่อศรัทธาในความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ มักอ้อนวอนขอให้ช่วยเหลือในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เช่น ขอลูก ไล่คนร้าย เป็นต้น” เช่นเดียวกับความเห็นที่ “ส่วนใหญ่ชาวพุทธมีความเชื่อศรัทธาไม่ถูกต้อง เป็นการสวดอ้อนวอนขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้คุ้มครอง ปกป้องรักษาเพื่อให้ได้ตามประสงค์” และความเห็นที่ “ในปัจจุบันความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปเป็นแบบขอความช่วยเหลือในเรื่องต่างๆ” และความเห็นที่ “ส่วนใหญ่ชาวพุทธมีความเชื่อศรัทธาแบบลุ่มหลงมกมาย หรือคาดหวังใน โชคลาภ ยศศักดิ์” ซึ่งจากความเชื่อเช่นนี้ได้นำไปสู่ความเชื่อพระพุทธรูปในฐานะวัตถุนิยมและพุทธพาณิชย์ มีความเห็นว่า “ชาวพุทธยังมีความเชื่อไม่ถูกต้องนัก เพราะยังยึดมั่นในวัตถุมากกว่ายึดมั่นในพระธรรมคำสอนที่พระพุทธองค์ทรงทรงสั่งสอนไว้” และความเห็นที่ “มนุษย์ปัจจุบันยังมีกิเลสเยอะ ไม่เข้าใจหลักของศาสนาอย่างแท้จริง ทำทุกอย่างไปตามอำนาจกิเลส ส่วนมากยังมีกิเลสเคลือบอยู่” และความเห็นที่ “ส่วนใหญ่ชาวพุทธนำพระพุทธรูปไปใช้ในทางพุทธพาณิชย์

นิยมบูชาพระพุทธรูป ในรูปทรงวัตถุนิยม และเป็นธุรกิจการค้า” เช่นเดียวกับความเห็นที่ว่า “ชาวพุทธบางกลุ่มเห็นพระพุทธรูปเป็นการค้าพาณิชย์ ไม่ได้นับถือหรือศรัทธาตามหลักขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า” และความเห็นที่ว่า “ชาวพุทธส่วนใหญ่ใช้พระพุทธรูปเป็นเครื่องมือหากินมากกว่าการกราบไหว้บูชาด้วยความเคารพ”

กลุ่มผู้ที่เห็นว่า ชาวพุทธส่วนใหญ่มีความเชื่อต่อพระพุทธรูปถูกต้องตามหลักศรัทธา มีความเห็นที่ว่า “ส่วนใหญ่ชาวพุทธมีความเชื่อศรัทธาถูกต้องแล้ว คือเห็นว่าพระพุทธรูปเป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แสดงให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า เหมือนเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นที่ตั้งหรือที่รวมทางจิตใจของพุทธบริษัท” เช่นเดียวกับความเห็นที่ว่า “ชาวพุทธทุกคนให้ความเคารพสักการะพระพุทธรูปเป็นอย่างสูง เพราะพระพุทธรูปทรงเป็นเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมของจิตใจ” และมีความเห็นที่ว่า “พระพุทธรูปเป็นที่พึ่งทั้งทางโลกและทางธรรมที่ทำให้มนุษย์โลกพบแต่สิ่งร่มเย็นเป็นสุขทั้งกายและใจ” เช่นเดียวกับความเห็นที่ว่า “ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและยึดถือปฏิบัติตาม เพราะถ้าไม่เช่นนั้นสังคมของชาวพุทธไทยก็คงดำรงอยู่ไม่ได้จนทุกวันนี้” และมีความเห็นอีกว่า “ชาวพุทธมีความเชื่อมั่นในพระพุทธรูปมากกว่าพระสงฆ์ เพราะพระพุทธรูปเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจที่มีความเชื่อถือได้ว่าบริสุทธิ์” และมีความเห็นที่ว่า “การเคารพกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปนั้น ชาวพุทธทำไปก็ด้วยความเชื่อศรัทธาในพระธรรมคำสอนและคุณธรรมความดีของพระพุทธเจ้า”

กลุ่มผู้ที่เห็นว่า ชาวพุทธมีความเชื่อต่อพระพุทธรูปถูกต้องตามหลักศรัทธา ถูกต้องบางส่วน ไม่ถูกต้องบางส่วน มีความเห็นที่ว่า “มีชาวพุทธเพียงบางส่วนมีความเชื่อศรัทธาที่ถูกต้อง แต่อาจมีชาวพุทธบางคนก็มีความเชื่อที่ผิดๆ คือมีความเชื่อแบบหลงมงายมากเกินไป” เช่นเดียวกับความเห็นที่ว่า “ชาวพุทธบางส่วนมีความเชื่อศรัทธาที่ถูกต้อง แต่ก็มีชาวพุทธบางส่วนที่มีความเชื่อไม่ถูกต้อง เช่น การสวดมนต์ไหว้พระเป็นการสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้า แต่มีบางคนใช้การสวดมนต์เพื่อหวังผลสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นเรื่องของโชคลาง เป็นต้น” และมีความเห็นที่ว่า “มีชาวพุทธบางส่วนนำพระพุทธรูปมาใช้เป็นการเรียไ้เงินต่างๆ”

กลุ่มผู้ที่เห็นว่า ชาวพุทธมีความเชื่อต่อพระพุทธรูปแบบไม่แน่ใจ มีความเห็นที่ว่า “ความเชื่อในพระพุทธรูปนั้นขึ้นอยู่กับความศรัทธาของแต่ละบุคคลว่าเชื่อมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่จะแสดงออกไปตามความเชื่อส่วนบุคคล” มีความเห็นสอดคล้องกันหลายความเห็นที่ว่า “การบูชาพระพุทธรูป เป็นเรื่องที่ยึดอยู่กับเหตุปัจจัยของบุคคล” และว่า “ความเชื่อจะถูกต้องหรือไม่ ขึ้นอยู่กับพลังศรัทธาของแต่ละบุคคล” และว่า “ความเชื่อขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยพื้นฐานความเชื่อและถิ่นที่อยู่ของแต่ละบุคคล” และมีความเชื่อด้วยว่า ความศรัทธามีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย ดังความเห็นที่ว่า “ความศรัทธาเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย ในยุค

หนึ่งคนอาจมีความเชื่ออย่างหนึ่ง แต่ในอีกยุคหนึ่งความเชื่อของคนก็จะเปลี่ยนไป” และมีความเห็นว่า “แรงศรัทธาของคนก็อาจก่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปได้เช่นกัน”

๔.๒ ผลการวิเคราะห์แบบสังเกต

ข้อมูลในส่วนนี้ เป็นการนำเสนอเพื่อแสดงผลการสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เข้ามาในพระอุโบสถพระเจ้าเก้าตื้อ วัดสวนดอก เชียงใหม่ ซึ่งจำแนกออกเป็นข้อมูลส่วนบุคคล และพฤติกรรมที่สังเกตได้ตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และพฤติกรรมตามความเชื่อดั้งเดิม โดยใช้การวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔๗ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ถูกสังเกตจำแนกตามเพศ/สถานภาพ

เพศ/สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
บรรพชิต	๕	๔.๕
ชาย	๘๓	๔๕.๔
หญิง	๕๑	๔๕.๗
รวม	๑๓๙	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔๗ พบว่า ผู้ที่ถูกสังเกตมีจำนวนทั้งสิ้น ๑๓๙ คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๕๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๗ เป็นเพศชาย จำนวน ๘๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๔ และเป็นบรรพชิต จำนวน ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๕

ตารางที่ ๔.๔๘ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ถูกสังเกตจำแนกตามวัย

วัย	จำนวน	ร้อยละ
เด็ก	๔	๒.๒
วัยรุ่น	๑๓	๕.๓
ผู้ใหญ่	๑๓๓	๗๒.๗
ผู้สูงอายุ	๒๕	๑๕.๘
รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔๘ พบว่า ผู้ที่ถูกสังเกตส่วนใหญ่เป็นวัยผู้ใหญ่ จำนวน ๑๓๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๒.๗ รองลงมาเป็นผู้สูงอายุ จำนวน ๒๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๘ เป็นวัยรุ่น จำนวน ๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕.๓ และเป็นวันเด็ก จำนวน ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๒.๒

ตารางที่ ๔.๔๙ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ถูกสังเกตจำแนกตามสัญชาติ

สัญชาติ	จำนวน	ร้อยละ
ชาวไทย	๑๓๕	๕๕.๖
ชาวต่างชาติ	๘	๔.๔
รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔๙ พบว่า ผู้ที่ถูกสังเกตส่วนใหญ่เป็นชาวไทย จำนวน ๑๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๖ รองลงมาเป็นชาวต่างชาติ จำนวน ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๔.๔

ตารางที่ ๔.๕๐ แสดงจำนวนและร้อยละของพฤติกรรมที่สังเกตได้ในการปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้ว
 ต่อกตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ข้อ	พฤติกรรมความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	ทำ		ไม่ทำ	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑	การกราบไหว้บูชา	๑๕๕	๘๔.๓	๒๘	๑๕.๗
๒	การถวายดอกไม้ธูปเทียน	๒๓	๑๒.๖	๑๖๐	๘๗.๔
๓	การสวดมนต์ไหว้พระ	๑๐๘	๕๙.๐	๙๒	๕๑.๐
๔	การนั่งสมาธิ	๔๐	๒๑.๕	๑๔๓	๗๘.๕
๕	การถวายสิ่งของเพื่อเป็นพุทธบูชา	๘	๔.๔	๑๗๕	๙๕.๖
๖	การทำบุญเลี้ยงพระ	๒	๑.๑	๑๘๑	๙๘.๙
๗	การบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ	๒๓	๑๒.๖	๑๖๐	๘๗.๔
๘	การปิดทองพระพุทธรูป	๓๑	๑๖.๕	๑๕๒	๘๓.๕
๙	การบริจาคทรัพย์เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์	๑๖	๘.๖	๑๖๗	๙๑.๓
๑๐	การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องระลึก บูชา	๒	๑.๑	๑๘๑	๙๘.๙
๑๑	อุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร	๑๑	๖.๐	๑๗๒	๙๔.๐

จากตารางที่ ๔.๕๐ พบว่า ผู้ที่ถูกสังเกตเป็นผู้มีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วต่อกตาม
 หลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เรียงตามลำดับ ๓ ลำดับแรก คือ การกราบไหว้บูชา คิดเป็นร้อย
 ละ ๘๔.๓ รองลงมา คือ การสวดมนต์ไหว้พระ คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๐ และการนั่งสมาธิ คิดเป็นร้อย
 ละ ๒๑.๕

ตารางที่ ๔.๕๑ แสดงจำนวนและร้อยละของพฤติกรรมที่สังเกตการปฏิบัติต่อพระเจ้าก้ำคือตามหลักความเชื่อดั้งเดิม

ข้อ	พฤติกรรมความเชื่อดั้งเดิม	ทำ		ไม่ทำ	
		จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
๑	การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ	๑๕	๘.๒	๑๖๘	๕๑.๘
๒	การบนบานศาลกล่าวและแก้บน	๕	๒.๗	๑๗๘	๕๓.๑
๓	การเสี่ยงเซียมซี	๑	๐.๕	๑๘๒	๕๕.๕
๔	การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางขลัง	๑	๐.๕	๑๘๒	๕๕.๕
๕	การสะเดาะเคราะห์แก้กรรม	๑	๐.๕	๑๘๒	๕๕.๕
๖	การถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูป	๓	๑.๖	๑๘๐	๕๘.๔

จากตารางที่ ๔.๕๑ พบว่า ผู้ที่ถูกสังเกตเป็นผู้มีพฤติกรรมที่ปฏิบัติในความเชื่อดั้งเดิมเรียงตามลำดับ ๓ ลำดับแรก คือ การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ คิดเป็นร้อยละ ๘.๒ รองลงมา คือ การบนบานศาลกล่าวและแก้บน คิดเป็นร้อยละ ๒.๗ และการถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๖

๔.๓ ผลการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์

ในการนำเสนอผลการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปตามหลักศรัทธา โดยใช้การวิเคราะห์ในรูปแบบตารางและพรรณนาบรรยายประกอบไปตามลำดับ ดังนี้

๔.๓.๑ แสดงลักษณะส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ลำดับ ที่	เพศ	อายุ	การ ศึกษา	สถาน ภาพ	อาชีพ	รายได้ต่อ เดือน	ความถี่ในการ เข้าวัดสักการะ พระเจ้าแก้วต่อ /เดือน	ความถี่ใน การเข้าวัด อื่นๆ /เดือน
๑	ชาย	๒๗	ปริญญา โท	โสด	สอน พิเศษ	๔,๐๐๐	๑ - ๒ ครั้ง	นานๆ ครั้ง
๒	หญิง	๒๕	ปริญญา ตรี	สมรส	ธุรกิจ ส่วนตัว	๓๐,๐๐๐	๔ ครั้ง	๑ ครั้ง
๓	หญิง	๕๐	อนุ ปริญญา	สมรส	พนักงาน การ ไฟฟ้า	๕๐,๐๐๐	นานๆ ครั้ง	๒ ครั้ง
๔	ชาย	๕๓	ม.๓	สมรส	รับจ้าง	๓,๐๐๐	๕ ครั้ง	บ่อยครั้ง
๕	หญิง	๕๓	ป.๔	สมรส	เจ้าของ กิจการ หอพัก	๑๐๐,๐๐๐	๔ ครั้ง	๑ ครั้ง
๖	ชาย	๔๑	ปริญญา โท	สมรส	รับ ราชการ	๓๒,๐๐๐	๒๐ ครั้ง	นานๆ ครั้ง
๗	ชาย	๔๖	ปริญญา โท	สมรส	นักธุรกิจ	๑๐๐,๐๐๐	๒ - ๓ ครั้ง	๑ ครั้ง
๘	หญิง	๕๔	ม.๕	สมรส	แม่บ้าน	ไม่ แน่นอน	๑๐ ครั้ง	๓ - ๔ ครั้ง
๙	ชาย	๖๓	ปริญญา ตรี	สมรส	ข้าราชการ บำนาญ	๒๒,๐๐๐	๒ เดือนครั้ง	๒ เดือน ครั้ง
๑๐	ชาย	๒๘	ปริญญา โท	โสด	นักศึกษา	๘,๐๐๐	๑ ครั้ง	นานๆ ครั้ง
๑๑	หญิง	๒๖	ปริญญา โท	โสด	นักศึกษา	๑๐,๐๐๐	๑ ครั้ง	๑ ครั้ง

โดยสรุป พบว่า กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ทั้ง ๑๑ คน มีคุณลักษณะส่วนบุคคลจำแนกได้ดังนี้ เป็นเพศชาย จำนวน ๖ คน และเพศหญิง จำนวน ๕ คน มีอายุระหว่าง ๒๖ – ๖๑ ปี สำเร็จการศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ จนถึงระดับปริญญาโท แต่งงานแล้ว จำนวน ๗ คน เป็นโสด จำนวน ๔ คน มีอาชีพหลากหลาย คือ แม่บ้าน รับจ้าง ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ นักธุรกิจ เอกชน เจ้าของกิจการส่วนตัว และนักศึกษา มีผู้ที่มีรายได้ไม่แน่นอน และมีรายได้ต่ำสุด ๓,๐๐๐ บาทต่อเดือน จนถึง ๑๐๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน เป็นผู้เข้ามาสมัครการกราบไหว้พระเจ้าก้ำคือ น้อยกว่า ๑ ครั้งต่อเดือน จนถึง ๒๐ ครั้งต่อเดือน และเข้าวัดอื่นๆ นานๆ ครั้ง จนถึง ๓ – ๔ ครั้งต่อเดือน

๔.๓.๒ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

๑) ความเชื่อเกี่ยวกับการตรัสรู้และอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า จากการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยว่า พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่จริง และได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า รวมทั้งมีความเชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์ โดยมีทัศนะดังนี้ “เมื่อก่อนยังไม่รู้จักว่าพระพุทธเจ้าคือใคร เข้าใจแต่เพียงว่าเป็นเหมือนกับเทพที่ยิ่งใหญ่องค์หนึ่ง ที่จะบันดาลได้ แต่เมื่อได้ศึกษาและปฏิบัติมาก็เข้าใจว่าพระพุทธเจ้ามิใช่เป็นเทพเท่านั้น พระองค์ท่านเป็นสูงกว่านั้น เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นพระสัพพัญญูที่รู้จริง ในปัจจุบัน เมื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าในฐานะเทพก็เป็นพระวิสุทธิเทพ คือ เทพที่บริสุทธิ์จริงๆ แต่มีกายเป็นมนุษย์เหมือนกับพวกเรา โดยส่วนตัวเชื่อว่า พระพุทธเจ้ามีอิทธิฤทธิ์จริงๆ และมีปัญญาฤทธิ์ด้วย”^๑ “เชื่อว่าตรัสรู้จริง และมีอิทธิปาฏิหาริย์จริง”^๒ “เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้ามีจริง ในฐานะเป็นมนุษย์ และเชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า”^๓ “เชื่อว่า การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเป็นเรื่องจริง และเชื่อว่า อิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าเป็นไปได้”^๔ “เชื่อว่าตรัสรู้จริง ตอนที่ตรัสรู้ พระองค์เป็นนักบวช เป็นมนุษย์ไม่ได้เป็นเทพ แต่ทรงมีอิทธิปาฏิหาริย์”^๕ “เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง มีความเป็นมนุษย์ เชื่อว่ามี

^๑ สัมภาษณ์ นายชวลิต ภูมณี, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^๒ สัมภาษณ์ นายอินทร แก้วดวงดี, อาชีพรับจ้าง, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^๓ สัมภาษณ์ นายพิชิตชัย ปิมแปง, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^๔ สัมภาษณ์ นางสาวธาราทิพย์ ศรีสัตตบุตร, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^๕ สัมภาษณ์ นางอัมมิจิต โสภณสิทธิพงศ์, เจ้าของกิจการส่วนตัว, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

อิทธิปาฏิหาริย์จริง ทรงแสดงต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยที่ต้องแสดง”^๖ และ “เชื่อว่าเป็นเรื่องจริง มีความเชื่อว่า ปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์ต้องมีไว้เพื่อปราบมาร”^๗

นอกจากนั้น ส่วนหนึ่งยังยืนยันว่าได้ประสบกับอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง โดยมีทัศนะดังนี้ “ตามทีอ่านพุทธประวัติมา ก็รู้ว่าพระองค์เป็นแบบอย่างให้คนได้รู้ตามจากการปฏิบัติธรรม ปฏิบัติแล้วได้ผลจริง เชื่อว่ามีจริง ประสบด้วยตนเองในพุทธปาฏิหาริย์ตามที่ได้เคยอธิษฐานบารมีขอพร”^๘

แต่มีส่วนหนึ่งที่ยังไม่เชื่อว่า พระพุทธเจ้ามีอิทธิปาฏิหาริย์ โดยมีทัศนะดังนี้ “เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า แต่ไม่เชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า”^๙ และ “เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง แต่ไม่เชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า”^{๑๐}

นอกจากนั้น บางคนก็ยังไม่เชื่อในการตรัสรู้และอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า โดยมีทัศนะว่า “ปกติเชื่อในสิ่งที่เป็นวิทยาศาสตร์ ก็ต้องมีเหตุผลพิสูจน์ได้ เพราะฉะนั้น การตรัสรู้หรือไม่ตรัสรู้ ณ ตอนนี ก็ยังไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้ และยังไม่เชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า”^{๑๑}

๒) ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป จากการสัมภาษณ์ พบว่า มีความเห็นหลากหลาย เช่น ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปเกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดาที่ดูแลรักษา โดยมีทัศนะว่า “เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ ๒ อย่าง คือ ๑. มีความศักดิ์สิทธิ์ในส่วนที่มีเทพเทวดาดูแลรักษาอยู่ ๒. มีความศักดิ์สิทธิ์ในส่วนพุทธานุสสติ ที่ทำให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าและพระคุณของพระพุทธเจ้า”^{๑๒} และ “เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ เพราะอาจจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ดูแลรักษาอยู่”^{๑๓}

ส่วนหนึ่งเชื่อว่าพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เพราะเหตุผลด้านความรู้สึกส่วนตัว โดยมีทัศนะว่า “เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ ตอนแรกที่มา คุณแม่ชวนมาว่า เพื่อนแม่เขามากราบแล้วรู้สึกว่ามีใจอ่อนบุญ เห็นพระพักตร์แล้วเกิดปิ๊ง ก็เลยมา ชวนเพื่อนทุกคนมากราบ พอกราบแล้ว รู้สึกสบายใจ

^๖ สัมภาษณ์ นายวิสุทธิ โนจิต, ข้าราชการ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^๗ สัมภาษณ์ นายนันทพล ปุญญพันธ์, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^๘ สัมภาษณ์ นางนภาพัฒน์ เพชรรุ่ง, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^๙ สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ, นักธุรกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางบุปผา จิตโสภา, แม่บ้าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายณัฐพล ปุสสเทวะ, นักธุรกิจ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายชวลิต ภูมณี, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายพิชิตชัย ปิมแปง, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

ก็ไม่รู้ว่า มีปาฏิหาริย์หรือเปล่า แต่ทำให้เกิดความสบายใจกลับไป”^{๑๔} “เชื่อว่าพระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์ มีความรู้สึก ว่า มาแล้วก็นั่งสมาธิ ปฏิบัติเข้าสู่ความสงบได้ง่ายกว่าที่อื่นที่เคยไป”^{๑๕} “เชื่อว่าพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เพราะเข้ามาแล้วมีความสงบใจ”^{๑๖} และ “เชื่อว่าพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จริง เคยประสบด้วยตนเอง ตอนที่นั่งสมาธิแล้วเห็นแสงสว่างขึ้นรอบๆ พระองค์”^{๑๗}

ส่วนหนึ่งเชื่อเพราะอำนาจแรงอธิษฐาน โดยมีทัศนะว่า “เชื่อในส่วนหนึ่ง เพราะการสร้างพระพุทธรูป คนที่สร้างมาก็ต้องมีศรัทธาแล้ว ก็คนที่กราบมาด้วยศรัทธา พระพุทธรูปต่างๆ ก็มืองค์เทพเทวดาดูแลรักษา ถ้าคนมาขออธิษฐานสิ่งดีๆ ที่เป็นมงคลธรรม คำอธิษฐานนั้นก็สำเร็จ”^{๑๘} และ “ตามความเห็นของตนเอง ไม่ใช่ทำนองศักดิ์สิทธิ์นะ คล้ายๆ กับว่า เป็นสิ่งที่เรามาอธิษฐาน”^{๑๙}

ส่วนหนึ่งเชื่อว่าพระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์ด้วยตัวเอง เพราะเป็นรูปเปรียบเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ที่ได้ผ่านการสั่งสมคุณงามความดีและบำเพ็ญบารมีมามากจนตรัสรู้ธรรมด้วยตนเองและนำธรรมมาประกาศสั่งสอนจนได้รับการยอมรับและศรัทธาจากมนุษย์และเทวดาทั้งหลาย โดยมีทัศนะเพิ่มเติมว่า “ก็มองว่าพระพุทธรูปที่มีประวัติความเป็นมาหลายๆ แล้วก็ผ่านเหตุการณ์ร้ายๆ ต่างๆ มาได้ จะน่าจะมีอะไรบางอย่างที่จะเรียกว่าปาฏิหาริย์หรือไม่ก็ไม่แน่ใจ ถ้าองค์ท่านอยู่ได้มานานก็แสดงว่าเป็นอะไรที่ไม่ธรรมดา”^{๒๐} “เชื่อว่าพระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า พระองค์ท่านได้ตรัสรู้ธรรมแล้วนำมาเผยแผ่ให้พวกเรา ตัวเองก็มีเชื่อว่าพระพุทธรูปต้องมีความศักดิ์สิทธิ์เหมือนพระธรรมคำสั่งสอน”^{๒๑} และ “เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์เพราะเกิดจากแรงศรัทธาของผู้กราบไหว้บูชา หากพระพุทธรูปหรือพระเครื่องที่เราได้มา ถ้าเราไม่ให้ความเคารพ หมั่นกราบไหว้บูชา ความศักดิ์สิทธิ์ก็อาจเสื่อมไปได้”^{๒๒}

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ, นครธุรกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายวิสุทธิ โนจิต, ข้าราชการ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางบุปผา จิตโสภา, แม่บ้าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายฉันทพล ปุญญพันธ์, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางนภาพัฒน์ เพชรรุ่ง, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายอินทร แก้วดวงดี, อาชีพรับจ้าง, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายฉัฐพล ปุสสทေး, นครธุรกิจ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางอิมจิต โสภณสิทธิพงษ์, เจ้าของกิจการส่วนตัว, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นางสาวธาราพิทย์ ศรีสัตตบุตร, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

๓) ความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด จากการสัมภาษณ์พบว่า ส่วนใหญ่เชื่อตามหลักการของพระพุทธศาสนา โดยมีทัศนะว่า “เชื่อว่า ทุกๆ คนทำดีก็ได้ดี ทำไม่ดีก็จะ ได้ผลการกระทำนั้น และเชื่อในเรื่องเวียนว่ายตายเกิด คือ ถ้าเราทำดีก็จะไปเกิดในที่ๆ ดี”^{๒๓} “เชื่อว่ามีจริง เพราะใครทำกรรมใดก็ต้องได้รับกรรมนั้น เพียงแต่ว่ากรรมที่เราทำนับภพชาติไม่ถ้วน เราไม่รู้ว่าเป็นกรรมในชาติไหน ถ้าเราทำดีในปัจจุบัน ก็จะทำให้กรรมไม่ดีที่เราเคยทำในอดีตเบาบางลงได้”^{๒๔} “เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และไม่จำเป็นว่า ผลดีจะให้ผลดีในชาตินี้เท่านั้น อาจจะให้ผลดีในชาติหน้าก็ได้ เชื่อว่าคนเรายังต้องเวียนว่ายตายเกิด”^{๒๕} “เชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และเชื่อว่าตายแล้วต้องเกิด”^{๒๖} “เชื่อว่าเป็นจริง คือการกระทำที่เราทำมาแล้ว จะส่งผลในปัจจุบันและอนาคต เชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นเรื่องจริง”^{๒๗} “เชื่อว่ากฎแห่งกรรมมีจริง ก็คือเชื่อในเรื่องของกฎแห่งเหตุและผล ก็คือถ้าเกิดกรรมในอดีตที่ส่งผลมาให้เราเป็นอย่างนี้ เป็นปัจจัยที่ส่งให้เราในปัจจุบัน และกรรมในปัจจุบันก็จะส่งผลให้เราในอนาคตได้ แต่ให้ความสำคัญกับกรรมปัจจุบันมากกว่า ในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด คือการที่จิตของเรามีการสืบต่อไปเกิดภพหน้าอีก”^{๒๘} และ “สิ่งที่เราทำลงไป ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มันเป็นเหตุเป็นผลกัน อย่างกรรมในอดีตก็เป็นไปได้ที่ส่งผลต่อเราในปัจจุบัน อย่างคนที่เกิดมาพิการ ซึ่งยังไม่ทำกรรมอะไรเลย ก็เกิดมาพิการแล้ว เชื่อว่าสิ่งที่เราทำต้องปรากฏผลแน่นอน จึงเชื่อการเวียนว่ายตายเกิด และมีภพภูมิอื่น”^{๒๙}

ส่วนหนึ่งเชื่อเพราะประสบกับเหตุการณ์นั้นด้วยตัวเอง โดยมีทัศนะว่า “เชื่อโดยไม่สงสัย เพราะว่าประสบกับตัวเอง ทำอย่างไรก็ได้ อย่างนั้น ไม่ช้าก็เร็ว เรื่องของการเวียนว่ายตายเกิดก็เชื่อว่ามี การเปลี่ยนภพเปลี่ยนชาติ เหมือนกับมีเมื่อวาน วันนี้ วันพรุ่งนี้ เดือนนี้ เดือนหน้า ปีนี้ปีหน้า ชาติหน้าก็ต้องมีเช่นกัน”^{๓๐}

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ, นักธุรกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางนภาพัดน์ เพชรรุ่ง, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายอินทร แก้วดวงดี, อาชีพรับจ้าง, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางบุปผา จิตโสภา, แม่บ้าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายนันทพล ปุญญพันธ์, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายพิชิตชัย ปิมแปง, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางสาวธาราทิพย์ ศรีสัตตบุตร, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายชวลิต ภูมณี, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

ส่วนหนึ่งมีความเชื่อว่าการทำกรรมดีในปัจจุบันสามารถทำให้กรรมในอดีตเบาบางลงได้ โดยมีทัศนะว่า “เชื่อว่ากฎแห่งกรรม เชื่อว่าเราทำดีก็ได้รับผลดี ทำกรรมไม่ดีก็ให้ผลไม่ดี ปัจจุบันเราต้องประกอบกรรมดี ถึงจะช่วยแบ่งเบาผ่อนปรนกรรมในอดีตได้ และเชื่อในเวียนว่ายตายเกิด ตายแล้วไม่สูญ”^{๓๑} และ “เชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมปัจจุบันสำคัญ เพราะถ้าเราทำดีก็จะได้ผลดี ตามความเข้าใจ เชื่อว่ากรรมในปัจจุบันสามารถลดทอนกรรมในอดีตได้บ้าง”^{๓๒}

ส่วนหนึ่งมีความเชื่อในกรรมที่เป็นปัจจุบันคือในภพชาตินี้เท่านั้น โดยมีทัศนะว่า “เชื่อในกฎแห่งกรรมของภูมิในปัจจุบัน คือ กรรมในอดีตหรืออนาคต เราไม่ประสบได้ด้วยตนเอง แต่ก็เชื่อว่ากรรมในอดีตก็จะส่งผลในปัจจุบัน และกรรมในปัจจุบันก็จะส่งผลในอนาคตด้วย แต่ผมเชื่อว่าตายแล้วสูญ”^{๓๓}

๔) ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติอื่นๆ จากการสัมภาษณ์พบว่า ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่ามีอยู่จริง และเชื่อว่ามีพลังอำนาจบางอย่างทำให้สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยมีทัศนะว่า “เชื่อว่ามีอยู่ แต่โดยส่วนตัวก็ไม่ได้ให้ความนับถือยกย่องยิ่งไปกว่าพระรัตนตรัย ในความเข้าใจส่วนตัว เข้าใจว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นเป็นปรากฏการณ์ที่ประสาทสัมผัสของมนุษย์ทั่วไปไม่สามารถสัมผัสได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เชื่อว่ามีอยู่ และก็เคยประสบด้วยตัวเองบ้าง แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญ”^{๓๔} “เชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ มนต์ดำ ในเรื่องวิญญูณ เชื่อว่ามีอยู่ แต่อยู่คนละภพของเขา”^{๓๕} “เชื่อว่ามีจริง ยกตัวอย่างกับตัวเอง คือสวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำ และมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ เคยมีคนนำมาให้ แล้วมีเสด็จมาเพิ่ม และนับถือปฏิบัติในหลวงปู่มั่น และได้ขอพระธาตุของหลวงปู่มั่นไปไว้ในบรรจุในองค์พระพุทธรูป”^{๓๖} “สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นก็คงจะมีเทพเทวดาไปสิงสถิตอยู่ถึงจะมีความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาได้”^{๓๗} “ไม่เชื่อแบบมมงาย แต่รู้สึกเฉยๆ และคิดว่า คงจะมีเทพเทวดาไปสิงสถิตอยู่ แต่ก็ไม่เห็นด้วยว่าจะต้องไปร้องขออะไร”^{๓๘} “คือการทำวัตรอุทิศความศักดิ์สิทธิ์ อาจจะมีวิญญูณหรือเทวดาดูแลรักษา

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางอัมจิต โสภณสิทธิพงศ์, เจ้าของกิจการส่วนตัว, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายวิสุทธิ โนจิต, ข้าราชการ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายฉัฐพล ปุสสเทวะ, นักธุรกิจ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายชวลิต ภูมณี, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ, นักธุรกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นางนภาพัฒน์ เพชรรุ่ง, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางอัมจิต โสภณสิทธิพงศ์, เจ้าของกิจการส่วนตัว, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายวิสุทธิ โนจิต, ข้าราชการ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

อยู่”^{๓๕} และ “คือการทำมีสิ่งบางอย่างมีความศักดิ์สิทธิ์ ที่ไม่ใช่พระพุทธรูป อย่างเป็นทางการเป็นวัตถุสิ่งของ ตามความคิดเห็นส่วนตัวคิดว่า ยังมีอีกภพภูมิหนึ่งที่สามารถสิงสถิตอยู่ทำให้มีปาฏิหาริย์ได้ และอาจจะมียพลังอำนาจบางอย่างก็ได้”^{๔๐}

ส่วนหนึ่งเชื่อว่าไม่มีอยู่จริง แต่ก็ไม่ได้ชี้แจงเหตุผล โดยมีทศนะว่า “ไม่เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เหล่านี้”^{๔๑} “ไม่เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ”^{๔๒} “ไม่เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ”^{๔๓} และ “ไม่เชื่อสิ่งเหล่านี้อยู่แล้ว”^{๔๔}

๕) ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี วิญญาณ หรือเทพเจ้าต่างๆ จากการสัมภาษณ์พบว่า ส่วนใหญ่เชื่อว่าไม่มีอยู่จริง โดยมีทศนะว่า “เชื่อว่า ในแต่ละภพแต่ละภูมิ ก็มีสิ่งที่เราไม่มีตาทิพย์มองไม่เห็น แต่ถ้าเราทำกรรมดีและแผ่เมตตา เทพเทวดาเหล่านั้นก็จะอนุโมทนาในสิ่งที่เราทำ”^{๔๕} “คิดว่ามี เหมือนกับบรรพบุรุษที่ให้ชีวิตเรามา แล้วเราจะระลึก จะกราบจะไหว้ถึงท่าน เป็นการแสดงความกตัญญูต่อท่าน ทำบุญให้เสมอ เทพเจ้าต่างๆ ก็ต้องมี ก็มีการบูชาระลึกถึงคุณท่าน”^{๔๖} “เชื่อว่ามี เชื่อตามปู่ย่าตายาย เชื่อว่าเทพเจ้าๆ มีอยู่ และก็ให้ความเคารพตามสมควร”^{๔๗} “ก็คือวิญญาณ แต่ว่าอาจจะเป็นภพที่อยู่วนเวียนอยู่กับมนุษย์ ตรงนี้ยังมีความเชื่ออยู่ในความเชื่อเรื่องเทพเจ้านี้มีจริง แต่ว่ายังไม่มีความรู้เรื่องนี้ชื่อนามต่างๆ แต่ก็เชื่อว่า ถ้าเราสั่งสมบุญกรรมดีเอาไว้มากๆ ก็จะไปเกิดเป็นเทพเจ้าต่างๆ”^{๔๘} “ก็เชื่อว่ามีจริง เพราะเคยเห็นที่เขาแสดงให้เห็นกัน เชื่อว่าเทพเจ้าต่างๆ เป็นเทวดาหรือพระพรหมที่อยู่ในภพภูมิที่สูง”^{๔๙} และ “ไม่เชื่อเรื่องผี แต่เชื่อเรื่องเทพเจ้าต่างๆ เพราะสิ่งนี้มองไม่เห็น”^{๕๐}

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายพิชิตชัย ปิมแปง, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นางสาวธาราทิพย์ ศรีสัตตบุตร, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายอินทร แก้วดวงดี, อาชีพรับจ้าง, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายณัฐพล ปุสสเทวะ, นักรุกกิง, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นางบุปผา จิตโสภา, แม่บ้าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายนันทพล ปุญญพันธ์, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางนภาพัฒน์ เพชรรุ่ง, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางอิมจิต โสภณสิทธิพงศ์, เจ้าของกิจการส่วนตัว, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายนันทพล ปุญญพันธ์, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายพิชิตชัย ปิมแปง, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นางสาวธาราทิพย์ ศรีสัตตบุตร, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นางบุปผา จิตโสภา, แม่บ้าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

ส่วนหนึ่งเชื่อว่าไม่มีอยู่จริงหรือไม่แน่ใจ โดยมีทัศนนะว่า “เชื่อว่าเป็นวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น โดยส่วนตัวก็ไม่ได้ให้ความสำคัญอะไร”^{๕๑} “ไม่เชื่อในการนับถือผีวิญญาณหรือเทพเจ้าต่างๆ”^{๕๒} “ถ้าเชื่อแล้วยึดถือแล้ว ทำให้เราอยู่ในครรลองที่ดี เพราะว่าการนับถือผีไม่ใช่ว่าจะไม่มีผลดี แต่จะเป็นสิ่งกำหนดสิ่งนี้ควร สิ่งนี้ไม่ควร เช่นสมมติว่า เชื่อว่ามีผีดูแลต้นไม้ อยู่ ถ้าไปตัดแล้วผีจะลงโทษ ก็จะเป็นสิ่งกำหนดว่าห้ามตัดไม้ ก็จะเป็นการอนุรักษ์ป่า โดยส่วนตัวก็ไม่เชื่ออย่างมกมาย ส่วนความเชื่อในเทพเจ้าอื่นๆ ก็รู้สึกเฉยๆ”^{๕๓} “เชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง ไม่เชื่อแต่ก็ไม่ลบหลู่”^{๕๔} และ “ไม่ถึงกับไม่เชื่อ แต่ไม่ถึงกับเชื่อ กำกึ่งกัน คือไม่ลบหลู่ แต่ก็ให้ความเคารพ”^{๕๕}

๖) ความเชื่อในเรื่องการสะเดาะเคราะห์เสี่ยงโชค โชคลาง ดวงชะดาราตี และโหราศาสตร์ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่เชื่อว่าไม่มีอยู่จริง โดยมีทัศนนะว่า “ไม่เชื่อในสิ่งเหล่านี้ เชื่อแต่เรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เมื่อก่อนก็เคยเสี่ยงเซียมซี แต่ปัจจุบันไม่ทำแล้ว เชื่อเรื่องกรรมในอดีต เพราะประสบกับตัวเอง แต่ก็เชื่อมั่นในพระธรรมคำสอนว่า เหตุแห่งปัจจุบัน ถ้าปัจจุบันดี อนาคตก็ต้องดี เพราะฉะนั้น การที่จะไปเสี่ยงทายหรืออ้อนวอนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อะไรให้ลดบันดาล ก็ไม่เชื่อ และไม่ให้ความสำคัญ”^{๕๖} “เรื่องนี้ก็ไม่เชื่อทั้งหมด ถ้าเราไม่ทำอะไรอย่างเดี๋ยวกี้ไม่ได้ แต่ก็เน้นการกระทำดีของตัวเองด้วย”^{๕๗} “ไม่เชื่อในสิ่งเหล่านี้ เพราะเราเชื่อในกรรมปัจจุบันมากกว่า”^{๕๘} และ “คิดว่า มันจะเกี่ยวกับผลทางด้านจิตใจมากกว่า แต่ว่าจะแก้กรรม คงจะไม่ได้ แล้วเรื่องหมอดูและโหราศาสตร์ ในสมัยพุทธกาลที่ท่านายพระพุทธองค์ก็มี แต่ส่วนตัวก็ไม่เคยดูดวง”^{๕๙} “ตรงนี้ไม่ค่อยเชื่อเท่าไร น่าจะเป็นอยู่ที่กำลังใจของเรา บางที เราไปสะเดาะเคราะห์แล้ว เราคิดไปว่า เราสะเดาะเคราะห์แล้วก็มีกำลังใจดีขึ้น ทุกอย่างก็ดีขึ้นไปด้วย แต่ก็ไม่เคยดูหมอ”^{๖๐} และ “ไม่เชื่อ คิดว่าเป็นเรื่องของกรรมมากกว่า จริงๆ แล้ว ส่วนเรื่องดวงชะตาอาจเป็น

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายชวลิต ภูมณี, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์พริดา เกษคำ, นักรูรกี, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายวิสุทธิ โนจิต, ข้าราชการ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายอินทร แก้วดวงดี, อาชีพรับจ้าง, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายณัฐพล ปุสสทนะ, นักรูรกี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายชวลิต ภูมณี, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นางอัมจิต โสภณสิทธิ์พงศ์, เจ้าของกิจการส่วนตัว, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายวิสุทธิ โนจิต, ข้าราชการ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นายอินทร แก้วดวงดี, อาชีพรับจ้าง, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายพิชิตชัย ปิรมแปง, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

ข้อมูลทางสถิติ ก็อาจเป็นไปได้ อย่างการดูดวงวันเกิด อาจเป็นกรรมในอดีตส่งผลมาให้มาเกิด ในช่วงนี้ ทำให้มีดวงชะตาอย่างนี้ แล้วคนส่วนใหญ่ที่เกิดในช่วงนี้จะมีชะตาอย่างนี้ เป็นเรื่องทางสถิติมากกว่า หลักๆ แล้วเชื่อเรื่องกรรม”^{๖๐}

ส่วนหนึ่งไม่เชื่อ แต่ก็ยอมรับว่าเคยทำหรือทำตามประเพณี โดยมีทัศนนะว่า “เคยเสียดายเสียใจ แต่ไม่เชื่อถึงขนาดว่าสะเดาะเคราะห์แล้ว จะพ้นกรรม เพราะรู้สึกว่ายังไงก็ต้องเจอ”^{๖๑} “เมื่อก่อน ตอนที่ยังไม่เคยปฏิบัติธรรมก็เคยไปดูดวง แต่ก็เป็นกุศโลบายให้เราสบายใจ ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เชื่อว่า ทุกอย่างอยู่ที่กรรมของเรามากกว่า”^{๖๒} “ไม่เชื่อ แต่ก็ทำตามตามประเพณี ไม่เชื่อเรื่องโหราศาสตร์ แต่ก็ดูบ้าง คือเชื่อว่ามันเป็นเรื่องหลักสถิติ เอาไว้ช่วยในการตัดสินใจ”^{๖๓} “ไม่เชื่อ แต่ก็ทำตาม เพื่อความสบายใจ คู่มือ ถ้าเขาทักว่าดี ก็สบายใจ แต่ถ้าเขาให้ไปทำบุญก็ไปทำ แต่ก็ไม่ได้หลงเชื่อมกมาย”^{๖๔} และ “มีเชื่อบ้าง เชื่อว่า คนเราเกิดมาในชะตาของดวงดาว มีส่วนด้วยในเชิงโหราศาสตร์ ก็เพื่อเป็นความรู้แต่ก็ไม่มกมายนัก”^{๖๕}

โดยสรุป พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความเห็นด้วยว่า พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่จริง และได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า รวมทั้งมีความเชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธองค์ ส่วนหนึ่งยืนยันว่าได้ประสบกับอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง แต่มีบางส่วนที่ยังไม่เชื่อว่า พระพุทธเจ้ามีอิทธิปาฏิหาริย์ นอกจากนั้น บางคนก็ยังไม่เชื่อในการตรัสรู้และอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า

ส่วนความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป มีความคิดเห็นหลากหลาย เช่น ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปเกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดาที่ดูแลรักษา ส่วนหนึ่งเชื่อว่าพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เพราะเหตุผลด้านความรู้สึกส่วนตัว ส่วนหนึ่งเชื่อเพราะอำนาจแรงอธิษฐาน และส่วนหนึ่งเชื่อว่าพระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์ด้วยตัวเอง

ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดตามหลักการของพระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งเชื่อเพราะประสบกับเหตุการณ์นั้นด้วยตัวเอง ส่วนหนึ่งมีความเชื่อว่าการ

^{๖๐} สัมภาษณ์ นางสาวธาราทิพย์ ศรีสัตตบุตร, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ, นักธุรกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางนภาพัทธน์ เพชรรุ่ง, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นายฉัฐพล ปุสสเทวะ, นักธุรกิจ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๔} สัมภาษณ์ นางบุปผา จิตโสภณ, แม่บ้าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายนันทพล ปุญญพันธ์, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

ทำกรรมดีในปัจจุบันสามารถทำให้กรรมในอดีตเบาบางลงได้ ส่วนหนึ่งมีความเชื่อในกรรมที่เป็นปัจจุบันคือในภพชาตินี้เท่านั้น

ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติอื่นๆ ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่ามีอยู่จริง และเชื่อว่ามีพลังอำนาจบางอย่างทำให้สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนหนึ่งเชื่อว่ามีอยู่จริง แต่ก็ได้ชี้แจงเหตุผล ส่วนใหญ่เชื่อว่าผี วิญญาณ หรือเทพเจ้าต่างๆ มีอยู่จริง แต่ส่วนหนึ่งเชื่อว่ามีอยู่จริงหรือไม่แน่ใจ ส่วนใหญ่เชื่อในเรื่องการสะเดาะเคราะห์เสี่ยงโชค โชคลาง ดวงชะดาราசி และโหราศาสตร์ว่ามีอยู่จริง แต่ส่วนหนึ่งไม่เชื่อ แต่ก็ยอมรับว่าเคยทำหรือทำตามประเพณี

๔.๓.๒ พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก่าต้อ วัดสวนดอก เชียงใหม่

๑) เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเข้ามากราบไหว้สักการะพระเจ้าก่าต้อ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่เข้ามาขอพรเพื่อความสบายใจ โดยมีทัศนะว่า “เข้ามาเนื่องด้วยว่าได้ยินชื่อเสียงว่า พระเจ้าก่าต้อเป็นพระพุทธรูปที่งดงามที่สุดในภาคเหนือ เมื่อเข้ามาแล้วก็เกิดความประทับใจ เมื่อได้กราบก็มีความชุ่มชื่นใจ ทำให้เราระลึกถึงพระพุทธรูปองค์ด้วย มีสติระลึกถึงพระพุทธรูป 3 คือ พระปัญญาธิคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ ก็มีขอพรบ้าง แต่ก็ไม่ได้บนบานศาลกล่าวอะไร เป็นการอธิษฐานตามเหตุตามปัจจัย”^{๖๗} “จริงๆ แล้วมาหาหลวงพ่อก่อนก็มากราบพระเจ้าก่าต้อด้วย เพราะมีความเชื่อส่วนหนึ่งว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ส่วนใหญ่ก็ขอเรื่องสุขภาพของตนเองและครอบครัวด้วย”^{๖๘} “มีเป้าหมายเพื่อความสบายใจ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ เป็นสิริมงคลของชีวิต”^{๖๙} “ได้ยินชื่อเสียงของวัดสวนดอก แล้วก็ได้ทราบเกียรติศัพท์ของพระเจ้าก่าต้อ ก็ยิ่งศรัทธา และพุทธลักษณะของท่านก็งดงาม ก็ขอให้ได้อยู่สุขสบาย”^{๗๐} “ต้องมีหลายช่วง เมื่อก่อนมาก็มาขอให้ได้อย่างนั้นอย่างนี้ แต่หลังๆ มากก็ไม่ได้คิดเรื่องนี้ แต่เมื่อมาเห็นว่าพระเจ้าก่าต้อมีความงดงาม ดังนั้นก็อาจเป็นส่วนหนึ่งทำให้มีจิตใจที่ละเอียด คือพระพุทธรูปเจ้าก็จะส่งผลจิตใจให้ดีงามตามไปด้วย”^{๗๑} “เข้ามากราบสักการบูชาในฐานะเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง ก็ขอพรให้มี

^{๖๗} สัมภาษณ์ นายชวลิต ภูมณี, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายณัฐพล ปุสสเทวะ, นักธุรกิจ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นางบุปผา จิตโสภา, แม่บ้าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๗๐} สัมภาษณ์ นายนันทพล ปุญญพันธ์, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นายพิชิตชัย ปิมแปง, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

สติปัญญา ขอให้พลังกำลังใจ”^{๑๒} “เมื่อมีโอกาสมาราบแล้ว ทำให้เกิดความสบายใจ เหมือนการทำบุญอย่างหนึ่งเหมือนกัน มีการขอพรเป็นบางครั้งแต่ไม่เคยบนบาน”^{๑๓}

ส่วนหนึ่งเข้านั่งสมาธิเพื่อความสบายใจ โดยมีทัศนะว่า “เข้ามาสวดมนต์กับนั่งสมาธิ เพื่อให้จิตใจเราสบายใจ ถ้ามีสิ่งที่ไม่ดี ที่เรากำลังทำกับคนอื่น ที่เราไม่รู้ เราก็จะอโหสิกรรมและแผ่เมตตาให้”^{๑๔} “ลูกสาวชวนมาทำวัตรสวดมนต์ มาอธิษฐานจิตนั่งสมาธิ อธิษฐานว่า บุญบารมีใดที่ข้าพเจ้าสร้างมา บุญนั้นจะทำให้บรรลุนิพพาน ก็ขอให้บรรลุนิพพานอย่าได้ติด อย่าได้ขัด”^{๑๕} “มาอธิษฐาน มาปฏิบัติ ก็คือ เชื่อในเรื่องเทวดามาคุณแล้รัชยาพระเจ้าเก้าตื้อ แต่ก็ไม่ได้มาบนบานขออะไร มานั่งสมาธิกำหนดคยุบหนอ พองหนอ”^{๑๖} และ “ช่วงนี้ทำงานเยอะ เข้ามาแล้วเราอยากจะมาที่นี่แล้ว เหมือนกับมาพักและผ่อนคลาย เป็นการชาร์ตพลัง อีกส่วนหนึ่งก็มาพิจารณาภิเษก และก็ฝึกสติให้มีความแข็งแรง”^{๑๗}

๒) กิจกรรมที่ทำในพระอุโบสถพระเจ้าเก้าตื้อ จากการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่เข้านั่งสมาธิไหว้แล้วนั่งสมาธิภาวนา โดยมีทัศนะว่า “นั่งภาวนาต่อหน้าพระเจ้าเก้าตื้อ และนั่งฟังธรรมจากหลวงพ่”^{๑๘} “เข้านั่งสมาธิพระเจ้าเก้าตื้อ สวดมนต์ นั่งสมาธิและทำทาน”^{๑๙} “ไปไหว้สักการะพระเจ้าเก้าตื้อ และนั่งสมาธิ”^{๒๐} “บางครั้งก็เดินจงกรม ทำสมาธิ และถวายสังฆทานบ้าง”^{๒๑} “สวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจงกรม”^{๒๒} “นั่งสวดมนต์ นั่งสมาธิ แล้วก็แผ่เมตตา”^{๒๓} “กราบนมัสการบูชา แล้วก็นั่งสมาธิ แล้วก็ไปนมัสการพระสงฆ์ในวัด”^{๒๔} และ “อย่างแรก ก็มากราบไหว้ บางครั้งก็มีการ

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางอิมจิต โสภณสิทธิพงศ์, เจ้าของกิจการส่วนตัว, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางสาวธาราทิพย์ ศรีสัตตบุตร, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ, นักธุรกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางนภาพัฒน์ เพชรรุ่ง, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายอินทร แก้วดวงดี, อาชีพรับจ้าง, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายวิสุทธิ โนจิต, ข้าราชการ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายชวลิต ภูมณี, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ, นักธุรกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายอินทร แก้วดวงดี, อาชีพรับจ้าง, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางอิมจิต โสภณสิทธิพงศ์, เจ้าของกิจการส่วนตัว, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายวิสุทธิ โนจิต, ข้าราชการ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางบุปผา จิตโสภ, แม่บ้าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายนนทพล ปุญญพันธุ์, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นั่งสมาธิ กำหนดลมหายใจ มีคำภาวนาว่า พุทโธ ปัจจุบันนี้เน้นการฝึกสติกับการเคลื่อนไหว ไม่มีคำภาวนา”^{๘๕}

ส่วนหนึ่งเข้ามาด้วยเหตุผลส่วนตัว โดยมีทัศนนะว่า “แนะนำหลักสูตรมาให้ลูกสาวให้เขาดู เป็นแบบอย่างให้เขาดู”^{๘๖} “กราบพระพุทธรูป แล้วก็มาพบหลวงพ่อ”^{๘๗} และ “มากราบพระแล้วทำบุญใส่ตู้บริจาคบ้าง แล้วก็มีการสนทนาธรรมกับพระภิกษุ บางครั้งก็นั่งสมาธิบ้าง”^{๘๘}

๓) ผลที่ได้รับจากการกราบไหว้สักการะพระเจ้ากัณฑ์ จากการสัมภาษณ์ พบว่าทุกคนมีความเห็นค่อนข้างสอดคล้องกันว่า การกราบไหว้พระเจ้ากัณฑ์มีผลทางด้านจิตใจ คือ การได้รับความสงบใจ และสบายใจ โดยมีทัศนนะว่า “ได้ความสงบ ความชุ่มชื่นใจ เกิดความปิติ ผลที่ได้ก็ติดตามไป แต่ก็ไม่ได้อึดทนถาวร”^{๘๙} “รู้สึกว่าจะสบายใจ เมื่อเวลาเราเครียดมา แต่พอมาปฏิบัติ มาไหว้ เราก็รู้สึกสบายใจกลับไป”^{๙๐} “ความอึดเอิบใจ ความสบายใจ มีความรู้สึกที่เราเป็นต้นเหตุแห่งบุญ เวลาที่เราจะระลึกถึงใคร เราก็ระลึกให้คนเหล่านั้นได้อนุโมทนาบุญไปด้วย”^{๙๑} “ได้ผลทางด้านจิตใจ มีความสบายใจ ได้กำลังใจ”^{๙๒} “จะมีความสุขใจ มีความปิติใจ เบาสบายใจ”^{๙๓} “ได้ความสงบ ได้ความรู้สึกปล่อยวางเป็น ไม่ตั้งเครียดกับงานมากเกินไป เมื่อปล่อยวางได้แล้ว ทำให้มีพลัง เมื่อกลับไปทำงานแล้วก็รู้สึกดี”^{๙๔} “ทำให้จิตใจสงบลง แล้วก็เหมือนกับเป็นการผ่อนคลาย”^{๙๕} “มาแล้วก็สบายใจ สงบขึ้น”^{๙๖} “ทำให้มีสมาธิขึ้น”^{๙๗} “เกิดความอึดเอิบใจ ก็รู้สึกว่าจะใจเรามีความอึด

^{๘๕} สัมภาษณ์ นายพิชิตชัย ปิมแปง, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๘๖} สัมภาษณ์ นางนภาพัฒน์ เพชรรุ่ง, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๘๗} สัมภาษณ์ นายณัฐพล ปุสสเทวะ, นักรูรกี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นางสาวธาราทิพย์ ศรีสัตตบุตร, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๘๙} สัมภาษณ์ นายชวลิต ภูมณี, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๙๐} สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ, นักรูรกี, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๙๑} สัมภาษณ์ นางนภาพัฒน์ เพชรรุ่ง, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๙๒} สัมภาษณ์ นายอินทร แก้วดวงดี, อาชีพรับจ้าง, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๙๓} สัมภาษณ์ นางอิมจิต โสภณสิทธิพงษ์, เจ้าของกิจการส่วนตัว, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๙๔} สัมภาษณ์ นายวิสุทธิ โนจิต, ข้าราชการ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๙๕} สัมภาษณ์ นายณัฐพล ปุสสเทวะ, นักรูรกี, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นางบุปผา จิตโสภา, แม่บ้าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๙๗} สัมภาษณ์ นายนันทพล ปุญญพันธ์, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

एम ระบบการหายใจที่ดีขึ้น คือคนเครียดก็หายใจดี ส่วนคนที่สบายใจก็จะหายใจยาวขึ้น”^{๕๘} และ “หลักๆ คือ ผลทางใจ รู้สึกสบายใจ มีความปลอดภัยโล่งใจ”^{๕๙}

โดยสรุป พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก่าคือ วัดสวนดอก เชียงใหม่ ส่วนใหญ่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเข้ามาราบไหว้สักการะพระเจ้าก่าเพื่อขอพรและนั่งสมาธิภาวนา ส่วนใหญ่ทำกิจกรรมในพระอุโบสถพระเจ้าก่าคือ เข้ามาราบไหว้แล้วนั่งสมาธิภาวนา ส่วนหนึ่งเข้ามาด้วยเหตุผลส่วนตัว ทุกคนมีความเห็นค่อนข้างสอดคล้องกันว่า การกราบไหว้พระเจ้าก่ามีผลทางด้านจิตใจ คือ การได้รับความสงบใจ และสบายใจ เกิดความสุขทางใจ

๔.๓.๔ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับวิธีการที่ชาวพุทธโดยทั่วไปในสังคมไทย ปฏิบัติต่อพระพุทธรูปตามหลักศรัทธา และวิธีการแก้ไขหรือการจัดกิจกรรมในการส่งเสริมการปลูกฝังศรัทธาแก่ประชาชน จากการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าไม่ถูกต้อง โดยมีทัศนะว่า “เชียงใหม่เป็นเมืองท่องเที่ยว ฉะนั้น วัดในเชียงใหม่ จะมีนักท่องเที่ยวเยอะ เขาไม่มีความหมายของการทำบุญ บางคนมาถ่ายรูป มาทำเสียงดัง ตรงนี้อาจปฏิบัติไม่เหมาะสมไม่ควร ต้องให้ความรู้อย่างเดียว อย่างเด็กรุ่นใหม่ไม่รู้ อย่างเรื่องการแต่งกาย เพราะไม่รู้จริงๆ สมัยนี้สังคมก็เปลี่ยนไป ไกด์ต้องให้ความรู้เรื่องการแต่งกาย การสำรวมกิริยา ไกด์ต้องทำตัวเป็นตัวอย่าง และชี้แจงแนะนำก่อนออกไปที่ประเทศญี่ปุ่น เขาก็จะมีข้อห้ามในการปฏิบัติตัวต่อสถานที่ทางศาสนา”^{๖๐} “ตอนหลัง ก็ปฏิบัติถูกต้องมากขึ้น อย่างน้อยผู้ใหญ่ก็ควรให้คำแนะนำแก่เด็ก เช่น การแต่งกาย การสำรวมกาย วาจา ใจให้ถูกต้อง วัดควรจะมีผู้แนะนำหรือป้ายแนะนำการปฏิบัติตัวที่ถูกต้อง”^{๖๑} “มันต่างจิตต่างใจ บางคนก็ไปเช่นไหว้ ไปบนบาน วัดแต่ละแห่ง อย่างวัดสวนดอก เช่น เจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ควรมีการชี้แนะ อบรมทำความเข้าใจ คนที่นำมาเที่ยวก็มีส่วนที่จะให้ความรู้แก่คนที่มาเที่ยว”^{๖๒} “คือมองว่า ปัจจุบัน เป็นเพียงการกราบไหว้แค่เปลือกนอก ไม่ได้กราบไหว้จากจิตเบื้องลึก กราบไหว้ด้วยจุดประสงค์ส่วนตัวบางอย่าง ไม่ได้จากจิตศรัทธาจริงๆ บางส่วนก็เป็นการกราบไหว้ด้วยความเชื่อเพื่อหวังอะไรสักอย่างจากการมาราบไหว้ คือผมอยากให้จะมีบุคลากรประจำในสถานที่ที่มีพระพุทธรูปสำคัญในแต่ละวัด และบุคลากรท่านนี้จะเป็นคนอธิบายว่า วิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายพิชิตชัย ปิมแปลง, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นางสาวธาราทิพย์ ศรีสัตตบุตร, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ, นักรูทกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางนภาพัทธน์ เพชรรุ่ง, พนักงานรัฐวิสาหกิจ, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางอิมจิต โสภณสิทธิพิงศ์, เจ้าของกิจการส่วนตัว, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

เป็นอย่างไร ความเป็นมาของพระพุทธรูปเป็นมาอย่างไร ให้เห็นความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนา คือคนที่มาจะได้ความรู้และข้อปฏิบัติที่ถูกต้องกลับไป”^{๑๑๓} “บางคนก็ไม่ดี อย่างบางคนมานั่งแล้วก็พูดเรื่องคนโน้นคนนี่”^{๑๑๔} “ทุกวันนี้เท่าที่สังเกตก็คือ คนที่กราบไหว้พระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปศาสนาแล้ว ในเชิงกราบไหว้เพื่อหวังผล เป็นการกราบไหว้เพื่ออธิษฐานเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนปรารถนา ทำให้มีความคาดหวังเกิดขึ้นมา ถ้าเกิดว่า องค์ไหนที่ให้ผลตามที่ปรารถนา ก็จะเอาเครื่องเช่นไหว้มา เหมือนเป็นการบนบานศาลกล่าว ถ้าพูดถึงวิถีพุทธ พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงเน้นเรื่องปัญญา การที่เรามากราบไหว้แล้วมีความเบาอกเบาใจแล้ว ทำให้มีสติสมาธิดีขึ้น สิ่งนั้นก็จะทำให้เกิดปัญญา ที่ถูกต้องก็คือควรเป็นการเสริมศรัทธาของตนเองให้มีกำลังใจหนักแน่นในพระพุทธรูปศาสนา ในเรื่องนี้ก็ควรจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจ อย่างพระเทศน์ในวันสำคัญทางศาสนา และโรงเรียนก็ควรจัดให้ความรู้เรื่องศรัทธาที่ถูกต้องแก่เด็กนักเรียน”^{๑๑๕} “เท่าที่ดูก็มีบางส่วนที่เขามีความทุกข์ เขามาหาที่พึ่งทางใจ คือมาขอมาบน คือทำอะไรก็ได้ที่จะทำให้เขาพ้นทุกข์ เป็นเรื่องของภาระบายใจอย่างหนึ่ง อยากให้คนเข้าใจว่า พระพุทธรูปเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ไม่อยากให้มองที่ความศักดิ์สิทธิ์ ให้มองเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้าและธรรมของพระพุทธเจ้ามากกว่า จริงๆ ควรจะปลูกฝังตั้งแต่เด็กๆ ถ้าพ่อแม่มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ลูกๆ ก็มีแนวโน้มจะเข้าใจถูกต้องเหมือนกัน อย่างในโรงเรียน อาจารย์ที่สอนพระพุทธรูปศาสนาควรเป็นผู้ที่เข้าใจถูกต้องถึงจะสอนให้นักเรียนมีความเข้าใจที่ถูกต้องเหมือนกัน”^{๑๑๖} และ “ถ้าตามความคิด ผมมองออกเป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มหนึ่งน่าจะมีความเห็นไม่ถูกต้อง เช่นเปรียบพระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะมาอ่อนนวยขอร้องให้ช่วยคลบนันดาล ซึ่งไม่ใช่วิถีของชาวพุทธที่ควรทำอย่างนั้น บางครั้งมีการนำพระพุทธรูปไปตั้งปะปนกับเทวรูปของศาสนาอื่น ทำประหนึ่งว่าเป็นเทพเหมือนกัน เช่นเวลาที่ชาวพุทธไปกราบเทพพระอิศวร พระพิฆเนศ แล้วก็ไปอ่อนนวยขอร้องพระพุทธรูป กราบครุฑาอาจารย์ที่เป็นรูปเหมือนก็จะอ่อนนวยขอร้องบนบานศาลกล่าว ในขณะที่ไม่ระลึกถึงคุณงามความดี หรือนำวัตรปฏิบัติปฏิบัติของท่านมาแก้ไขปรับปรุงตนเอง ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเห็นถูกต้องเวลากกราบพระพุทธรูปก็ระลึกถึงพระพุทธคุณ ๓ แล้วน้อมจิตเข้ามาเข้าไปประพฤติปฏิบัติสร้างกำลังใจ เมื่อเกิดกำลังใจก็ทำเหตุในปัจจุบันให้ดี ทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า กลุ่มนี้เห็นควรตามหลักพระพุทธรูปศาสนา จริงๆ แล้ว วัดก็มีหน้าที่ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน แล้วก็ทำให้เห็น

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นายณัฐพล ปุสสทေး, นครศรีธรรมราช, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นางบุษผา จิตโสภากา, แม่บ้าน, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายพิชิตชัย ชิมแปลง, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นางสาวธราทิพย์ ศรีสัตตบุตร, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

เป็นตัวอย่าง ชี้ทางให้ถูก แต่ประการแรกก็คือว่า วัดบางแห่งก็ยังเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาไม่ถูกต้อง ก็ควรมีการอบรมสร้างความเข้าใจหลักพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องด้วย^{๑๑๓}

ส่วนหนึ่งมีความเห็นว่ามี การปฏิบัติที่ถูกต้อง โดยมีทัศนะว่า “เท่าที่สังเกตเห็นก็ถูกต้อง ใช้ได้ อย่างการจตุรพิธวิน ไม่น่าจุกจิกล้องค้อท่าน หรือในพระอุโบสถ ควรมีที่จุกข้างนอก การแต่งกายก็ควรเหมาะสมมิดชิด แล้วก็เรื่องหลังคาเพดานที่มีนกมาอาศัยอยู่ควรมีการปรับปรุง”^{๑๑๔} “คือว่า ที่มาที่นี้ ไหว้แล้วก็เกิดความสบายใจ ส่วนใหญ่ก็ปฏิบัติถูกต้องแล้ว”^{๑๑๕} และ “การเห็นพระพุทธรูป เป็นสิ่งอ่อนวอนร้องขอ แต่ในความคิดตัวเองถามว่า ผิดไหม แต่บางที การร้องขอเป็นการได้ระบาย ความอัดอั้นตันใจ สังเกตเห็นว่า บางครั้งก็มาขอให้ท่านช่วยโน้นช่วยนี้ จริงๆ แล้ว แต่ท่านจะช่วยหรือไม่ ไม่รู้ แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน คือการทำให้คนนั้น ได้มีที่ระบาย บางครั้งเราจะมองว่าเป็น ความมมงายก็คงไม่ได้ ผลที่ได้ อาจจะเป็นผลดีของคนๆ นั้นก็ได้”^{๑๑๖}

โดยสรุป ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปตามหลักศรัทธาของชาวพุทธ ในสังคมไทย และวิธีการแก้ไขหรือการจัดกิจกรรมในการส่งเสริมการปลูกฝังศรัทธาแก่ประชาชน พบว่า ส่วนใหญ่มีความเห็นว่าเป็นไม่ถูกต้อง และมีความเห็น ว่า ทางคณะสงฆ์ของวัดหรือผู้มีส่วน เกี่ยวข้องควร ให้มีการจัดการเรียนรู้หรือฝึกอบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องแก่พระสงฆ์ บุคลากรของวัด ผู้นำเที่ยว นักท่องเที่ยว นักเรียนนักศึกษา และประชาชนทั่วไป รวมไปถึงการจัด สถานที่ให้ถูกต้องเหมาะสมกับหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา คือการไม่นำเอาสิ่งสักการะอื่นใดที่ ผิดจากหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนา มาผสมปนเปกับพระพุทธรูป หรือการจัดกิจกรรมส่งเสริม หลักศรัทธาที่ถูกต้อง แม้เป็นการจัดทำประเพณีท้องถิ่นก็ควรอธิบายด้วยความรู้ตามหลักศรัทธาของ พระพุทธศาสนา โดยการเทศนาสั่งสอนหรือสื่อสารความรู้เกี่ยวกับหลักศรัทธาที่ถูกต้อง และไม่ ควรนำพาไปสู่การสร้างเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปเกินจริง จนทำให้ชาวพุทธเข้าใจผิด แล้วทำการบนบานสาธยายว่า ประหนึ่งว่าพระพุทธรูปเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง และควรมีการจัดทำป้าย ประชาสัมพันธ์หรือเอกสารเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องในการเข้ามากราบไหว้สักการะ พระพุทธรูปเกี่ยวกับการแต่งกายที่เหมาะสม การถ่ายรูปโดยความเคารพ การล้อมทางกาย วาจาใจ ในสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ นายชวลิต ภูมณี, นักศึกษาปริญญาโท, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ นายฉันทพล ปุญญพันธ์, ข้าราชการบำนาญ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๑๕} สัมภาษณ์ นายอินทร แก้วดวงดี, อาชีพรับจ้าง, ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นายวิสุทธิ โนจิต, ข้าราชการ, ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

บทที่ ๕

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก เชียงใหม่” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา ๒) เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่มีต่อพระพุทธรูปพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และ ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะและพฤติกรรมของชาวพุทธในสังคมไทยที่มีต่อพระพุทธรูป โดยในการศึกษาเชิงปริมาณ ได้ทำการจัดเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มประชากรที่เข้ามาสักการะกราบไหว้พระพุทธรูปพระเจ้าแก้วตอในพระอุโบสถ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงเข้าพรรษา ระยะเวลา ๓ เดือน ในระหว่างวันที่ ๒๗ กรกฎาคม – ๒๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๓ จำนวนที่สามารถจัดเก็บได้ ๒๐๕ ชุด หลังจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การหาค่าความสัมพันธ์แบบ T-test และ F-test และการหาค่าสหสัมพันธ์แบบพอยท์ไบซีเรียล (Point Biserial Correlation) ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เข้ามาในพระอุโบสถพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก เชียงใหม่ ระยะเวลา ๑๑ วัน ในระหว่างวันที่ ๑๒ – ๒๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๓ จำนวนที่จัดเก็บได้ ๑๘๓ รูป/คน และการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง ระยะเวลา ๔ วัน ในระหว่างวันที่ ๒๕ – ๒๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๓ จำนวน ๑๑ คน

๕.๑ สรุปผล

จากผลการศึกษา สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ การศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาและตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๑) ซึ่งด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ กัมมัตถา คือ ความเชื่อกฎแห่งกรรม (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๕) รองลงมาคือ ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ค่าเฉลี่ย ๔.๔๔) พุทธานุสสติ คือ การระลึกถึงคุณความดีของพระพุทธเจ้า

(ค่าเฉลี่ย ๔.๔๑) และกัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน (ค่าเฉลี่ย ๔.๓๕) ส่วนหลักความเชื่อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ วิปากสัทธา คือ เชื่อผลของกรรม (ค่าเฉลี่ย ๔.๑๘) และอุเทสิกเจตีย์ คือ ความเชื่อเจตีย์ในฐานะเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้า (ค่าเฉลี่ย ๔.๐๒) ส่วนความเชื่อดั้งเดิม มีความเชื่ออยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๔) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ วิญญาณนิยม คือ ความเชื่อว่าเป็นธรรมชาติมีวิญญาณอยู่จริง (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๖) รองลงมาคือ ธรรมชาตินิยม คือ ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ (ค่าเฉลี่ย ๓.๕๒) ส่วนในรายละเอียด พบว่า ความเชื่อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓ อันดับ คือ ความเชื่อว่าเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๔) รองลงมาคือ เชื่อในการตรัสรู้แจ้งของพระพุทธเจ้า (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๓) และ ความเชื่อว่าการที่บุคคลจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องได้มาด้วยการกระทำของตนเอง มิใช่ด้วยการอ่อนวอนหรือนอนคอยโชคความ (ค่าเฉลี่ย ๔.๖๑) ส่วนความเชื่อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ๓ อันดับ คือ ความเชื่อว่าการทรงเจ้าเข้าผีเป็นสิ่งที่มียู่ (ค่าเฉลี่ย ๓.๑๕) รองลงมาคือ ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ว่าเป็นสิ่งที่สามารถทำนายชะตาชีวิตมนุษย์ได้จริง (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๖) และความเชื่อที่วิญญาณที่อยู่นอกกายมนุษย์เป็นสิ่งที่ควรให้ความเคารพบูชา (ค่าเฉลี่ย ๓.๐๐)

สรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนความเชื่อดั้งเดิม อยู่ในระดับมาก โดยผู้ตอบแบบสอบถามมีความเชื่อมากที่สุดในเรื่องกฎแห่งกรรม (กัมมสัทธา) และเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) ส่วนความเชื่อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความเชื่อดั้งเดิม ได้แก่ ความเชื่อในวิญญาณ (วิญญาณนิยม) และอำนาจเหนือธรรมชาติ (ธรรมชาตินิยม) ซึ่งจากผลการสัมภาษณ์ ก็พบว่า ส่วนใหญ่เชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ที่มีอยู่จริงในประวัติศาสตร์ และได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า รวมทั้งมีความเชื่อในเรื่องพุทธาภินิหาร บางคนยืนยันว่าได้ประสบกับพุทธาภินิหารด้วยตนเอง แต่บางคนก็ไม่เชื่อในพุทธาภินิหาร และมีน้อยคนที่ยังไม่เชื่อในการตรัสรู้และพุทธาภินิหาร โดยให้เหตุผลว่า ยังไม่ได้พิสูจน์ด้วยตนเอง นอกจากนี้ ยังมีความคิดเห็นที่หลากหลายเกี่ยวกับความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป คือ เชื่อว่าเกิดขึ้นจากพลังอำนาจของเทวดาที่ดูแลปกป้องรักษา หรือเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นความรู้สึกส่วนตัว เชื่อในแรงอธิษฐานของตน และบางคนเชื่อว่าพระพุทธรูปมีความศักดิ์สิทธิ์เอง ส่วนใหญ่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดตามหลักพระพุทธศาสนาที่ตนรับรู้มา บางคนเชื่อเพราะประสบกับเหตุการณ์ของกฎแห่งกรรมด้วยตนเอง เชื่อว่าการทำกรรมดีในปัจจุบันสามารถทำให้กรรมในอดีตเบาบางลงได้ มีบางคนเชื่อในกรรมที่เป็นปัจจุบันคือในภพชาตินี้เท่านั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติอื่นๆ มีอยู่จริง และเชื่อว่ามีพลังอำนาจบางอย่างทำให้สิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ส่วนบางคนที่ไม่เชื่อว่ามีอยู่จริง แต่ก็ได้ชี้แจงเหตุผล ส่วนใหญ่เชื่อว่าว่าผี วิญญาณ หรือเทพเจ้าต่างๆ มีอยู่จริง มีบางคนเชื่อที่ไม่มีอยู่จริง

หรือไม่แน่ใจ ส่วนใหญ่ไม่เชื่อในเรื่องการสะเดาะเคราะห์เสี่ยงโชค โชคลาง ดวงชะตาราศี และ โหราศาสตร์ แต่ก็ยอมรับว่าเคยทำหรือทำตามประเพณี

๕.๑.๒ การศึกษาพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูป พระเจ้าแก้วคือ จากผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่ามีพฤติกรรมกราบไหว้บูชาพระพุทธรูป ร้อยละ ๘๘.๒๕ รองลงมา คือ การบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ ร้อยละ ๘๔.๘๘ และอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร ร้อยละ ๘๑.๔๖ ส่วนพฤติกรรมที่ปฏิบัติน้อยที่สุด คือ การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องระลึกบูชา ร้อยละ ๔๗.๘๐ และการทำบุญเลี้ยงพระ ร้อยละ ๕๕.๑๒ ส่วนพฤติกรรมที่ปฏิบัติในความเชื่อดั้งเดิม เรียงตามลำดับพฤติกรรมที่ปฏิบัติมากไปหาน้อย พบว่าการอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ ร้อยละ ๗๐.๒๔ รองลงมา คือ การเสี่ยงเซียมซี ร้อยละ ๕๔.๖๓ และการถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูป ร้อยละ ๔๘.๗๘ ส่วนพฤติกรรมที่ปฏิบัติน้อยที่สุด คือ การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางของขลัง ร้อยละ ๓๓.๑๗ การบนบานศาลกล่าวและแก้บน ร้อยละ ๓๓.๖๖ และการสะเดาะเคราะห์แก้กรรม ร้อยละ ๓๕.๖๑

ซึ่งจากผลการสัมภาษณ์พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วคือจำนวน ๑๑ คน พบว่า ส่วนใหญ่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เพื่อมาขอพรและนั่งสมาธิภาวนา กิจกรรมที่ทำในพระอุโบสถพระเจ้าแก้วคือ คือ เข้ามากราบไหว้แล้วนั่งสมาธิภาวนา ทุกคนมีความเห็นค่อนข้างสอดคล้องกันว่าการกราบไหว้พระเจ้าแก้วคือมีผลทางด้านจิตใจ คือ การได้รับความสงบใจ และสบายใจ และมีผลต่อการเจริญสมาธิได้ง่าย

อนึ่ง จากผลการสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เข้ามาในพระอุโบสถพระเจ้าแก้วคือ พบว่า ผู้ที่ถูกสังเกตมีจำนวนทั้งสิ้น ๑๘๓ รูป/คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ ๔๕.๗ เป็นเพศชาย ร้อยละ ๔๕.๔ และเป็นบรรพชิต ร้อยละ ๔.๕ ส่วนใหญ่เป็นวัยผู้ใหญ่ ร้อยละ ๗๒.๗ และเป็นชาวไทย ร้อยละ ๕๕.๖ เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วคือตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เรียงตามลำดับ คือ การกราบไหว้บูชา ร้อยละ ๘๔.๗ รองลงมา คือ การสวดมนต์ไหว้พระ ร้อยละ ๕๕.๐ และการนั่งสมาธิ ร้อยละ ๒๑.๕ มีพฤติกรรมที่ปฏิบัติในความเชื่อดั้งเดิม เรียงตามลำดับ คือ การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ ร้อยละ ๘.๒ รองลงมา คือ การบนบานศาลกล่าวและแก้บน ร้อยละ ๒.๗ และการถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูป ร้อยละ ๑.๖

สรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ถูกสัมภาษณ์ และผู้ถูกสังเกต มีพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะการกราบไหว้บูชาพระพุทธรูป การสวดมนต์ไหว้พระ การบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ การนั่งสมาธิ แต่ยังมีส่วนหนึ่งที่มีพฤติกรรมที่ปฏิบัติในความเชื่อดั้งเดิมร่วมไปด้วย คือ การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ และการเสี่ยงเซียมซี

๕.๑.๑ ข้อเสนอแนะและพฤติกรรมของชาวพุทธในสังคมไทยที่ควรมีต่อพระพุทธรูป พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม แสดงความคิดเห็น ร้อยละ ๖๒.๔๔ และไม่แสดงความคิดเห็น ร้อยละ ๓๗.๕๖ ในจำนวนผู้ที่แสดงความคิดเห็น พบว่า ชาวพุทธในปัจจุบันมีความเชื่อต่อพระพุทธรูปตามหลักศรัทธาที่ถูกต้อง ร้อยละ ๔๒.๑๕ เห็นว่าไม่ถูกต้อง ร้อยละ ๓๔.๓๘ เห็นว่าถูกต้องบางส่วน ไม่ถูกต้องบางส่วน ร้อยละ ๑๔.๐๖ และไม่แน่ใจ ร้อยละ ๕.๓๘ โดยมีความเห็นตรงกันว่า หลักความเชื่อต่อพระพุทธรูปที่ถูกต้องตามหลักศรัทธานั้น คือ ความเชื่อว่าพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของพระพุทธเจ้า การสักการะกราบไหว้บูชาถือเป็นการแสดงความเคารพถึงพระกรุณาธิคุณของพระพุทธองค์ และพระพุทธรูปยังถือเป็นศูนย์รวมเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน ทำให้ผู้เข้ามาสักการะมีจิตใจที่สงบร่มเย็น

ส่วนชาวพุทธที่ยังมีหลักความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง คือ มีความเชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่สามารถดลบันดาลให้ผู้เข้ามากราบไหว้บูชาและขอพรอ่อนน้อมให้ประสบผลสำเร็จตามความปรารถนาของตน โดยไม่เชื่อในหลักกรรม คือ การกระทำของตนเอง และมีชาวพุทธบางส่วนได้นำความเชื่อในพระพุทธรูปไปใช้ในเชิงพุทธพาณิชย์ จนทำให้วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปผิดแผกไปจากวัตถุประสงค์เดิมที่ต้องการให้ชาวพุทธนับถือพระพุทธรูปตามหลักพุทธานุสสติ

ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปตามหลักศรัทธาของชาวพุทธในสังคมไทยว่า ชาวพุทธยังมีความเชื่อไม่ถูกต้อง และได้เสนอวิธีการแก้ไขหรือควรจัดกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมปลูกฝังศรัทธาให้กับประชาชน

โดยควรเป็นบทบาทของทางคณะสงฆ์หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรให้มีการจัดการเรียนรู้หรือฝึกอบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องแก่พระสงฆ์ บุคลากรของวัด ผู้นำเที่ยว นักท่องเที่ยว นักเรียนนักศึกษา และประชาชนทั่วไป รวมไปถึงการจัดสถานที่ให้ถูกต้องเหมาะสมกับหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา คือการไม่นำเอาสิ่งสักการะอื่นใดที่ผิดจากหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนา มาผสมปะปนกับพระพุทธรูป และควรมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมหลักศรัทธาที่ถูกต้องเป็นระยะ

แม้เป็นการจัดทำประเพณีท้องถิ่นก็ควรอธิบายด้วยความรู้ตามหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนา โดยการเทศนาสั่งสอนหรือสื่อสารความรู้เกี่ยวกับหลักศรัทธาที่ถูกต้อง และไม่ควรรำนาไปสู่การสร้างเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปเกินจริง จนทำให้ชาวพุทธเข้าใจผิดแล้วทำการบนบานสาถกกล่าว ประหนึ่งว่าพระพุทธรูปเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่ง และควรมีการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์หรือเอกสารเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องในการเข้ามากราบไหว้สักการะพระพุทธรูปในเรื่องเกี่ยวกับการแต่งกายที่เหมาะสม การถ่ายรูปด้วยความเคารพ การสำรวมทางกาย วาจา ใจ ในสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป

ซึ่งจากการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ๒ ข้อ พบว่า

๑) ปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล คือ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส ความถี่ในการเข้าวัด ที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับความเชื่ออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคล คือ เพศ อาชีพ รายได้ต่อเดือน ความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าก้ำกือ ที่แตกต่างกันมีความสัมพันธ์กับความเชื่ออย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๒) ความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมมีผลต่อการปฏิบัติต่อพระเจ้าก้ำกือแตกต่างกัน พบว่า จากการทดสอบด้วยสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบพอยท์ไบซีเรียล พบว่า พฤติกรรมของบุคคลที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก้ำกือ มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ เป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก้ำกือได้เหมาะสมมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่ำ เรียงลำดับจากมากไปน้อยดังนี้ การบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ (rpb = ๐.๒๕๖) การนั่งสมาธิ (rpb = ๐.๒๔๕) การอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร (rpb = ๐.๒๐๑) การถวายดอกไม้ธูปเทียนพระพุทธรูป (rpb = ๐.๑๘๒) และการถวายสิ่งของเพื่อเป็นพุทธบูชา (rpb = ๐.๑๕๓) แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการกราบไหว้บูชาพระพุทธรูป (rpb = -๐.๑๗๕) น้อยกว่าผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่ำ คือ มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางลบ

ส่วนพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก้ำกือในแบบความเชื่อดั้งเดิม มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางและต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก้ำกือในแบบดั้งเดิมมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมต่ำ เรียงลำดับจากมากไปน้อยดังนี้ การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางขลัง (rpb = ๐.๓๒๑) การสะเดาะเคราะห์แก้กรรม (rpb = ๐.๓๑๗) การบนบานศาลกล่าวและแก้บน (rpb = ๐.๒๘๕) การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ (rpb = ๐.๒๕๖) การเลี้ยงเซียมซี (rpb = ๐.๒๑๓) การถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูป (rpb = ๐.๑๗๑) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

๕.๒ อภิปรายผล

ความเชื่อศรัทธาในพระพุทธรูปตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยหลักความเชื่อในไตรภาคทโพธิสัตว์ คือ ความเชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีอยู่จริง ตรัสรู้จริง แล้วจึงสร้างพุทธปฏิมากรรมอุทิศให้พระพุทธเจ้า เรียกว่า อุเทสิกเจดีย์ หรือพระพุทธรูป เพื่อการเคารพกราบไหว้บูชา ในฐานะเป็นพุทธานุสติ คือ สิ่งเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธคุณของพระพุทธเจ้า ดังเช่นในงานศึกษาของ

พระมหาภาณุ ภาณุโก (กลิ่นปราชญ์) (๒๕๔๒) ซึ่งพบว่า ศรัทธาในพระไตรปิฎก หมายถึง ตถาคต โภทิสรัทธาอย่างเดียว แต่ในยุคหลัง ศรัทธาในพุทธปรัชญาถูกกำหนดไว้ ๔ อย่าง คือ (๑) กรรม ศรัทธา (๒) วิปากศรัทธา (๓) กัมมัสสกตาศรัทธา (๔) ตถาคตโภทิสรัทธา

แต่เมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามาในท้องถิ่นที่มีความเชื่อดั้งเดิม จึงก่อให้เกิดการผสมผสานใหม่ขึ้น กลายเป็นพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ขึ้น ดังนั้น พระพุทธรูปในด้านนา จึงมีการสร้างเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์หรือเชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถคลั่งแคล้วพรต่างๆ ซึ่งมีงานศึกษาหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นปรากฏการณ์นี้ เช่น พระมหาปรม โอภาโส (กองคำ) (๒๕๔๒) ซึ่งพบว่า กลุ่มชนที่มีทัศนคติเกี่ยวกับความเชื่อแตกต่างกัน ย่อมมีการผสมผสานกันระหว่างความเชื่อในพระพุทธศาสนา และความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ สถาพร เจริญกมลเกียรติ (๒๕๔๔) พบว่า ความเชื่อทางศาสนาของคนไทยเชื้อสายจีนเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ว่า สามารถให้คุณและโทษได้

ซึ่งจากผลการศึกษา พบว่า พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนามากที่สุด และมีความเชื่อมากในความเชื่อดั้งเดิม โดยเชื่อในกฎแห่งกรรม (กัมมัตถา) และเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโภทิสรัทธา) มีความเชื่อระดับต่ำที่สุดในเรื่องวิญญาน (วิญญานนิยม) และอำนาจเหนือธรรมชาติ (ธรรมชาตินิยม) ส่วนใหญ่พุทธศาสนิกชนมีการปฏิบัติต่อพระพุทธรูปด้วยการกราบไหว้บูชา การบริจาคปัจจัยในตู้บริจาค แต่ยังมีส่วนหนึ่งที่มีการอ้อนวอนขอพร และมีความเชื่อในเรื่องชะตาชีวิตด้วยการเสี่ยงเซียมซีร่วมไปด้วย ซึ่งก็สอดคล้องกับความเชื่อของกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมที่มีความเชื่อผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่ออื่นๆ เช่นในงานศึกษาของ พระเกียรติวิทย์ อดุลสนุนโต (โอชาวัฒน์) (๒๕๔๘) พบว่า พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของร่างทรงส่วนใหญ่ คือ การสวดมนต์ ไหว้พระ และมีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา คือ การปฏิบัติธรรม และในการประกอบพิธีกรรมของร่างทรงนั้นก็ไม่ได้แยกความเชื่อออกจากกันเด็ดขาด แต่จะมีความเกี่ยวเนื่องจนเป็นเนื้อเดียวกัน เช่น พิธีกรรมไหว้ครู และจากงานศึกษาของ สุขชัย กาญจนถม (๒๕๔๕) พบว่า ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น เป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนาผสมกับความเชื่อของคนอีสานในเรื่องผีसाงเทวดา ความเชื่อต่างๆ เหล่านี้มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก เช่น งานบุญในฮีต ๑๒ เป็นงานบุญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แต่ก็มีพิธีพราหมณ์พื้นบ้านเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม มีเครื่องเช่นสักการะแด่องค์พระธาตุ ซึ่งเชื่อว่ามีดวงวิญญานศักดิ์สิทธิ์สิงสถิตอยู่ บุคคลสามารถบนบานได้และต้องมีการแก้บน โดยการถวายสิ่งของที่ได้อบนบานไว้ รวมทั้งขัน ๘ ขัน ๙ เพื่อบูชาครูบาที่สิงสถิตอยู่ในองค์พระธาตุ สอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ที่กล่าวว่า คติโบราณมีความเชื่อถือเกี่ยวกับการนับถือพระศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระแก้วมรกต พระพุทธชินราช หลวงพ่อโสธร เป็นต้น คน

จำนวนมากก็เชื่อกันว่า องค์พระพุทธรูปนั้นศักดิ์สิทธิ์ แต่แท้ที่จริงก็คือพระพุทธรูปสำคัญและพระ
 สถูปเจดีย์เหล่านั้น มีเทพผู้ใหญ่เฝ้าพิทักษ์รักษา และคอยดูแลคุ้มครองเหมือนเป็นผู้สนองงาน ความ
 เชื่อนี้สืบมาจากคติโบราณ อย่างในครั้งพุทธกาล ที่บ้านของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ก็จะมีเทวดามา
 ประจำอยู่ที่ซุ้มประตู หรือในตอนเช้าอชาตศัตรูแห่งแคว้นมคธ เมืองปาฏลีบุตร เทวดา
 ทั้งหลายก็จะมาครองสถานที่ต่างๆ ตามความเหมาะสมลั่นกันไปตามศักดิ์ของตนๆ ต่อมา เมื่อ
 พระพุทธศาสนาเจริญแพร่หลาย เทวดาจำนวนมากก็มานับถือพระพุทธศาสนา หรือผู้นับถือ
 พระพุทธศาสนาแล้วไปเกิดเป็นเทวดา เวลาสร้างปูชนียสถานและพระพุทธรูปสำคัญ เทวดาผู้ใหญ่ที่
 เป็นชาวพุทธก็ไปอยู่ โดยเฉพาะในสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ ส่วนคติพระพุทธรูป
 ศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาลอะไรได้นั้น ก็คือเทวดาที่พิทักษ์องค์พระนั่นเองเป็นผู้ทำหน้าที่นี้

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับความเชื่อ พบว่า อายุ ระดับ
 การศึกษา สถานภาพสมรส และความถี่ในการเข้าวัดมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทาง
 พระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม และจากการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างความ
 เชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนา พบว่า พฤติกรรมของบุคคลที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก่าคือ มี
 ความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาใน
 พระพุทธศาสนาสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก่าคือเหมาะสมมากกว่าผู้ที่มี
 ความเชื่อตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่ำ ในเรื่องต่อไปนี้ เช่นการบริจาคปัจจัยตามผู้บริจาค
 ต่างๆ การนั่งสมาธิ การอุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร การถวายดอกไม้ธูปเทียนพระพุทธรูป
 และการถวายสิ่งของเพื่อเป็นพุทธบูชา แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาใน
 พระพุทธศาสนาสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมการกราบไหว้บูชาพระพุทธรูปน้อยกว่าผู้ที่มีความเชื่อ
 ตามหลักศรัทธาในพระพุทธศาสนาต่ำ คือมีความสัมพันธ์ในระดับต่ำเป็นไปในทิศทางลบ ส่วน
 พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก่าคือในแบบความเชื่อดั้งเดิม มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลางและ
 ต่ำเป็นไปในทิศทางบวก หมายความว่า ผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมสูง มีแนวโน้มจะมีพฤติกรรมที่ปฏิบัติ
 ต่อพระเจ้าก่าคือในแบบดั้งเดิมมากกว่าผู้ที่มีความเชื่อดั้งเดิมต่ำ ในเรื่องต่อไปนี้ การบูชาพระเครื่อง
 เพื่อเป็นเครื่องรางขลัง การสะเดาะเคราะห์แก้กรรม การบนบานศาลกล่าวและแก้บน การอ้อนวอน
 ขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ การเลี้ยงเซียมซี การถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่
 พระพุทธรูป ซึ่งในงานศึกษาของ ศิริชัย ทรวงแสง (๒๕๔๘) พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความ
 เชื่อของนักธุรกิจหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่กับลักษณะพฤติกรรมการใช้โหราศาสตร์ในการดำเนิน
 ธุรกิจมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ มีความสัมพันธ์ระดับสูงและอยู่ในทิศทางบวก
 หมายความว่า ผู้ที่มีระดับความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์สูงมากเท่าใดย่อมทำให้เขามีลักษณะ
 พฤติกรรมการใช้โหราศาสตร์เพื่อการดำเนินธุรกิจมากตามลำดับ จะเห็นได้ว่า บุคคลที่มีความเชื่อ

ดั้งเดิมนั้นมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับพฤติกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมมากกว่าบุคคลที่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีพฤติกรรมการปฏิบัติตัวที่สอดคล้องกับพฤติกรรมตามหลักศรัทธาไม่มากนัก

จากผลการสัมภาษณ์ พบข้อมูลที่ยืนยันว่า ความเชื่อในพระเจ้าเก่าเดิมนั้น ชาวพุทธโดยส่วนใหญ่มีความเชื่อตามหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนา ส่วนพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติต่อพระเจ้าเก่าคือ คือ การกราบไหว้บูชา การสวดมนต์ และนั่งสมาธิ สอดคล้องกับผลการศึกษาลักษณะ คือ คนส่วนใหญ่เข้ามาราบไหว้บูชา และนั่งสมาธิ ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา มากกว่าการปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิม แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาความสัมพันธ์แล้ว ชาวพุทธยังมีความเชื่อแบบผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม และมีการปฏิบัติตนสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมมากกว่าการปฏิบัติตนตามหลักศรัทธาของพระพุทธศาสนา ซึ่งถึงแม้ชาวพุทธจะมีความเชื่อผสมผสานกัน แต่ก็มีสิ่งที่เป็นเป้าหมายเดียวกันก็คือ การเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าเก่าเพื่อผลทางจิตใจเช่นเดียวกัน สอดคล้องกับงานศึกษาของ กิตติยา อุทวิ (๒๕๕๐) ซึ่งพบว่า การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในยุคเริ่มแรกนั้น ได้ส่งอิทธิพลทั้งศรัทธาความเชื่อในพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานในพื้นที่ดินล้านนา ก็ได้นำพาความเชื่อความศรัทธาและหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับความเชื่อและภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมของท้องถิ่น การสร้างพระพุทธรูปปฏิมาในล้านนาเป็นผลของการยอมรับนับถือในพระพุทธศาสนาและหลักความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธรูป ก่อเกิดรูปแบบของพิธีกรรมเฉพาะถิ่นขึ้น และตอบสนองศรัทธาความเชื่อในอานิงสงส์แห่งทานบารมี เพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอสรุปความเห็นไว้ว่า แท้จริง พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยนั้นยังมีความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนาผสมผสานกับความเชื่อแบบดั้งเดิมอยู่มาก พุทธศาสนิกชนยังมีความเข้าใจผิดว่า กิจกรรมทางศาสนาที่เน้นอิทธิปาฏิหาริย์ความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป หรือกิจกรรมทางศาสนาที่เป็นพุทธพาณิชย์ เป็นหลักศรัทธาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา จึงควรจะมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้และฝึกอบรมหลักศรัทธาที่ถูกต้องแก่ประชาชนโดยคำนึงถึงกลุ่มอายุ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยกลางคนหรือวัยทำงาน กลุ่มเด็กและเยาวชน เพื่อปลูกฝังหลักศรัทธาที่ถูกต้องเหมาะสมกับวัยวุฒิ และการคำนึงถึงระดับการศึกษาที่แตกต่างกันของผู้เข้ามาวัดสถานภาพสมรสของผู้เข้าวัด โดยเฉพาะผู้ประสบปัญหาทางด้านครอบครัวหย่าร้างหรือเป็นมายรวมไปถึงการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดให้มีความน่าสนใจทั้งในด้านกายภาพและกิจกรรมเพื่อดึงดูดให้คนเข้าวัดบ่อยขึ้น ซึ่งจะทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นมีศรัทธาที่ถูกต้อง อีกประการหนึ่ง ข้อพึงระวังคือ การจัดกิจกรรมที่ไม่ถูกต้องตามหลักศรัทธาของวัดจะมีผลต่อผู้ที่เข้าวัด ดังนั้น วัดควรมีแผนงานในการจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมที่ถูกต้องตามหลักศรัทธาเพื่อไม่ให้คนเข้าวัดเกิดความ

เข้าใจผิดและปฏิบัติผิดจากหลักศรัทธาที่ถูกต้องของพระพุทธศาสนา ซึ่งจากผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อและพฤติกรรมก็ได้ยืนยันว่า พฤติกรรมการปฏิบัติตัวบางอย่างต่อพระพุทธรูปเป็นผลมาจากความเชื่อจากศรัทธาทันทีทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม ในขณะที่เดียวกัน พฤติกรรมที่ปฏิบัติไม่ถูกต้องตามหลักศรัทธาทันทีทางพระพุทธศาสนาก็มีผลการทดสอบชัดเจนในระดับหนึ่งว่า ความเชื่อดั้งเดิมมีผลต่อพฤติกรรมการปฏิบัติที่เป็นผลมาจากศรัทธาที่ไม่ถูกต้อง เช่น การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ หรือการจัดให้มีกิจกรรมสะเดาะเคราะห์เสี่ยงโชคภายในศาสนสถาน เช่น การเสี่ยงเซียมซีหรือกิจกรรมอื่นใดภายในศาสนสถาน เพราะจะทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความไขว้เขวว่าเป็นกิจกรรมตามหลักศรัทธาทันทีทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะที่ใช้เป็นแนวทางมี ๒ ระดับ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) คณะสงฆ์ควรมีนโยบายในการเผยแผ่หลักศรัทธาที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชน โดยให้ความสำคัญในการแยกแยะกิจกรรมทางศาสนาให้ถูกต้องตามหลักศรัทธาที่ถูกต้อง

๒) วัดควรมีกิจกรรมที่หลากหลายในการให้ความรู้และฝึกอบรมหลักศรัทธาที่ถูกต้องแก่ผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ ที่วัดตั้งอยู่ โดยมีแผนงานในการจัดการเกี่ยวกับกิจกรรมที่ถูกต้องตามหลักศรัทธา

๓) การส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมปลูกฝังและให้ความรู้หลักศรัทธาที่ถูกต้องแก่ครูและเด็กเยาวชนในโรงเรียน เพื่อให้ครู/เด็กเยาวชนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และเป็นสื่อกลางการเรียนรู้สู่ครอบครัวและสังคมต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑) ในการศึกษาวิจัยเพื่อต่อยอดงานวิจัยชิ้นนี้ ควรมีการศึกษาวิจัยแนวทางการปลูกฝังศรัทธาที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชน เพื่อจะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ในทางปฏิบัติมากขึ้น

๒) นอกจากนั้นแล้ว ควรมีการศึกษาวิจัยผลการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อเสริมสร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน เพื่อจะเป็นการพัฒนาไปสู่การจัดกิจกรรมทางศาสนาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง มิใช่เป็นการจัดกิจกรรมทางศาสนาที่มุ่งหวังการค้าเชิงพุทธพาณิชย์ และสร้างกระแสวิชาความงมงายให้แก่คนในสังคมเท่านั้น

๓. ควรมีการศึกษาวิจัยถึงความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปในพื้นที่ชุมชนในเขตชนบท และในพื้นที่แต่ละภาคของประเทศไทย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชานูพิมพ์, ๒๕๓๐.

มหาวิทยาลัยมหิดล. พระไตรปิฎกฉบับประมวลคัมภีร์และแหล่งค้นพุทธศาสตร์ ฉบับคอมพิวเตอร์ (BUDSIR VI for Windows). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๕๐.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมศิลปากร. ตำนานมูลศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๕๑๕.

กวี วรกวิน. แผนที่ความรู้ท้องถิ่นไทยภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ, ๒๕๔๗.

ไชศรี ศรีอรุณ. พระพุทธรูปปางต่างๆ ในสยามประเทศ : ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปตั้งแต่
มหาภิเนษกรรมถึงมหาปรินิพพาน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มติชน
ปากเกร็ด, ๒๕๕๓.

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วรรณกรรมล้านนา เล่ม ๑-๒. เชียงใหม่ : รายงานสัมมนา
ทางวิชาการ ๒๖-๒๘ ตุลาคม ๒๕๒๔

คณะสงฆ์วัดสวนดอก เชียงใหม่. วัดสวนดอก พระอารามหลวง. เชียงใหม่: มรดกล้านนา, ๒๕๕๑.
งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์,
๒๕๓๔.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. ตำนานพระพุทธเจดีย์. พระนคร:
ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๓.

ดิสรณี มีสมศักดิ์ และ จันทสิริ ช่วยสงคราม. ประวัติพระเจ้าแก้วตอ. พิมพ์ครั้งที่ ๕, จัดพิมพ์ในงาน
สมโภชพระพุทธเจ้าแก้วตอ และพระไตรปิฎกอภัยรล้านนา ๑๑ - ๑๗ พฤษภาคม
๒๕๔๗.

จ่านง อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐.

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ทิพย์สุดา นัยทรัพย์. ภาษากับวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : หน่วยงานพิเศษ กรมการฝึกหัดครู,
๒๕๓๕.

ธิดา สาระยา. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น: ประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสังคมมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๕.

ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

บำเพ็ญ ระวิน. ตำนานวัดป่าแดง. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๘.

_____. มุสตาสนาจำนวนล้านนา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๘

_____. อนาคตวงศ์ เมตเตยยสุตต์ และเมตเตยยวงศ์ จำนวนล้านนา. เชียงใหม่ :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๕.

ประคอง นิมมานเหมินท์. ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์
เพื่อประเทศไทย, ๒๕๑๗.

พระครูพิพิธสุตาทรร และคณะ. วัดสวนดอก พระอารามหลวง. เชียงใหม่: มรดกล้านนา, ๒๕๕๑.

พระครูอัครศีลภิกขิต์ และคณะ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา. เชียงใหม่: โรงพิมพ์แสงทิพย์,
๒๕๔๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๑.

_____. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวฤทธิ์ ปาฏิหาริย์. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก
จำกัด, ๒๕๓๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). กาลานุกรมในอารยธรรมโลก. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธา
การพิมพ์, ๒๕๕๒.

..... สันทนา คติจตุคามรามเทพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,
๒๕๕๐.

พระพรหมราชปัญญา, ผู้แต่ง. แสง มนวิฑูร, ผู้แปล. รัตนพิมพ์วงศ์ ตำนานพระแก้วมรกต. พิมพ์ครั้งที่
ที่ ๒. เชียงราย : หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๓๐.

พระยาประชาภิจักรจักร (เข้ม บุนนาค). พงศาวดารโยนก. พิมพ์ครั้งที่ ๕, พระนคร:
สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๗.

พิสิฎฐ์ โคตรสุโพธิ์. ศาสนาเบื้องต้น. เชียงใหม่; ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

มณี พยอมยงค์. “ความเชื่อและประเพณีของล้านนาไทย”, ล้านนาอนุสรณ์พระราชพิธีเปิด
พระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์. เชียงใหม่: ทิพยเนตรการพิมพ์, ๒๕๒๖.

..... สารพจนานุกรมล้านนา. เชียงใหม่ : คอมพิวเตอร์กราฟิก, ๒๕๔๖.

..... วัฒนธรรมล้านนาไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๕.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. ตำนานมูลศาสนา. เชียงใหม่:
อนุพงษ์การพิมพ์, ๒๕๔๔.

ยุพิน เข้มมุกด์. “ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา” ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในล้านนา. เชียงใหม่:
โรงพิมพ์แสงทิพย์, ๒๕๔๕.

เรณู อรรถฐาเมศร์. คติชนวิทยา. เชียงใหม่ : คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ
เชียงใหม่, ๒๕๓๓.

รังสรรค์ จันต๊ะ. คติชนวิทยา (Folklore). เชียงใหม่ : สิรินาถการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับ
ลิชชั่น, ๒๕๔๖.

ลักขณา จิระจันทร์. ตามรอยพระพุทธรูปเจ้า. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: แพร่สำนักพิมพ์,
๒๕๕๐.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่. วัดสำคัญของนครเชียงใหม่ เล่ม ๑.
เชียงใหม่: โรงพิมพ์ครองช่าง, ม.ป.พ..

สมหมาย เปรมจิตต์. ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ฉบับสอบชำระ. เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๐.

สร้อยศรี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๔.

สายันต์ ไพเราะจิตต์,บรรณาธิการ. โบราณคดีล้านนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมาพันธ์,
๒๕๔๐.

เสฐียร พันธังยี. ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๕.

เสรี พงศ์พิศ. “ไสยศาสตร์ในสังคมไทย”. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ความเชื่อและศาสนาใน
สังคมไทย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๑.

แสง มนวิฑูร. ชินกาลมาลีปกรณ์. พิมพ์ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายพงษ์สวัสดิ์
สุริโยทัย ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๘.

สุจิตต์ วงศ์เทศ, บรรณาธิการ. พระพุทธสังคีต “จริง” ทุกองค์ ไม่มี “ปลอม” แต่ไม่ได้มาจากลังกา.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๖.

สุรพล คำรั้งกุล. แผ่นดินล้านนา. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๔๕.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. วัดร้างในจังหวัดเชียงใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่: สุริวงษ์บุ๊คเซนเตอร์,
๒๕๓๕.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเดวิด เค. วยอาจ. ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร :
ไอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๓.

สุรัสวดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. เชียงใหม่: ช้างเผือกการพิมพ์, ๒๕๓๐.

สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ. ทรงเจ้าเข้าผี : วาทกรรมของลัทธิผีและวิกฤตการณ์ของความทันสมัย
ในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๓๕.

ศิริพร ณ ถลาง. ทฤษฎีจิตวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน.

กรุงเทพมหานคร:

โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ ฉลาดชาย รมิตานนท์. พิธีกรรมและความเชื่อล้านนา: การผลิตใหม่ของ
อำนาจทางศีลธรรม. พะเยา : สำนักงานศึกษาธิการอำเภอเมืองพะเยา, ๒๕๔๑.

อุดม รุ่งเรืองศรี. วรรณกรรมล้านนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(สกว.), ๒๕๔๖.

(๒) รายงานวิจัย/วิทยานิพนธ์ :

กิตติยา อุทวิ. “ความเชื่อและคุณค่าของการสร้างพระพุทธรูปในล้านนา”. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๕๐.

กุหลาบ กองประดิษฐ์. “ความเชื่อของชาวเพชรบูรณ์ที่มีต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุใน
จังหวัดเพชรบูรณ์”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๕.

พระเกียรติยศ อุดตสนุโต (โอชาวัฒน์). “การศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาของ
ร่างทรง : กรณีศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.**

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระมหาภาณุ ภาณุโก (กลิ่นปราชญ์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องศรัทธาในพุทธปรัชญา
เถรวาทกับเซนต์ออกัสติน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :**

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

พระมหาปรม โอภาโส (ทองคำ). “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”,

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ. “คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ.๑๗๒๖ - พ.ศ.๒๐๐๖”.

รายงานค้นคว้าอิสระอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๕๐.

ศิริชัย ทรวงแสง. “ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์กับพฤติกรรมการดำเนินธุรกิจ: กรณีศึกษากลุ่ม
นักธุรกิจของหอการค้าจังหวัดเชียงใหม่”. **การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.**

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

สถาพร เจริญกมลเกียรติ. “ความเชื่อทางศาสนาของคนไทยเชื้อสายจีน:

กรณีศึกษาวัดมิ่งกรมมาลาวาส”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย:**
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สุขชัย กาญจนถนอม. “ความเชื่อกับการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุขามแก่น จังหวัดขอนแก่น”.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๕.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และ อันส์ เพนซ์. “พุทธศิลปกรรมในนิกายสีหภิกขุ พ.ศ.๑๕๐๐ – ๒๑๐๐”.

รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐.

เอกสิทธิ์ ไชยปิ่น. “พลวัตลัทธิพิธีกรรมการลงผี: กรณีศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างม้าขี่
ลูกเลี้ยงและผีเจ้านายในจังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.**

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

(๓) บทความ :

สุภาวดี เจริญเศรษฐมท. “ความเชื่อ : มิติแห่งเหตุผล และความมกมาย”, วารสารรามคำแหง, ปีที่ ๒๒, ฉบับที่ ๓ (ก.ค. - ก.ย. ๒๕๕๘), ๓๔-๑๐๑.

(๔) สัมภาษณ์ :

นางสาวธาราทิพย์ ศรีสัตตบุตร. นักศึกษาปริญญาโท. ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นางนภาพัฒน์ เพชรรุ่ง. พนักงานรัฐวิสาหกิจ. ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นางบุบผา จิตโสภณ. แม่บ้าน. ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ. นักรูทิจ. ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นายชวฤทธิ์ พุ่มมณี. นักศึกษาปริญญาโท. ๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นายณัฐพล บุตรทေး. นักรูทิจ. ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นายันทพล ปุณฺณพันธ์. ข้าราชการบำนาญ. ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นายพิชิตชัย ชิมแปลง. นักศึกษาปริญญาโท. ๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นายวิสุทธิ โนจิต. ข้าราชการ. ๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นายอินทร แก้วดวงดี. อาชีพรับจ้าง. ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

นางอิมจิต โสภณสิทธิพงษ์. เจ้าของกิจการส่วนตัว. ๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.

๒. ภาษาอังกฤษ

Della Summers. **Longman Dictionary of English Language and Culture**. England : Westley Longman Limited, 1998.

De Waal Malefiji, Annemarie. **Religion and culture: An introduction to anthropology of Religion**. New York: Macmillan, 1968.

Jess Stein and Stuart Berg Flexner. **Random House Webster's College Thesaurus**. United State of America : Random House Reference, 2006.

Johnstonc, Ronald L.. **Religion in Society: A sociology of religion**. 5th ed, New Jersey: Prentice-Hall, 1997.

Houghto Mifflin. **American Heritage Dictionary**. Boston : Houghto Mifflin, 1985.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสอบถาม

ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วตื้อ วัดสวนดอก เชียงใหม่

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้ใช้สอบถามประชาชนที่เข้ามาสักการะในพระอุโบสถพระเจ้าแก้วตื้อ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้ในการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อท่าน เนื่องจากการวิเคราะห์จะเป็นการวิเคราะห์ในภาพรวม ไม่ได้เจาะจงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง และถือเป็นความลับของการวิจัย จึงใคร่ขอความกรุณาตอบแบบสอบถามตามความเป็นจริงที่สุด โดยการเติมข้อความลงในช่องที่ตรงกับกรให้ข้อมูล

๒. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๔ ตอน

ตอนที่ ๑ ลักษณะส่วนบุคคล

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

ตอนที่ ๓ พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตื้อ วัดสวนดอก เชียงใหม่

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะ

๓. ในการกรอกแบบสอบถามชุดนี้ ขอตอบทุกข้อและทุกตอน ตามสภาพความเป็นจริง เพราะข้อมูลที่ได้ที่ถูกต้อง จะทำให้ผลในการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ

ขออนุโมทนา ขอบคุณผู้ตอบแบบสอบถามมา ณ โอกาสนี้

พระภุมเมธ สุเมโธ (พูนสุวรรณ)

พระนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตอนที่ ๑ ลักษณะส่วนบุคคล

คำชี้แจง: โปรดเติมคำลงในช่องว่างให้ตรงกับความเป็นจริงและทำเครื่องหมาย✓ลงใน ตามความเป็นจริง

๑. เพศ ชาย หญิง
๒. อายุ ปี
๓. ประกอบอาชีพหลัก ว่างาน เกษตรกรรม หรือกสิกรรม
 รับราชการ ทำงานบริษัทเอกชน
 ค้าขายหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว
 รับจ้างทั่วไป อื่นๆ.....
๔. ระดับการศึกษา ไม่ได้รับการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ ๔ หรือ ๖
 มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลายหรือ ปว.ช.
 อนุปริญญา หรือ ปว.ส. ปริญญาตรี
 สูงกว่าปริญญาตรี
๕. สถานภาพสมรส โสด แต่งงาน ม่าย หย่าร้าง
๖. รายได้ต่อเดือน จำนวน บาท
๗. ความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วแก้ว
 มาครั้งแรก น้อยกว่า 1 ครั้งต่อเดือน
 1-2 ครั้งต่อเดือน 3-4 ครั้งต่อเดือน
 มากกว่า 5 ครั้งต่อเดือน
๘. ความถี่ในการเข้าวัด (วัดใดก็ได้)
 น้อยกว่า 1 ครั้งต่อเดือน 1-2 ครั้งต่อเดือน
 3-4 ครั้งต่อเดือน มากกว่า 5 ครั้งต่อเดือน
๙. เหตุผลที่มาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วแก้ว

(โปรดระบุ).....

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

คำชี้แจง : กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง เพื่อแสดงความคิดเห็นที่มีต่อความเชื่อตามหลัก

พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ระดับตัวเลขในแต่ละช่องมีความหมายคือ

- ๕ หมายถึง ระดับเชื่อมากที่สุด
- ๔ หมายถึง ระดับเชื่อมาก
- ๓ หมายถึง ระดับเชื่อปานกลาง
- ๒ หมายถึง ระดับเชื่อน้อย
- ๑ หมายถึง ระดับเชื่อน้อยที่สุด

ตัวอย่างแบบสอบถาม

ข้อความ	ระดับความเชื่อ				
	๕	๔	๓	๒	๑
เชื่อว่าพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้จริง		/			

จากตัวอย่างนี้หมายความว่า มีความเชื่อในระดับมากกว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง

หลักศรัทธา ๔	ระดับความเชื่อ				
	๕	๔	๓	๒	๑
ตถาคตโพธิสัทธา					
๑.เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเคยทรงมีพระชนม์อยู่จริง					
๒.เชื่อในการตรัสรู้แจ้งของพระพุทธเจ้า					
๓.เชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลกที่ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า					
๔.เชื่อว่าพระธรรมเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า					
๕.เชื่อว่าพระธรรมเป็นหลักความจริง หลักความดีงาม และหลักความถูกต้องที่สุดยิ่งกว่าศาสนาใดๆ					
๖.เชื่อว่าการปฏิบัติตามหลักพระธรรมจะสามารถทำให้เราประจักษ์แจ้งตรัสรู้ได้จริง					
๗.เชื่อว่ามีพระอริยสงฆ์ ผู้ซึ่งปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ					
๘.เชื่อว่ามีพระอริยสงฆ์ ผู้เป็นเนื่อนานุญที่ควรเคารพสักการะบูชา					
๙.เชื่อว่าสังคัมสังฆ์ คือ แบบอย่างของสังคัมที่ดีงาม					
กัมมสัทธา					
๑๐.เชื่อว่าชีวิตของมนุษย์ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม					
๑๑.เชื่อว่าการที่บุคคลจะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องได้มาด้วยการกระทำของตนเอง มิใช่ด้วยการอ่อนวอนหรืออนนคยโศควาสนา					
๑๒.เชื่อว่ามนุษย์จะประสบสิ่งที่ดีได้ ด้วยกรรมดีที่ต้องสร้างเอง ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาอำนาจจากเทวดาหรือเทพเจ้าใดๆ					
๑๓.เชื่อว่าหากต้องการบรรลุมรรคผลนิพพานก็ด้วยกุศลธรรมที่ตนก่อขึ้นเอง					

หลักศรัทธา ๔	ระดับความเชื่อ				
	๕	๔	๓	๒	๑
วิปากศรัทธา					
๑๔. เชื่อว่าผลของกรรมมีอยู่จริง บุคคลไม่สามารถแก้กรรมชั่วที่ตนกระทำ ให้ได้รับผลดีได้					
๑๕. เชื่อว่าผลดีมาจากกรรมดี ผลชั่วมาจากกรรมชั่ว					
๑๖. เชื่อว่าถึงแม้กรรมอาจจะยังไม่แสดงผลทันทีในชาตินี้ แต่ผลของกรรมนั้นจะส่งผลแน่นอนในชาติต่อไป					
๑๗. เชื่อว่าผลของกรรมเป็นอนิจนัตถ์ คือ เป็นสิ่งที่มนุษย์ปุถุชนไม่ควรคิดโดยใช้หลักเหตุผล					
กัมมัตถสกตาศรัทธา					
๑๘. เชื่อว่าแต่ละบุคคลเป็นเจ้าของกรรม และต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น					
๑๙. เชื่อว่าสัตว์ที่ได้รับความสุขสบายเป็นผลมาจากการประกอบกรรมดี					
๒๐. เชื่อว่ากรรมที่สัตว์ทำในอดีตชาติจะส่งผลกรรมถึงสัตว์ในชาติปัจจุบัน					
๒๑. เชื่อว่ากรรมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถรับถ่ายโอนให้ผู้อื่น หรือใช้วิธีการอื่นใดให้รับกรรมแทนตนได้					

ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา	ระดับความเชื่อ				
	๕	๔	๓	๒	๑
อุเทสิกเจดีย์					
๒๒.เชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ระลึกถึงพระพุทธรเจ้า					
๒๓.เชื่อว่า พระพุทธรูปไม่มีพลังอำนาจอื่นใดที่จะให้คุณให้โทษแก่นมนุษย์					
๒๔.เชื่อว่า พระพุทธรูปเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ให้คุณค่าในฐานะเป็นสิ่งที่ควรกราบไหว้สักการะ					
๒๕.เชื่อว่า เมื่อมนุษย์ไม่ให้คุณค่าแล้ว พระพุทธรูปก็มีฐานะไม่แตกต่างจากวัตถุที่สร้างขึ้นมา					
พุทธานุสสติ					
๒๖.เชื่อว่า พระพุทธรเจ้าเป็นพระอรหันต์ คือ ผู้ตัดกิเลสได้โดยสิ้นเชิง					
๒๗.เชื่อว่า พระพุทธรเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลก ซึ่งทรงตรัสรู้เองได้โดยไม่มีครูผู้สอน					
๒๘.เชื่อว่า พระพุทธรเจ้าทรงมีปัญญาความรู้และความประพฤติบริสุทธ์ครบถ้วน					
๒๙.เชื่อว่า พระพุทธรเจ้าเมื่อเสด็จไปที่ใด ก็จะนำแต่ความสงบสุขมาให้ที่นั่น					
๓๐.เชื่อว่า พระพุทธรเจ้าทรงรู้แจ้งทั้งแดนยมโลก มนุษย์โลก เทวโลก พรหมโลก และพระนิพพาน และข้อปฏิบัติที่จะทำให้สัตว์ไปเกิดในที่นั้นๆ					
๓๑.เชื่อว่า พระพุทธรเจ้ามีพระปรีชาญาณในการสอนมนุษย์ให้ได้ผลจริง					

ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา	ระดับความเชื่อ				
	๕	๔	๓	๒	๑
๓๒.เชื่อว่า พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงเป็นบรมครูของมนุษย์ เทวดา และพรหม					
๓๓.เชื่อว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา					
๓๔.เชื่อว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้รู้เท่าทันอวิชชา และทำลายอวิชชาได้โดยหลักอริยสัจ ๔					
๓๕.เชื่อว่า การปฏิบัติตามหลักพุทธานุสสติกรรมฐานคือปรารถถึงความดีของพระพุทธเจ้านี้ เป็นหนทางหนึ่งให้บรรลुพระนิพพานได้					

ความเชื่ออื่นๆ	ระดับความเชื่อ				
	๕	๔	๓	๒	๑
วิญญานนิยม					
๓๖.เชื่อว่า มีวิญญานที่อาศัยอยู่นอกกายมนุษย์มีอยู่จริง					
๓๗.เชื่อว่า วิญญานที่อยู่นอกกายมนุษย์มีพลังอำนาจให้คุณให้โทษกับมนุษย์ได้					
๓๘.เชื่อว่า ในธรรมชาติมีวิญญานสิงสถิตอยู่ทั่วไป					
๓๙.เชื่อว่า วิญญานที่อยู่นอกกายมนุษย์เป็นสิ่งที่ควรให้ความเคารพบูชา					
๔๐.เชื่อว่า การทรงเจ้าเข้าผีเป็นสิ่งที่มิได้อยู่					

ความเชื่ออื่นๆ	ระดับความเชื่อ				
	๕	๔	๓	๒	๑
ธรรมเนียม					
๔๑.เชื่อว่า มีพลังเหนือธรรมชาติแฝงอยู่ในธรรมชาติรอบตัวมนุษย์					
๔๒.เชื่อว่า พลังเหนือธรรมชาติสามารถให้คุณให้โทษกับมนุษย์ได้					
๔๓.เชื่อว่า มีผู้ที่มีพลังวิเศษสามารถสื่อสารกับพลังเหนือธรรมชาตินั้นได้					
๔๔.เชื่อว่า พลังเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งที่ควรให้ความเคารพนับถือบูชา					
๔๕.เชื่อในเรื่องพรหมลิขิตชีวิตมนุษย์					
๔๖.เชื่อในเรื่องโชควาสนามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์					
๔๗.เชื่อว่า มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถคลั่งบันดาลให้ชีวิตมนุษย์ดีขึ้นได้					
๔๘.เชื่อในเรื่องดวงชะตามีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์					
๔๙.เชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ว่า เป็นสิ่งที่สามารถทำนายชะตาชีวิตมนุษย์ได้จริง					

ตอนที่ ๓ พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้ากัณฑ์ วัดสวนดอก เชียงใหม่

คำชี้แจง : กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงในช่อง เพื่อแสดงพฤติกรรมจริงที่ท่านได้เคยปฏิบัติต่อ
พระพุทธรูปพระเจ้ากัณฑ์ วัดสวนดอก เชียงใหม่

ข้อ	พฤติกรรมความเชื่อทางพระพุทธศาสนา	เคยปฏิบัติ	ไม่เคยปฏิบัติ
๑	การกราบไหว้บูชา		
๒	การถวายดอกไม้ธูปเทียน		
๓	การสวดมนต์ไหว้พระ		
๔	การนั่งสมาธิ		
๕	การถวายสิ่งของเพื่อเป็นพุทธบูชา		
๖	การทำบุญเลี้ยงพระ		
๗	การบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ		
๘	การปิดทองพระพุทธรูป		
๙	การบริจาคทรัพย์เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์		
๑๐	การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องระลึกบูชา		
๑๑	อุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร		

ข้อ	พฤติกรรมความเชื่อดั้งเดิม	เคยปฏิบัติ	ไม่เคยปฏิบัติ
๑	การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ		
๒	การบนบานศาลกล่าวและแก้บน		
๓	การเลี้ยงเซียมซี		
๔	การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางของขลัง		
๕	การสะเดาะเคราะห์แก้กรรม		
๖	การถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูป		

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์และข้อเสนอแนะ

ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก เชียงใหม่

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์ประชาชนที่เข้ามาสักการะในพระอุโบสถพระเจ้าแก้วตอ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยขอชี้แจงว่า ข้อมูลที่ท่านให้สัมภาษณ์ใช้เพื่อการวิจัยเท่านั้น จะไม่มีการนำข้อมูลอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดผลกระทบใดๆ ต่อท่าน

ประเด็นในสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ลักษณะส่วนบุคคล

- ๑.๑ ชื่อ-นามสกุล
- ๑.๒ อายุ ปี
- ๑.๓ อาชีพ
- ๑.๔ ระดับการศึกษาสูงสุด
- ๑.๕ ท่านสมรสแล้วหรือยัง
- ๑.๖ รายได้ต่อเดือน บาท
- ๑.๗ ท่านเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วตอบ่อยแค่ไหนครั้งต่อเดือน
- ๑.๘ ท่านเข้าวัด (วัดทั่วไป) บ่อยแค่ไหนครั้งต่อเดือน

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม

- ๒.๑ ท่านมีความเชื่ออย่างไรเกี่ยวกับการตรัสรู้และอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า
- ๒.๒ ท่านมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปหรือไม่ และมีความเชื่ออย่างไร
- ๒.๓ ท่านมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไร
- ๒.๔ ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติอื่นๆ หรือไม่ และมีความเชื่ออย่างไร

๒.๕ ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี วิญญาณ หรือเทพเจ้าต่างๆ อย่างไร

๒.๖ ท่านมีความเชื่อในเรื่องการสะเคราะห์เสี่ยงโชค โชคลาง ดวงชะตาราศี และโหราศาสตร์หรือไม่ และท่านมีความเชื่ออย่างไร

ตอนที่ ๓ พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก่าตื้อ วัดสวนดอก เชียงใหม่

๓.๑ ท่านมีเป้าหมายหรือมีวัตถุประสงค์อะไร ในการเข้ามากราบไหว้สักการะพระเจ้าก่าตื้อหรือท่านขออธิษฐานสิ่งใดหรือไม่

๓.๒ เมื่อท่านเข้ามาในพระอุโบสถพระเจ้าก่าตื้อแล้วได้ทำกิจกรรมใดบ้าง

๓.๓ ผลที่ได้รับจากการกราบไหว้สักการะพระเจ้าก่าตื้อเป็นอย่างไร

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะ

๔.๑ ท่านคิดว่า ชาวพุทธมีความเชื่อต่อพระพุทธรูปในปัจจุบันถูกต้องตามหลักศรัทธาหรือไม่ ถ้าไม่ถูกต้อง จะมีวิธีการแก้ไขหรือการจัดกิจกรรมในการส่งเสริมการปลูกฝังศรัทธาที่ถูกต้องแก่ประชาชน หรือถ้าถูกต้อง ควรมีกิจกรรมส่งเสริมอย่างไร

พระภุมธ สุเมธ (พูนสุวรรณ)

พระนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

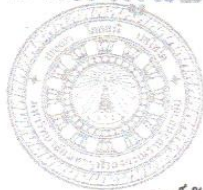
ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ สกุล	อาชีพ	วันที่สัมภาษณ์
๑. นายชวลิต ภู่มณี	นักศึกษาระดับปริญญาโท	๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๓.
๒. นางนภาพัฒน์ เพชรรุ่ง	พนักงานรัฐวิสาหกิจ	๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.
๓. นางสาวพิมพ์พิรา เกษคำ	นักธุรกิจ	๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.
๔. นายอินทร แก้วดวงดี	อาชีพรับจ้าง	๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.
๕. นางอิมจิต โสภณสิทธิพงศ์	เจ้าของกิจการส่วนตัว	๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๓.
๖. นายฉัฐพล ปุสเสทวะ	นักธุรกิจ	๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.
๗. นายนันทพล ปุญพันธ์	ข้าราชการบำนาญ	๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.
๘. นางบุปผา จิตโสภา	แม่บ้าน	๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.
๙. นายวิสุทธิ โนจิต	ข้าราชการ	๒๗ ธันวาคม ๒๕๕๓.
๑๐. นางสาวธราทิพย์ ศรีสัตตบุตร	นักศึกษาระดับปริญญาโท	๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.
๑๑. นายพิชิตชัย ปิมแปง	นักศึกษาระดับปริญญาโท	๒๘ ธันวาคม ๒๕๕๓.

ภาคผนวก จ
ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. รศ.สนิท สัตโยภาส	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
๒. ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์	หัวหน้าภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
๓. ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์	อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สำเนาฉบับ

ที่ ศธ ๖๑๑๖.๑๓/ว๒๒๐

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่ ๑๑๕ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เจริญพร ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์, ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์, รศ.สนธิ ตักโยภาส

สิ่งที่ส่งมาด้วย	๑. โครงการงานวิจัย	จำนวน	๑	ชุด
	๒. เครื่องมือวิจัย	จำนวน	๑	ชุด

ด้วย พระภุมเรศ สุเมโธ (พูนสุวรรณ) เลขประจำตัวนิตย ๔๘๖๑๐๕๑๒๑๒ เป็นนิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (ภาคปกติ) ของศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอก เชียงใหม่ The Belief and Practices of Buddhists in Phachaw-Khawtu, Wat Suandok, Chiangmai.” ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ ทางศูนย์บัณฑิตศึกษาฯ ได้พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในลักษณะงานวิจัยดังกล่าว จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบและให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารที่แนบมาพร้อมด้วยนี้

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมืองานวิจัย จึงขออนุโมทนาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระมหาดวงจันทร์ กุศลทีโล,ดร.)

รักษาการเลขาธิการศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่

ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่
โทร. ๐-๕๓๒๗-๘๕๖๗ ต่อ ๓๑๑

ผู้ส่ง.....
ผู้พิมพ์.....
ผู้ตรวจทาน.....

ภาคผนวก ฉ
ภาพพระเจ้าแก้วตื้อ

ภาพพระเจ้าแก้วตื้อก่อนการบูรณะปิดทองใหม่
(ภาพก่อนวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๐)

ภาพพระเจ้าเก้าตื้อหลังการบูรณะปิดทอง
(ภาพหลัง วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๐)

ภาคผนวก ข

ประวัติความเป็นมาของพระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอก

๑. ประวัติการก่อตั้งวัดสวนดอก

พระเจ้าแก้วคือเป็นพระพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดสวนดอก ปัจจุบันวัดสวนดอก ตั้งอยู่เลขที่ ๑๓๕ ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ ห่างจากประตูสวนดอกไปทางทิศตะวันตก ๑ กิโลเมตร มีเนื้อที่ในปัจจุบัน ๓๕ ไร่ ๒ งาน ๔๔ ตารางวา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย^๑

วัดสวนดอกหรือวัดบุปผาราม เป็นวัดที่ พญาเกือนา กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ในราชวงศ์ล้านนา ลำดับที่ ๖ (พ.ศ.๑๘๘๘ – ๑๘๒๘ สักราชจากชินกาลมาลีปกรณ์)^๒ โปรดให้สร้างขึ้นในปีจุลศักราช ๗๓๓ (พ.ศ.๑๘๑๔) ดังปรากฏความในชินกาลมาลีปกรณ์ว่า

“ฝ่ายพระเจ้าเกือนา โปรดให้สร้างพระราชอุทยานของพระองค์เป็นวัดบุปผารามวิหาร เมื่อจุลศักราช ๗๓๓ (พ.ศ.๑๘๑๔) แล้วนิมนต์พระสุมนเถระมาจากวัดพระยืน หนีบุญชัย มอบถวายวัดบุปผารามแก่พระเถระนั้นแล้ว โปรดให้พระเถระจำพรรษาอยู่ที่นั่น ต่อจากนั้น พระสุมนเถระซึ่งมีพระเจ้าเกือนาทรงอุปถัมภ์ ได้ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่ท่านอัญเชิญมาจากเมืองสุโขทัยนั้นไว้ในวัดบุปผาราม เมื่อวันพุธ เดือน ๘ จุลศักราช ๗๓๕ (พ.ศ.๑๘๑๖) และพระบรมสารีริกธาตุนั้นได้เป็นที่กราบไหว้บูชาของประชาชนพระมหากษัตริย์และคณะพระภิกษุทั้งหลายตราบเท่าทุกวันนี้ ฝ่ายพระเจ้าเกือนามีพระชนมายุ ๔๖ ปี ครองราชย์สมบัติอยู่ ๓๐ ปีเต็ม ก็สวรรคต”^๓

มูลเหตุของการสร้างวัดสวนดอกนั้น เป็นผลมาจากการเข้ามาของคณะสงฆ์กลุ่มใหม่ที่ พญาเกือนาได้นิมนต์มาจากเมืองสุโขทัย เนื่องจากพญาเกือนาพระองค์มีพระราชหฤทัยเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงปรารถนาอยากได้พระภิกษุสงฆ์ฝ่ายอริยวาสีมาไว้ที่เมืองเชียงใหม่ ต่อมา

^๑ พระครูพิพิธสุตาทร และคณะ, วัดสวนดอก พระอารามหลวง, (เชียงใหม่: มรดกล้านนา, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^๒ สุรัสวดี อ่องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, (เชียงใหม่: ช้างเผือกการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๕.

^๓ แสง มนวิฑูร, แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายพงษ์สวัสดิ์ สุริโยทัย ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๑๘, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑๔.

พญากือนา ได้ทรงทราบกิตติศัพท์ว่า มีพระมหาเถระชาวมณี เมืองพัน (เมืองเมาะตะมะ) นามว่า “พระอุทุมพรบุปผามหาสามี” เป็นผู้ทรงภูมิธรรม พระองค์จึงทรงแต่งตั้งให้ราชทูตอัญเชิญพระราชสาส์นไปอาราธนานิมนต์พระมหาสามีเถระมาเผยแผ่พระศาสนาในเมืองเชียงใหม่ พระมหาสามีเถระทรงชราภาพมากไม่อาจมาได้ จึงมอบให้พระสงฆ์ ผู้เป็นศิษย์จำนวน ๑๐ รูป พร้อมสามเณร มีพระอานนทเถระเป็นประธาน เมื่อคณะสมณะทูตจาริกมาถึงแล้ว พระองค์ก็ทรงอาราธนาพระสงฆ์ทำสังฆกรรมและทำการอุปสมบทกรรม พระสงฆ์ร่ำญถวายพระพรว่า พระอุทุมพรบุปผามหาสามีได้อนุญาตให้พระมหาสุมนเถระชาวเมืองสุโขทัยเป็นผู้นำเอาพระพุทธรูปมาเผยแผ่ในประเทศนี้ จึงขอให้พญากือนาส่งคนไปอาราธนาพระมหาสุมนเถระมาเป็นประธาน จึงจะกระทำสังฆกรรมอุปสมบทได้ พญากือนาจึงแต่งตั้งราชทูตอัญเชิญพระราชสาส์นไปขอ แต่ครั้งแรกไม่ได้พระสุมนเถระมาตามพระราชประสงค์ จึงนิมนต์พระเถระชื่อสัตถาคิสสะมาแทน แต่พระอานนทเถระไม่ต้องการทำสังฆกรรมกับท่าน จึงต้องอัญเชิญพระราชสาส์น พร้อมด้วยเครื่องบรรณาการไปขอพระราชทานกับพญาธรรมราชา (พระเจ้าเลอไทย) กษัตริย์กรุงสุโขทัยเป็นครั้งที่ ๒ พญาธรรมราชาก็ทรงอนุญาตให้ตามพระราชประสงค์ของพญากือนา พระมหาสุมนเถระพร้อมคณะ และได้นำพระบรมสารีริกธาตุมาด้วย ฝ่ายพญากือนาเมื่อทรงทราบข่าว จึงเสด็จไปต้อนรับพระมหาสุมนเถระ แล้วให้พำนัก ณ วัดพระยืน ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเมืองหริภุญชัย ทรงให้พระมหาสุมนเถระทำสังฆกรรมอุปสมบทกุลบุตรชาวลำพูนและชาวเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก พระองค์จึงได้สร้างพระพุทธรูป ๔ องค์ ประดิษฐานไว้ในพระวิหารพระยืน ในปีจุลศักราช ๗๓๑ (พ.ศ.๑๕๑๒) แล้วทรงพระราชทานสมณศักดิ์อุสสาภิเยกพระมหาสุมนเถระเป็น “พระมหาสุมนรัตนบุปผามณี” ดังความที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ว่า

“พระเจ้ากือนาประสูติเมื่อจุลศักราช ๗๐๑ (พ.ศ.๑๔๘๒) ได้ทรงทำราชาภิเษก เมื่อพระชนมายุ ๑๖ ปี ทรงเลื่อมใสในพระพุทธรูป มีพระราชประสงค์จะให้พระภิกษุอริยวาสีมาอยู่เมืองเชียงใหม่ ทรงพระราชดำริมาช้านานแล้ว

ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระสุมนเถระชาวเมืองสุโขทัยไปเมืองอโยชนะ (พระนครศรีอยุธยา) แล้วเล่าเรียนพระธรรมในสำนักครูหลายครู แล้วกลับมาเมืองสุโขทัยอีก ครั้งนั้น พระมหาสามีชื่ออุทุมพร มาจากลังกาทวีปสู่ริมมะประเทศ (เมืองเมาะตะมะ) พระสุมนเถระทราบข่าวนั้นแล้ว จึงไปริมมะประเทศกับพระภิกษุที่เป็นสหาย ได้บวชอีกครั้งหนึ่งในสำนักของพระอุทุมพรมหาสามีแล้วเล่าเรียนพระธรรม”^๔

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

ได้ยินว่า ในครั้งนั้น พระเจ้ากือนามีพระทัยอยากได้พระภิกษุผู้สามารถทำสังฆกรรมได้ทั้งหมดในเมืองเชียงใหม่ จึงส่งทูตไปสู่นักท่านมหาสามีอุทุมพรในรัชมณะประเทศ ท่านมหาสามีได้อนุญาตให้พระอานนทเถระศิษย์ของท่านแก่ราชทูต พระอานนทเถระนั้นเดินทางกับราชทูตสิ้นระยะทาง ๒๐ โยชน์ (เท่ากับ ๓๒๐ กิโลเมตร) ก็ถึงประเทศไทย (ล้านนา)

พระเจ้ากือนาทรงดีพระทัยเป็นอย่างยิ่ง ปฏิบัติบำรุงพระเถระนั้นด้วยปัจจัยทั้ง ๔ ฝ่ายพระอานนทเถระนั้น เมื่อยังไม่ได้รับอนุญาตจากสำนักอาจารย์ ก็ไม่ปรารถนาจะทำสังฆกรรมในป่า จึงถวายพระพรพระราชว่า มหาบพิตร อาจารย์ของอาตมาภาพได้ส่งพระเถระมารูปหนึ่งแล้วชื่อ สุมณเถระ อยู่ในเมืองสุโขทัย ท่านสามารถทำสังฆกรรมได้ทุกอย่าง ขอให้นิมนต์ท่านมาที่นี่ พวกอาตมาภาพจะได้ทำสังฆกรรมร่วมกับท่าน พระราชาจึงส่งอำมาตย์คนหนึ่งไป แต่ไม่ได้พระสุมณเถระมาตามพระราชประสงค์ จึงนิมนต์พระเถระชื่อสัทธาติสสะมา แต่พระอานนทเถระไม่ต้องการทำสังฆกรรมกับท่าน ทำให้พระราชาต้องส่งทูตพร้อมกับเครื่องบรรณาการไปเฝ้าพระธรรมราชา (พระเจ้าเลอไทย) เพื่อขอพระสุมณเถระ ราชทูตนั้น ไปถึงเมืองสุโขทัยแล้วทูลเรื่องราวนี้ให้พระธรรมราชาทรงทราบ ฝ่ายพระธรรมราชาทรงปรารถนาเหตุให้พระศาสนารุ่งเรือง จึงยอมอนุญาตให้พระสุมณเถระไป พระสุมณเถระถวายพระพรลาแล้วอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุของท่านออกเดินทางมายังเมืองเชียงใหม่พร้อมกับราชทูต พระสุมณเถระได้ปฏิบัติบำรุง (พระบรมสารีริกธาตุ) โดยความเคารพ พระเจ้ากือนาโปรดให้สร้างพระพุทธรูป ๔ องค์ ประดิษฐานไว้ในพุทธมหาวิหาร (วัดพระยืน จังหวัดลำพูน) ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก เมืองหริภุญชัย^๕

ในชินกาลมาลีปกรณ์ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์การสร้างวัดสวนดอกว่า

“เจ้าท้าวกือนาเจ้านครพิงค์เชียงใหม่ได้ทัศนาคังนั้น (หมายถึง ได้ทอดพระเนตรเห็นอิทธิปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุ ที่พระสุมณเถระนำมาจากเมืองปางจา (เมืองศรีสัชนาลัย กรุงสุโขทัย)) ก็มีพระทัยเลื่อมใสศรัทธาปราโมทย์เป็นนักหนา จึงให้สร้างพระอาราม ณ ป่าไม้พะยอมให้นามว่า วัดบุปผารามสวนดอกไม้หลวง แล้วอาราธนาพระมหาสุมณะมาอยู่ครองอารามนั้น ตั้งแต่พระมหาสุมณะมาจากเมืองสุโขทัยและมาสำนักอยู่ ณ วัดพระยืน เมืองลำพูนไชยได้ ๒๑ พรรษา จึงได้มาอยู่ครองวัดบุปผารามในเมืองนครพิงค์เชียงใหม่ แล้วพระเจ้าเชียงใหม่ให้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุองค์หนึ่งซึ่งเสด็จมาใหม่นั้นไว้ในวัดบุปผารามนั้น ส่วนพระบรมสารีริกธาตุองค์เดิมซึ่งพระมหาสุมณะนำมาจากเมืองสุโขทัยนั้น เพื่อจะแสวงหาที่อันสมควรสร้างพระสถูปเจดีย์ จึงเชิญศพพระ

^๕ อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๗-๑๐๘.

บรมธาตุขึ้นสถิตเหนือพระคชาธาร อธิษฐานเสียดวงพระที่นั่งปล่อยไป ช้างทรงพระบรมธาตุนั้นก็บ่ายหน้าเดินออกทางประตูหัวเวียงไปขึ้นสู่ดอยสุจะบรรพต (ดอยสุเทพ) ไปถึงผาลาดก็หยุดรออยู่คู่หนึ่ง ก็ขึ้นไปจนถึงยอดเขา ก็หยุดอยู่ ณ ที่นั้น พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่กับพระมหาสุมนเถระ จึงพร้อมกันสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุนั้นไว้ ณ จอมเขาที่นั่น ในปีชวด อัฐศก จุลศักราช ๗๔๘ พิศาขมาส เพ็ญวันพุธ จันทรเสวยฤกษ์ ๑๖ เป็นฤกษ์สถาปนาพระเจดีย์ธาตุดอยสุเทพ อันปรากฏอยู่ ณ จอมเขา หลังเมืองนครเชียงใหม่สืบมาจนถึงทุกวันนี้^๖

เรื่องราวการสร้างวัดสวนดอกนั้น มีการกล่าวไว้ในหลายตำนาน อาจมีรายละเอียดผิดแผกแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด แต่โดยเนื้อหาหลักมีความคล่องจองกันดี เช่น ในตำนานมูลศาสนา ซึ่งเป็นประวัติของพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคทริภุชยที่พระนางจามเทวีเริ่มสถาปนาตราบจันทรสมัยของพระเจ้าติโลกราช ฉบับเดิมเป็นภาษาไทยเหนือหรือภาษาล้านนา มีความยาว ๑๐ ผูกใบลาน รจนาโดยพระพุทธพุกาม และพระพุทธญาณ เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นก่อนตำนานจามเทวีวงศ์และชินกาลมาลีปกรณ์^๗ ได้สรุปเหตุการณ์ไว้ว่า วัดสวนดอกนั้นได้สร้างขึ้นโดยพญากือนา ให้สร้างวัดภายนอกหน้าเวียงเชียงใหม่ไกล ๕๐๐ ชั่วชาชนู ปรากฏความว่า “ศักราชได้ ๗๓๓ ตัว ปีรวงไค้ (ปีกุน) แล้วให้อารามมหาสุมนสุวรรณรัตนมหาสามีเจ้าในวัดพระยืนในเมืองทริภุชยไชย มาเข้าอารามใหม่จึงใส่ชื่อว่าอารามสวนดอกไม้นั้นแล เหตุท้าวฝั้นเห็นดอกบัวและดอกกระชอมในที่นั้น เมื่อภายหลังท้าวท้าวให้อารามเจ้าไทผูกสิมาหลังหนึ่ง ภายนอกแห่งที่ประตูจอดคนนั้นชวย (เจียง) ได้แห่งดอกบัวใหญ่ในที่นั้นแล”^๘

ในตำนานวัดป่าแดง ซึ่งถือเป็นงานประพันธ์ที่ส่วนคล้ายกับเป็นตำนานมูลศาสนาในส่วนตัว แต่ในส่วนปลายได้ขยายความต่อมาจนถึงเหตุการณ์พระศาสนาในรัชสมัยของพระเจ้าแสนเมือง และพระเจ้าสามฝั้นแกน โดยเฉพาะการบันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับความขัดแย้งทางความคิดระหว่างบุปผาวาสีปักษะที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยพระสุมนเถระและสีหรัตตารามปักษะหรือคณะนิกายสีหฬวัดป่าแดง^๙ แต่ในส่วนเหตุการณ์การสร้างวัดสวนดอก ปรากฏความว่า

^๖ อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๖ - ๒๕๗

^๗ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ตำนานมูลศาสนา, (เชียงใหม่: อนุพงษ์การพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๓๓ จากอริยธรรมศิลปากร.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๘.

^๙ บำเพ็ญ ะวิน, ตำนานวัดป่าแดง, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๓๘), หน้า อารัมภพากย์.

“แต่นั้นพระญาติใคร่สร้างแปลงอารามใหม่ ก็พิจารณาหาที่ไกลเวียงประหมาม ๕๐๐ เช่นชา
 ธนุ คีหันทมนชายที่ริมน้ำกล้าหน้างามนัก พระญาติกระมังใจว่าปางเมื่อพระพุทธรเจ้าตรีสประหญา
 สัพพัญญุตญาณเป็นพระหัวที่นั่นก็ยังมีอยู่ป่าเวฬุวันอารามคาย ส่วนว่ามุนชายอันนี้ ก็ควรเป็นอาราม
 แก่สังฆะมีธาตุพระเจ้าเป็นรานแท้ดีหลีแล พระญาติกระมังใจฉันที้แล้ว ก็จักหื้อเพื่อนไปกวาดเผี้ยวชำระ
 หมดใสดีแล้ว ก็อริยฐานว่า ฐานะที่นี้ จักตั้งอารามแก่สังฆะแลธาตุพระเจ้ายังจักตั้งหมั้นตราบเท้า ๕
 พันวัสสานั้น จุงหื้อหั้นนิมิตรฝั้นอันดีเทือะ ในคั้นนั้นพระญาติฝั้นหั้นมุนชายที่นั่น พังเสียเสียงทั้งมวล
 แล พ้อยฝั้นหั้นป่าดอกบัวแดงอัน ๑ พายวันตเวียงไกลได้ ๕ ร้อยเช่นชาธนุ ยังมีดอกบัวดวง ๑ อยู่ท่า
 กลางใหญ่เท่ากงเกวียน หากมีหมุ่นกแลแม่เผิงทั้งหลาย มาเกล้าอยู่ดีหลีแล พระญาติสะดุ้งตื่น รุ่งแจ้ง
 แล้วก็หื้อคนไปกวาดเผี้ยวที่ตนหั้นแล้ว ก็ตั้งอารามเป็นที่อยู่แก่สังฆะ มีพระพุทธรเจ้าเป็นประธาน ใน
 ปลีรวงไค้ จุพสักราชะได้ ๑๕๗ ตัว ใสชื่อว่าอารามสวนดอกคำ ว่าอัน คีมี หั้นแล ส่วนว่า พระญาติหื้อ
 ทานมากนัก อุปัฏฐากด้วยประจายทั้ง ๔ บ่หื้อขาดสายสักวันหั้นแล พระญาติหื้อเจติยะแลพระเจ้าอิน
 หลวงแลมตณ ๑ แล้วอยู่อุปัฏฐากตราบต่อเท้าอายุได้ ๘ สิบปลีแล้ว ค่อนิจจะไพสุสุคติพูน หั้นแล”^{๑๑}

ในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์พญาอดเชียงรายถูกเนรเทศและพระ
 เมืองแก้วขึ้นเป็นกษัตริย์ว่า

“แล้วพร้อมกันอุสสาภิเสกเจ้ารัตนราชบุตร อายุได้ ๑๔ ปี เป็นพญา ในปีดับเหมา สกราช
 ๘๕๗ ตัว เดือน ๗ เพ็งเม็งวันอาทิตย์ ไทเปกยี ปรากฏชื่อว่าภูตาริบัติราชพญาแก้วก็ว่าแลท้าวอด
 เชียงรายตนพ่อเสวยเมือง ๘ ปี เอาไปไว้เสียชะมาศ เมืองน้อย เจ้าพญาแก้วภูตาริบัติราชเจ้าได้เป็นพญา
 แล้วเจ้าก็กระทำบุญเป็นคั้นว่า หื้อสร้างบุพพาราม แล้วไปราชนามหาสงฆราชาปุตสทวะมาเป็นสังฆ
 นายกรักราชพระเจ้าในอารามนั้นแล ในขณะอันเวนอารามหื้อเป็นทานนั้นแผ่นดินไหวเป็นอจริษะนัก
 ลวดสร้างพระพุทธรูปเงินองค์ ๑ ถาปนาไว้ในบุพพารามหั้นแล ถัดนั้น เจ้าหื้อสร้างสังฆอารามเป็นที่ชาว
 เจ้าหนสวนดอก”^{๑๒}

ส่วนในตำนานสิบห้าราชวงศ์ ปรากฏความว่า

“เมื่อพญาเมืองแก้วขึ้นครองราชย์แล้วก็ได้กระทำบุญเป็นคั้นว่า สร้างบุพพาราม และไป
 อาราธนาสังฆราชาปุตสทวะมาเป็นสังฆนายกรักราชพระเจ้าในอารามนั้นแล ในขณะอันเวนอารามหื้อ

^{๑๑} อ่างแก้ว, หน้า ๗.

^{๑๒} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และเควิต เ. วิทยาง, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์
 , ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๗ – ๑๐๘.

เป็นทานนั้น แผ่นดินไหวอัศจรรย์มากนัก ลวดสร้างพระพุทธรูปเงินองค์หนึ่งรูปนาไว้บุพพารามหันแล ถัดนั้น เจ้าหื้อสร้างสังฆอารามเป็นเจ้าหนสวนดอกหนเวียงจอด หื้อแล้วสังฆกรรม คือ ชาวเจ้าลงขนาน บวชเป็กขังทำช่างแม่ปึงวันนั้นแล”^{๑๒}

หลังจากนั้น พญากือนาก็ได้ทำการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์และเสนาสนะต่างๆ อีกมากมาย อาทิ ก่อพระธาตุเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ทรงสร้างเจดีย์บริวารเจ็ดองค์ ชุ่มประตู่โขงพระเจดีย์ ชั้นใน และก่อกำแพงคูหาปราการโขงชั้นนอก ใ้เรือเรือนหลวงของพระองค์มาสร้างมหาวิหารหลัง หนึ่ง พร้อมทั้งหล่อพระพุทธรูปองค์หนึ่งด้วยทองสัมฤทธิ์ไว้ในพระวิหารเป็นพระประธาน สำเร็จในปี จุลศักราช ๗๓๖ (พ.ศ.๑๕๑๓) แล้วจึงทำการเฉลิมฉลองเป็นงานมหกรรมสมโภชอย่างยิ่งใหญ่ พระมหา สุมณเถระได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัดบุพผาราม และวัดสวนดอกก็ได้รับการทำนุบำรุง จากกษัตริย์ในรัชสมัยต่อๆ มา นับแต่ในกาลครั้งนั้น มีพระภิกษุสามเณรในเมืองเชียงใหม่และบรรดาหัว เมืองน้อยใหญ่ในล้านนา เช่น หริภุญชัย เชียงแสน เชียงราย พะเยา ลำปาง น่าน เชียงตุง สิบสองปันนา พากันเดินทางมาศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนาที่วัดสวนดอกจำนวนมาก แล้วก็กลับไปเผยแผ่ใน ภูมิภาคบ้านเกิดของตน พระพุทธศาสนาแบบลัทธิลังกาวงศ์เป็นอันประดิษฐานตั้งมั่นในล้านนามานับ แต่่นั้น^{๑๓}

๒. ประวัติการหล่อพระเจ้าแก้วตื้อ

คำว่า “ตื้อ” ^{๑๔} นั้น เป็นหน่วยวัดน้ำหนักโลหะของมาตรฐานในล้านนาโบราณ ซึ่ง ๑ ตื้อ ประมาณ ๑,๐๐๐ กิโลกรัม พระเจ้าแก้วตื้อหมายถึงพระพุทธรูปที่หล่อด้วยโลหะหนักประมาณ ๘,๐๐๐

^{๑๒} สมหมาย เปรมจิตต์, ตำนานสิบห้าราชวงศ์ ฉบับสอบชำระ, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์มิ่งเมือง, ๒๕๔๐), หน้า ๘๑.

^{๑๓} พระครูพิพิธสุตาทร และคณะ, วัดสวนดอก พระอารามหลวง, หน้า ๒๗ – ๒๘.

^{๑๔} คำว่า “ตื้อ ” คือ สิบคือเป็น ๑ ตื้อ (เท่ากับหนึ่งพันล้าน) มาตรฐานในล้านนาโบราณมีว่า สิบ ชาว ห้า สิบ ร้อย พัน หมื่น แสน ล้าน โกฎิ คือ ตื้อ คือ อสงไขย ดังนี้ สิบร้อย เป็นพัน, สิบพัน เป็นหมื่น, สิบหมื่น เป็นแสน, สิบ แสน เป็นล้าน, สิบล้าน เป็นโกฏิ, สิบโกฏิ เป็นท้อ, สิบท้อ เป็นตื้อ, สิบตื้อ เป็นตัว, สิบตัว เป็นอสงไขย คือ นับไม่ได้ ตัวเลขมากเกินไป (มณี พยอมยงค์, สารพจนานุกรมล้านนา, (เชียงใหม่ : คอมพิวเตอร์กราฟิก, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๒.)

กิโลกรัม (บางตำราว่าประมาณ ๑๒,๐๐๐ กิโลกรัม) พระเจ้าเก้าตื้อเป็นพระพุทธรูปที่หล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ศิลปะแบบเชียงแสนฝีมือช่างล้านนาและสุโขทัยปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง ๓ เมตร สูง ๔.๗๐ เมตร ใช้ทองมีน้ำหนัก ๙ ตื้อ เริ่มสร้างในสมัยพระเมืองแก้ว ในปีพ.ศ.๒๐๔๗ เพื่อเป็นพระประธานในวิหารวัดพระสิงห์ เมื่อหล่อเสร็จไม่สามารถชักลากเข้าเมืองได้ จึงประดิษฐานเป็นองค์พระประธานในพระอุโบสถวัดสวนดอก กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ.๒๔๗๘^{๑๕}

พระเจ้าเก้าตื้อ เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ใช้ทองแดงหล่อหนักเรือนโกฏิ (ประมาณ ๑๒,๐๐๐ กิโลกรัม) มีที่ต่อ ๘ แห่ง^{๑๖} จำนวน ๙ ท่อน โดยเริ่มเตรียมการตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๐๔๗ และลงมือหล่อจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ.๒๐๔๘ มีพิธีสมโภช พ.ศ.๒๐๕๓^{๑๗} โดยพระเมืองแก้วได้ทรงเสด็จราชดำเนินมาเป็นประธาน พร้อมด้วยหมู่เสนาอำมาตย์ มุขมนตรี เศรษฐีภุมพินี ไพร่ราษฎร์ และราชทูตแห่งท้าวพญาสามัญประเทศทั้งปวง ทรงอาราธนาพระพุทธรูปขึ้นสถิตประดิษฐานเหนือรัตนบัลลังก์ ในโรงพระอุโบสถวัดบุปผาราม พระมหาสังฆเถระราชาชั้นผู้ใหญ่ที่อาราธนานิมนต์มาอบรมสมโภชพระพุทธรูปในครั้งนี้ มีจำนวน ๑,๐๐๐ รูป พระเมืองแก้วทรงจัดการเป็นงานมหกรรมอันมโหฬารยิ่ง ถวายเครื่องไทยทานพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ทั้ง ๑,๐๐๐ รูป พระมหาเถระสังฆราชาและเสนาอำมาตย์พระราชารายทรงทั้งมวลประกาศเฉลิมพระนามพระเจ้าเมืองแก้วว่า “พระเจ้าสิริทรงธรรมจักรพรรดิราช”^{๑๘}

พระพุทธรูปเก้าตื้อ นับเป็นพระพุทธรูปสำคัญที่ได้รับการบันทึกหลักฐานความสำคัญไว้ในตำนานหลายแห่ง เช่น ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งรจนาเป็นภาษาบาลีโดยพระรัตนปัญญา (ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๐ – ๒๐๗๑)^{๑๙} โดยพระเมืองแก้วหรือพระเจ้าติลกปนัดดาธิราช กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ในราชวงศ์ล้านนา ลำดับที่ ๑๑ (พ.ศ.๒๐๓๘ – ๒๐๖๘ ตักราชจากชินกาลมาลีปกรณ์)^{๒๐} เป็นผู้สร้างพระเจ้าเก้าตื้อขึ้นในปีจุลศักราช ๘๖๖ (พ.ศ.๒๐๕๘) ดังปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ว่า

^{๑๕} พระครูพิพิธสุตาทร และคณะ, วัดสวนดอก พระอารามหลวง, หน้า ๕.

^{๑๖} แสง มนวิฑูร, แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๓๑.

^{๑๗} สุรัสวดี สุขสวัสดิ์ และ ฮันส์ เพนซ์, พุทธศิลปกรรมในนิยายสี่หมวก พ.ศ.๑๕๐๐ – ๒๑๐๐, รายงานวิจัย, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๐), หน้า ๔๐.

^{๑๘} พระครูพิพิธสุตาทร และคณะ, วัดสวนดอก พระอารามหลวง, หน้า ๓๓.

^{๑๙} แสง มนวิฑูร, แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า คำนำ.

^{๒๐} สุรัสวดี อ่องสกุล, พุทธศิลปกรรมในนิยายสี่หมวก พ.ศ.๑๕๐๐ – ๒๑๐๐, หน้า ๒๕.

“พระเจ้าติลภพนักดาธิดราช โปรดให้เริ่มดำเนินการหล่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่วัดบุปผาราม เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๘ ปีชวด จุลศักราช ๘๖๖ (พ.ศ.๒๐๕๗) พระจันทร์เสวยบุพผศัคนฤกษ์ (มหัทธโนฤกษ์) เป็นวันแล้ง จากนั้นย่างเข้าปีที่ ๒ เป็นปีฉลู จึงทรงหล่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่ เมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๕ พระจันทร์เสวยบุพผศัคนฤกษ์ เพชฌฆาตฤกษ์ เป็นฤกษ์แล้ง ได้ยินว่า พระองค์โปรดให้หล่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่นั้นใช้ทองแดงหนักเรือนโกฏิ มีที่ต่อ ๘ แห่ง พระบาทอันเป็นสิริมงคลได้ปรากฏในบุรีของเจ้าคุ่มหัว เมื่อวันอาทิตย์ขึ้นเดือน ๗ เป็นวันแล้ง กิจการเกี่ยวกับพระพุทธรูปองค์ใหญ่นี้ ๕ เดือนจึงเสร็จ พระราชาธิราชพร้อมด้วยเสนาบดี อำมาตย์ ราชบุตร คณะสงฆ์ และราชทูตแห่งท้าวพระยาเมืองขึ้นทั้งหลาย ได้อัญเชิญพระพุทธรูปองค์ใหญ่จากสถานที่หล่อไปประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถวัดบุปผาราม เมื่อวันพุธขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๕ จุลศักราช ๘๗๑ ครั้นประดิษฐานเสร็จแล้ว จึงถวายมหาทานมีผ้าสีจันท์ขาวจันท์แดง ผ้าแพร และผ้าธรรมดา เป็นต้น แก่คณะสงฆ์ ๓ คณะ ประมาณ ๑,๐๐๐ รูป ทรงกระห้ามห้ามกรรม คือ การฉลองพระพุทธรูปองค์นั้นเป็นการใหญ่”^{๒๑}

“ต่อจากนั้นมา ในปีมะเมีย จุลศักราช ๘๗๒ (พ.ศ.๒๐๕๔) วันมหาปวารณา (กลางเดือน ๑๑) พระราชากับพระชนนีได้นำทองคำเลียง (ทองที่ไล่ส่วนผสมอื่นๆ ออกเหลือแต่ทองคำบริสุทธิ์) หกหมื่น (เท่ากับ ๗๒ กิโลกรัม) เพื่อหล่อพระพุทธรูปปฏิมา ทรงชั่งด้วยตราขลุ่ยหลวงท่ามกลางสงฆ์ ๓ คณะ (ไทย รามัญ ลังกา) เพื่อพิจารณาสร้างให้มีน้ำหนักเท่าร่างพระองค์ ครั้นถึงวันศุกร์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๑๒ พันเที่ยงคืนไปแล้ว พระจันทร์เสวยวิสาขนักษัตรฤกษ์ (เพชฌฆาตฤกษ์) ฝนแล้ง โปรดให้อาทองคำเลียงนั้นสร้างเป็นพระพุทธรูปปฏิมาขึ้นองค์หนึ่ง จริ่งอยู่พระพุทธรูปปฏิมาที่สร้างด้วยทองคำแผ่นใหญ่องค์นี้ เป็นพระพุทธรูปนั่ง ส่วนสูงมีขนาดเท่ากับพระมหากษัตริย์ทรงอื่น และทองคำนั้น โปรดให้แผ่นเป็นแผ่นทึบแล้วจึงเอาไปบุ ไม่ใช่หล่อเป็นแท่งทั้งองค์”^{๒๒} (กล่าวกันว่า พระพุทธรูปองค์นี้ก็คือองค์ที่ประดิษฐานอยู่หน้าพระประธานในวิหารวัดสวนดอก เรียกกันว่า พระเจ้าคำคิง^{๒๓} คือ มีขนาดเท่าองค์พระเมืองแก้ว คำว่า “คิง” ในภาษาล้านนา หมายถึง ตัวของเราเอง)

ในพงศาวดารโยนก ปรากฏความว่า

^{๒๑} แสง มนวิฑูร, แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๓๑.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒.

^{๒๓} พระครูพิพิธสุตาทรร และคณะ, วัดสวนดอก พระอารามหลวง, หน้า ๕.

“ฝ่ายพระเมืองแก้ว เมื่อได้ราชาภิเษกทรงราชสมบัติแล้วได้ ๑ ปี จึงได้เริ่มการปฏิสังขรณ์วัด
บุปผารามวิหาร ในวันอังคาร เดือนห้า ขึ้นเจ็ดค่ำ จุลศักราช ๘๕๘ ปีมะโรง อัฐศก

ถัดนั้นมาอีก ๒ ปี ถึงศักราช ๘๖๐ ปีมะเมีย สัมฤทธิศกให้สถาปนามณฑปสำหรับไว้พระ
พุทธปฏิมากรและสร้างหอมณเฑียรธรรมในวัดบุปผารามวิหารนั้น ถึงปีระกา โทศก จุลศักราช ๘๖๒ จึง
สำเร็จบริบูรณ์ ให้มีการมหารम्मฉลองพระไตรปิฎกและวัดบุปผาราม และวัดกุมารามเมืองกุสาวดี
(จวด) อันเป็นที่เกิดแห่งพระชนนีของพระองค์ ฉลองพร้อมในคราวเดียวกัน

จุลศักราช ๘๖๖ ปีชวด ฉศก ให้เริ่มการหล่อพระพุทธรูปปฏิมากรองค์ใหญ่ สำหรับเป็นประธาน
ในโบสถ์วัดลีเชียงพระ (วัดพระสิงห์) ฤกษ์ทรงเทหล่อพระในวันพฤหัสบดี เดือนแปด ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีชวด
ฉศก จุลศักราช ๘๖๖ จันทรเสวยฤกษ์ ๑๑ ผกฤกษ์ หล่อแล้วแต่งมาจนถึงวันพฤหัสบดี เดือนห้า ขึ้นห้า
ค่ำ ปีนักษัตร สัตตศก จุลศักราช ๘๖๗ จึงสำเร็จ หนักทอง ๑ ตื้อ คือ ๑ โกลิตำลึง (หนักหนึ่ง โกลิเท่ากับ
๑๒,๐๐๐ กิโลกรัม) มีที่ต่อ ๘ แห่ง ครั้นถึงวันพุธ เดือนห้า ขึ้น ๕ จุลศักราช ๘๗๑ ปีมะเส็ง จึงได้ชัก
พระพุทธรูปปฏิมากรเข้าประดิษฐานในพระอุโบสถวัดบุปผารามวิหาร และมีการมหรสพสมโภชฉลอง
เป็นโอฬาริกบูชา”^{๒๔}

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ให้ทัศนะว่า พระเมืองแก้วได้สร้างพระเจ้าแก้วตื้อในวัดสวนดอกด้วย
พุทธลักษณะแบบผสมระหว่างกลุ่มพระพุทธรูปปางมารวิชัยแบบล้านนาและพระพุทธรูปลีหังค์ คือแสดง
ปางมารวิชัย ประทับขัดสมาธิราบ พระเศียรกลม พระหนุเป็นปม เม็ดพระศกเล็กกลง มีอุษณิษะ รัศมี
เปลว ครองจีวรเฉียง สันขาภูยาวลงมาถึงพระนาภี พระหัตถ์ใหญ่ นิ้วพระหัตถ์เสมอกัน พุทธลักษณะ
ของพระเจ้าแก้วตื้อนี้จะเป็นแรงบันดาลใจแก่ช่างร่วมสมัยยุคเดียวกันที่เป็นผู้หล่อพระพุทธรูปปางมารวิชัย
ขัดสมาธิราบ พ.ศ.๒๐๕๖ (จ.ศ.๘๗๕) ในวัดพระพุทธรูปท่าดอกฝ้าย จังหวัดลำพูน และพระพุทธรูปที่
คล้ายกันกลุ่มนี้มีที่คล้ายกันอีกองค์หนึ่งในวิหารวัดอุโมงค์เถรจันทร์ เมืองเชียงใหม่^{๒๕}

ส่วนศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่)
กล่าวว่า พระเจ้าแก้วตื้อเป็นพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน พระเมืองแก้วโปรดให้หล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๐๔๗

^{๒๔} พระยาประชาภิจักรจักร (แจ่ม บุนนาค), พงศาวดารโยนก, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (พระนคร: สำนักพิมพ์คลัง
วิทยา, ๒๕๐๗), หน้า ๓๕๗-๓๕๘.

^{๒๕} สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และ อันส์ เพนซ์, พุทธศิลปกรรมในนิกายสีหฬิกขุ พ.ศ.๑๕๐๐ - ๒๑๐๐, หน้า ๖๖.

เพื่อเป็นพระประธานในวิหารวัดพระสิงห์หรือวัดลิเชียงพระ เมื่อหล่อเสร็จไม่สามารถชะลอเข้าเมืองได้ จึงโปรดให้สร้างพระอุโบสถประดิษฐานไว้ใกล้พระอารามบุปผาราม^{๒๖}

ศาสตราจารย์แสง มนวิฑูร ให้ทัศนะว่า ในบริเวณวัดสวนดอกนั้น เดิมมี ๒ วัด คือ วัดพระเจ้าแก้วและวัดสวนดอก (ปัจจุบันได้รื้อกำแพงวัดพระเจ้าแก้วออกรวมกับวัดสวนดอก) วัดพระเจ้าแก้วอยู่น้อยติดกับวัดสวนดอก กล่าวกันว่าในครั้งเดิม วัดพระเจ้าแก้วนี้ยังเป็นวัดเดียวกับวัดสวนดอก เมื่อหล่อพระองค์ใหม่ (พระเจ้าแก้ว) แล้ว เคลื่อนที่ไปไม่ได้ พระเมืองแก้วจึงโปรดให้สร้างวัดอีกวัดหนึ่ง คือ วัดพระเจ้าแก้ว^{๒๗} และมีเรื่องเล่าอีกว่า วัดพันเสา (วัดร้างที่ได้รับการบูรณะขึ้นมาใหม่ ตั้งอยู่ใกล้กับโรงพยาบาลสวนดอก) เป็นสถานที่ตั้งเสาหล่อชิ้นส่วนของพระเจ้าแก้วก่อนที่จะนำมาเชื่อมประกอบรวมกันเป็นองค์ที่วัดสวนดอก โดยกล่าวถึง ปู่ด้ง หมายถึง หมื่นด้งนคร ขุนนางผู้ใหญ่ ตั้งแต่สมัยพญาติโลกราช เป็นผู้อุปถัมภ์วัดนี้ และเป็นผู้หล่อพระเจ้าแก้วขึ้นที่วัดนี้ เมื่อแล้วเสร็จไม่สามารถนำองค์พระพุทธรูปขึ้นบนฐานชุกชีได้ พระอินทร์จึงเนรมิตองค์เป็นผู้เฒ่ามาช่วยยกพระพุทธรูปขึ้นแทนแก้ว พ่อหนานมี เล่าถึงความเชื่อนี้ว่า “ตอนที่เห็น (เมื่อยังเด็ก) (เชื่อว่า) เดิมพระเจ้าแก้วได้มาหล่อที่วัดนี้ ทิศตะวันตกของวัดติดกับเวียงสวนดอก เป็นบริเวณที่โล่งสำหรับแขวนตุ้มหรือธง” (พ่อหนานมี อายุ ๙๐ ปี บ้านแจ่งหัวริน อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ แถบบ้านที่กเสียงหมายเลข ๓๙๘-๖-๒๓ A สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่)^{๒๘}

๓. ประวัติความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าแก้ว

เรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้าแก้ว มีความเชื่อเล่ากันมานานแล้วว่า นับตั้งแต่พระเมืองแก้ว มีพระราชดำริในพระราชหฤทัยว่าจะสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ไว้ให้มหาชนได้กราบไหว้ จึงรับสั่งให้ช่างเชียงแสนมาทำการหล่อองค์พระปฏิมากร จนกระทั่งในปี พ.ศ.๒๐๔๗ จึงได้เริ่มดำเนินการหล่อหุ่นพระพุทธรูป ด้วยแรงอธิษฐานของพระองค์ หลังจากใช้เวลาในการปั้นหุ่นตกแต่งแล้วเสร็จใช้

^{๒๖} ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่, วัดสำคัญของนครเชียงใหม่ เล่ม ๑, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์ครองช่าง, ม.ป.พ.), หน้า ๒๒.

^{๒๗} แสง มนวิฑูร, แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๓๑.

^{๒๘} อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, วัดร้างในจังหวัดเชียงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่: สุริวงศบุ๊คเซนเตอร์, ๒๕๓๕), หน้า ๗๑ - ๗๒.

เวลา ๑ ปี ในระหว่างการตกแต่งนั้น ได้มีผู้เล่าว่าขานกันสืบมาว่า มีเทวดานามว่า วิษณุกรรม แปลงเป็น
 ชีปะขาวมาบอกให้ช่างที่กำลังหยุดพักกลางวัน ไปรีบประทานกันทั้งหมด แล้วปะขาวผู้นั้นก็ทำการเข็บ
 (ตกแต่ง) พระพักตร์ของพระพุทธรูปด้วยการเนรมิตจากจิตจนเป็นที่เรียบร้อยแล้วก็หายไป ช่างทั้งหลาย
 เมื่อกลับมาไม่เห็นปะขาวผู้นั้นแล้ว และพระพุทธรูปที่กำลังตกแต่งอยู่ก็สำเร็จอย่างงดงาม เป็นที่อัศจรรย์
 ยิ่ง^{๒๕}

เมื่อย่างเข้าปีที่ ๒ เป็นปีฉลู พระเมืองแก้วจึงทรงโปรดให้หล่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่ เมื่อวัน
 พุทธศักราช ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๕ เหนือ ได้ฤกษ์ ๗ ตัว ชื่อว่า ปุณณพสุดาวสะภา ใช้ทองแดงทั้งหมดมี
 น้ำหนัก ๑ ตู๋ คือ ๑ โกฎิต่ำถึง^{๓๐} เป็นพระพุทธรูปศิลปะแบบล้านนาอิทธิพลสุโขทัย ประทับ
 นั่งขัดสมาธิราบปางมารวิชัย ปลายนิ้วพระหัตถ์ทั้งสองชี้ยาวเท่ากัน หน้าตักกว้าง ๓ เมตร สูงตั้งแต่ฐานถึง
 ยอดพระโมฬี ๔ เมตร ๗๐ เซนติเมตร นับตั้งแต่แรกลงมือสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ จนกระทั่งตกแต่ง ชูค
 เหลลาให้เงางามจนเป็นที่เรียบร้อยใช้เวลานานถึง ๕ ปี ด้วยแรงอธิษฐานของพระเมืองแก้วที่ถึงความ
 ประารถนาที่จะสร้างพระพุทธปฏิมากรองค์ใหญ่ให้เป็นศูนย์รวมแห่งความเลื่อมใสศรัทธาของมหาชนทั่ว
 โลก จึงทำให้พระองค์สร้างพระพุทธรูปได้อย่างประณีตงดงาม โดยเฉพาะพระพักตร์ที่มีความงดงาม
 มากจนกระทั่งยากที่จะหาพระพุทธรูปใดเสมอเหมือน^{๓๑} ซึ่งหลังจากที่พระองค์ได้สร้างพระเจ้าแก้วคือ
 สำเร็จแล้ว ด้วยบุญญาบารมีนี้ทำให้พระองค์ปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม ทรงทำนุบำรุง
 พระพุทธศาสนาและการศึกษาของสงฆ์ให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระองค์ พระ
 มหาสังฆราชา เสนาอำมาตย์ และประชาราษฎร์ทั้งมวลก็พร้อมใจกันประกาศเฉลิมพระนามของเมือง
 แก้วว่า “พระสิริทรงธรรมจักรพรรดิราช”^{๓๒}

นับตั้งแต่ได้สร้างพระเจ้าแก้วคือประดิษฐานไว้เหนือบัลลังก์อุโบสถวัดบุปผารามสวนดอก
 นั้น กิตติศัพท์อันนิหารก็เลื่องลือไปทั่วทุกสารทิศ มีพระภิกษุสามเณร อุบาสกอุบาสิกา ศรัทธา
 ประชาชนพากันเดินทางมานมัสการมิได้ขาด เพราะเหตุว่าพระพุทธรูปเจ้านั้นมีอิทธิปาฏิหาริย์ศักดิ์สิทธิ์

^{๒๕} ติศรณี มีสมศักดิ์ และ จันทสิริ ช่วยสงคราม, ประวัติพระเจ้าแก้วคือ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (จัดพิมพ์ในงาน
 สมโภชพระพุทธเจ้าแก้วคือ และพระไตรปิฎกอักษณล้านนา ๑๑ - ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๐, ๒๕๔๓),
 หน้า ๑๕ - ๒๐.

^{๓๐} แสง มนวิฑูร, แปล, ชินกาลมาลีปกรณ์, หน้า ๑๓๖.

^{๓๑} ติศรณี มีสมศักดิ์ และ จันทสิริ ช่วยสงคราม, ประวัติพระเจ้าแก้วคือ, หน้า ๒๑.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

และงดงามอย่างยิ่ง พระปฏิมากรพระเจ้าแก้วคือ มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์อย่างอัศจรรย์ใจ สามารถดลบันดาลให้ผู้ที่มากราบไหว้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา ประสบสิ่งอันพึงปรารถนา และปิดเป่าทุกข์ร้อนทั้งหลายให้จางหายไปได้อย่างน่าอัศจรรย์ ผู้ใดมีความเศร้าหมอง จิตเร่าร้อนกระวนกระวาย เมื่อได้มานั่งบูชาอธิษฐานตรงหน้าพระพักตร์พระเจ้าแก้วคือ อธิษฐานจิตเป็นสมาธิส่งสายตาไปที่พระพักตร์และพระวรกายของพระองค์แล้ว จะรู้สึกเหมือนกับว่าพระองค์ฉายแสงแห่งพระธรรมเข้าไปจัดสิ่งเศร้าหมอง ชุ่มมัว ให้กลายเป็นความชุ่มเย็น เบิกบานใจได้อย่างประหลาด สายพระเนตรที่จ้องมองดูเต็มไปด้วยพระเมตตาอย่างหาที่เปรียบมิได้ พระโอยฐ์อิมแย้มราวกับว่า พระองค์จะตรัสประทานพรให้แก่ผู้ที่กำลังเพ่งดูพระองค์อยู่ตลอดเวลา จึงไม่เป็นการแปลกเลยที่มีชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมากพากันมาชื่นชมพระบารมีตลอดเวลา^{๓๓} พร้อมกันนั้นยังมีความเชื่อว่า มีผู้มาอธิษฐานขอบุตรและขอพรปรารถนาสิ่งต่างๆ ก็ จะประสบสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลทุกประการ พระปฏิมากรแก้วคือนี้สำเร็จด้วยวัตถุเจตนา พิธีกรรมอันบริสุทธิ์สะอาด และด้วยพลังแรงอธิษฐานของผู้มีใจสะอาดสูงทรงคุณธรรม จึงเป็นพระพุทธรูปปฏิมากรอันศักดิ์สิทธิ์และประณีตงดงามเป็นพระคู่บ้านคู่เมือง เคารพสักการะมาแต่โบราณกาล มีผู้มานมัสการมิได้ขาดจนสถานที่พักไม่พอ จึงเป็นเหตุให้ในสมัยนั้น หมั่นจำบ้านพร้อมทั้งศรัทธาชาวบ้านได้สร้างศาลาไว้ที่หน้าพระอุโบสถเพื่อเป็นที่พักแก่ผู้จาริกมาแสวงบุญ หลังจากเมื่อพระเมืองแก้วทรงพระอุปถัมภ์วัดบุปผาราม (วัดสวนดอก) เป็นอันมากแล้ว พระองค์ก็ได้ถึงแก่กาลสวรรคต เมื่อพระชนมายุได้ ๔๔ พรรษา^{๓๔} แม้ในรัชสมัยของกษัตริย์เมืองเชียงใหม่ต่อมา ก็ได้ให้การอุปถัมภ์บำรุงวัดสวนดอกเป็นอย่างดี จนกระทั่งเสียเอกราชให้แก่พม่า และนับตั้งแต่อดีตจนถึงยุคปัจจุบัน บางช่วงเวลาวัดสวนดอกก็ได้ถูกปล่อยทิ้งร้างและได้รับบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ขึ้นอีกหลายครั้งหลายครา จนกระทั่ง ในสมัยเจ้าแก้ววันรัฐเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้ายกับพระราชชายาदारารัสมิได้ทรงทราบเกียรติศัพท์ของครุบาศรีวิชัย ชาวบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ว่าเป็นคนบุญผู้มีบุญฤทธิ์ มีชาวบ้านให้ความศรัทธาเลื่อมใสเป็นอันมาก จึงได้ไปนิมนต์มาเป็นประธานก่อสร้างปฏิสังขรณ์พระวิหาร พระเจดีย์ ชุ่มประตูกำแพง ครั้นถึงวันพฤหัสบดีแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๘ (เดือน ๑๐ เหนือ) พ.ศ.๒๔๗๔ (จ.ศ.๑๒๕๓) ได้ฤกษ์ปูชนคดี จึงได้เริ่มลงมือขุดรากฐานวิหารวัดสวนดอก ยาว ๓๓ วา กว้าง ๑๒ วา กว้าง ๒ ศอก จำนวนเสา ๕๖ ต้น และได้ปฏิสังขรณ์พระเจดีย์บูรณะกำแพงชุ่มประตูกำแพงพร้อมกันไปด้วย ข่าวสารได้เลื่องลือไปทุกสารทิศ จนมีศรัทธาชาวบ้านจำนวนมากหลั่งไหลกันมาช่วยสละทรัพย์และแรงงาน หรือบางคนก็บริจาคทองคำ

^{๓๓} ดิศรณี มีสมศัพท์ และ จันทสิริ ช่วยสงคราม, ประวัติพระเจ้าแก้วคือ, หน้า ๒๓.

^{๓๔} พระครูพิพิธสุตาทาร และคณะ, วัดสวนดอก พระอารามหลวง, หน้า ๓๔ - ๓๕.

สร้างยอดฉัตรเจดีย์ ๘ ชั้น ในวันหนึ่งๆ มีผู้มาชื่นชมสาธุการกว่า ๖-๗ พันคน และครุบาศรีวิชัยยังได้หล่อพระพุทธรูปเทวองค์ครุบาด้วยทองเหลืองสององค์ ยืนสถิตบนแท่นแก้ว (บนฐานชุกชี) ในพระวิหาร รวมทุนทรัพย์ในการปฏิสังขรณ์ทั้งหมดสิ้นจำนวน ๖๕,๔๐๖ รูปี ใช้เวลา ๘ เดือน จึงเสร็จบริบูรณ์แล้ว และได้มีการฉลองอบรมสมโภชเป็นการมหกรรม มหาไพโรใหญ่ยิ่ง ต่อมา ครุบาศรีวิชัยได้ให้พระลูกศิษย์อยู่รักษาการเจ้าอาวาสจนถึง พ.ศ.๒๔๘๕ สงครามโลกครั้งที่สองเกิดขึ้น วัดสวนดอกอยู่ย่านสนามบินเขตทหาร ไม่ปลอดภัย จึงพากันหลบภัยหนีไปอยู่เสียที่อื่น^{๓๕}

จนกระทั่ง ในปี พ.ศ.๒๔๘๕ ทางคณะสงฆ์และศรัทธาชาวบ้านได้นิมนต์พระครูสุคันธศีล (คำแสน อินฺทจุกโก) สำนักวัดป่าพร้าวใน เจ้าคณะอำเภอสะเมิง มาเป็นเจ้าอาวาสปกครอง พระครูสุคันธศีลได้เป็นประธานก่อสร้างกำแพงแก้วล้อมรอบพระเจดีย์ และมีคหบดี คุณทิม โชตนา นายช่างเขตการทางพิเศษภาคเหนือและเจ้าวัฒนาภริยาพร้อมด้วยญาติได้สร้างและบูรณะเจดีย์บริวารอีกสององค์ และได้มีจิตศรัทธาสร้างกุฏิโชตนา ๑ หลัง อุทิศกุศลผลบุญให้บิดามารดา ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๐๐ เจ้าหญิงทิพวรรณ ณ เชียงตุง ได้มีศรัทธาปสาทะสร้างศาลาถวายทานไว้ทางด้านทิศใต้วิหารหลวง อุทิศส่วนบุญให้เจ้าฟ้าพรหมลือ ณ เชียงตุง สวามีที่ถึงกาลพิราลัย ต่อมา ทางคณะสงฆ์ได้ทำบุญชีวิตต่างๆ วัดบุปผารามก็ถูกเรียกชื่อเป็น “วัดสวนดอก” ตามสามัญนิยม ครั้นในปี พ.ศ.๒๕๐๑ นายสงวน สิริสว่าง ผู้แทนราษฎรประจำจังหวัดเชียงใหม่ ได้เสนอโครงการขอเงินงบประมาณมาบูรณะอุโบสถพระเจ้าแก้ว ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๐๒ ทางรัฐบาลชุด ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็อนุมัติให้เงินจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท และยังมีศรัทธาชาวบ้านร่วมบริจาคอีกจำนวนหนึ่ง พระธรรมราชานุวัตร (ฟู อุดตชิโว) ได้เป็นประธานการก่อสร้าง พระมณฑปราชมนี เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ พระโพธิ์รังษี เป็นกรรมการ พระครูสุคันธศีล เป็นผู้อำนวยการสร้าง ประกอบด้วยคฤหบดี คือ นายสุวรรณ กฤตธรรม ปลัดจังหวัด นายทิม โชตนา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครเชียงใหม่ และกรรมการวัดสวนดอกได้ซ่อมแซมยอดพระเจดีย์ การสร้างอุโบสถและบูรณะพระเจดีย์ สิ้นทุนทรัพย์จำนวน ๒๖๒,๕๑๓.๗๕ บาท และส่วนบูรณะพระเจดีย์เป็นจำนวนเงิน ๑๕,๐๐๐ บาท ครั้นถึงปีมะโรง เดือน ๔ (เดือน ๖ เหนือ) ขึ้น ๑๑ ค่ำ วันเสาร์ ฤกษ์ได้ ๕ ตัว ชื่อเทศาตรี พุทธศักราช ๒๕๐๘ จึงได้ทำพิธียกยอดฉัตรพระเจดีย์ โดยมี ฯพณฯ พลเอก ประภาส จารุเสถียร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานในพิธี พระธรรมราชานุวัตร เจ้าคณะตรวจการ ภาค ๕ เป็นประธานจัดงาน พระครูสุคันธศีล เจ้าอาวาส เป็นรองประธาน นายทิม โชตนา นายกเทศมนตรี และกรรมการวัดสวนดอกร่วมกันจัดงานฉลองมี ๕ วัน ๕ คืน

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓ - ๔๔.

หัววัดที่อาราธนาอิมันต์มาร่วมทำบุญมีจำนวน ๒๕๐ วัด เป็นการอบรมสมโภชทีมโหฬารยิ่ง วัดสวนดอกกลับมาสู่ความเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกวาระหนึ่ง^{๓๖}

จวบจนกระทั่ง ปี พ.ศ.๒๕๓๕ รองศาสตราจารย์ดิสรณี มีสมศัพย์ ได้เข้ามาในมัสการพระเจ้าแก้วต่อแล้วเกิดความเลื่อมใสศรัทธาที่จะบูรณะพระเจ้าแก้วต่อเสียใหม่ จึงแสดงความจำนงเป็นเจ้าภาพเพื่อขอคำเนิการกับพระอมรเวที (วรรณ เขมจารี) เจ้าอาวาสวัดสวนดอกในขณะนั้น และดำเนินการขออนุญาตกรมศิลปากรเพื่อปิดทององค์พระเจ้าแก้วต่อใหม่ เมื่อได้รับอนุมัติแล้วจึงได้ดำเนินการปิดทองเมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ.๒๕๔๐ จึงกระทั่งแล้วเสร็จในวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๐^{๓๗} และต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๔๗ วัดสวนดอกนำโดยพระอมรเวที (วรรณ เขมจารี) คณะสงฆ์ และศรัทธาทุกหมู่เหล่า จึงได้จัดงานฉลองสมโภช เนื่องในโอกาสครบรอบ ๕๐๐ ปี พระเจ้าแก้วต่อ ด้วยการนิมนต์พระสงฆ์เถระมาเจริญพระพุทธมนต์สมโภชพร้อมกับไทยทานตลอดทั้งปี จำนวนกว่า ๑,๐๐๐ รูป ในการนี้ได้หล่อพระเจ้าแก้วต่อจำลองหลายขนาดและเหรียญที่ระลึกพระเจ้าแก้วต่อ และได้จัดพิธีพุทธาภิเษกตามธรรมเนียมไทยและล้านนาอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เก็บไว้เพื่อสักการบูชา^{๓๘}

ภายหลังการสร้างวัดสวนดอกตั้งแต่ปี พ.ศ.๑๕๑๔ ในสมัยพญาเกือนา วัดสวนดอกได้ผ่านกาลเวลาของกษัตริย์ผู้ครองเมืองเชียงใหม่ถึง ๕ รัชสมัย จนกระทั่งในสมัยพระเมืองแก้ว จึงได้มีการหล่อพระเจ้าแก้วต่อสำเร็จในปีพ.ศ.๒๐๔๘ นับเป็นเวลายาวนานถึง ๑๓๔ ปี และหลังจากนั้นเป็นต้นมาพระเจ้าแก้วต่อก็ได้รับความเคารพนับถือในฐานะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจและที่พึ่งทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบัน เป็นระยะเวลายาวนานกว่า ๕๐๐ ปี

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า พระพุทธรูปนั้น ตามหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา มีจุดเริ่มต้นที่ความเชื่อในดลิตกตโพธิสัตว์ตามหลักศรัทธา ๔ เป็นความเชื่อที่สำคัญที่สุดของพุทธศาสนิกชน เนื่องจากความเชื่อในองค์พระศาสดาเป็นพื้นฐานแรกสุดที่จะนำไปสู่ความเชื่อในหลักคำสอนอื่นๆ ดังนั้นการสร้างพระพุทธรูปจึงเป็นการสร้างบุคลาธิษฐานถึงความมีอยู่จริงขององค์พระศาสดา และเป็นที่มาของการสร้างพระพุทธรูปไว้เป็นที่เคารพสักการะ ผนวกกับคติการสร้างปูชนียสถาน ซึ่งเป็นความเชื่อที่มีมาก่อนสมัยพุทธกาล ดังนั้น พระพุทธรูป จึงนับเป็นอูเทสิกเจดีย์ คือ เจดีย์สร้างอุทิศพระพุทธรเจ้า ตามหลักเจดีย์ ๔ ซึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีไว้เพื่อตอบสนองต่อความเชื่อศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และในการ

^{๓๖} อ่างแล้ว, หน้า ๔๔ - ๔๕.

^{๓๗} ดิสรณี มีสมศัพย์ และ จันทสิริ ช่วยสงคราม, ประวัติพระเจ้าแก้วต่อ, หน้า ๗๘ - ๗๙.

^{๓๘} พระครูพิพิธสุตาทาร และคณะ, วัดสวนดอก พระอารามหลวง, หน้า ๕๗.

เคารพบูชาพระพุทธรูปที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ก็คือการเคารพบูชาพระพุทธรูปในฐานะเป็นพุทธานุสติ คือ เป็นที่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ซึ่งควรน้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาพระพุทธรูปของพระพุทธรองค์ แล้วน้อมนำมาเตือนจิตให้ปฏิบัติตามธรรมที่พระพุทธองค์ได้สั่งสอนไว้ หรือนำปริสนาธรรมที่แฝงในพุทธลักษณะของพระพุทธรูปมาเป็นเครื่องเตือนสติให้เกิดปัญญา เช่น พระพุทธรูปโดยทั่วไปมีพระกรรม(หู) ยาวกว่าปกติ ซึ่งมีความหมายธรรมแฝงอยู่ให้เป็นผู้ที่มีจิตใจหนักแน่น ไม่เป็นคนหูเบา เชื่อถือสิ่งใดได้ง่ายโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองถึงเหตุและผล หรือ พระพุทธรูปโดยทั่วไปจะหลุบสายพระเนตรมองต่ำ ก็มีปริสนาธรรมแฝงอยู่ให้เป็นผู้ที่มองสำรวจ คิเตือนตนเองให้สำรวจกาย วาจา ใจ ให้เป็นผู้มีศีลเป็นปกติอยู่เนื่อง ๆ มากกว่าจะมุงมองและคิดเทียบผู้อื่น เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ มีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้ว จึงก่อให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมขึ้น และส่งผลกระทบต่อหลักความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในสังคมล้านนา ซึ่งแต่ดั้งเดิมมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อในวิญญาณนิยม (Animism) ความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้น เมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามา คนในท้องถิ่นไม่ได้รับหลักการของพระพุทธศาสนาไว้ทั้งหมด แต่ได้ทำการผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมของตน ทำให้เกิดรูปแบบศาสนาใหม่ เรียกว่า พระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhism) ขึ้น

ดังนั้น พระพุทธรูปในล้านนา จึงมีการสร้างเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์หรือเชื่อว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาติที่สามารถคลันดาลพรต่างๆ ได้ เช่นเดียวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ในท้องถิ่นที่คนนับถือ ดังนั้นเรื่องราวความเชื่อของพุทธศาสนิกชนที่ว่า พระพุทธรูปนามว่า พระเจ้าแก้วตื้อในพระอุโบสถของวัดสวนดอกนั้น นอกจากจะมีพุทธลักษณะที่งดงามแล้วยังมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์สามารถคลันดาลให้ผู้ที่มากราบไหว้ประสบสิ่งอันพึงปรารถนาได้.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/ฉายา/สกุล	พระภุมเมธ ฉายา สุเมโธ นามสกุล พูนสุวรรณ
วัน/เดือน/ปีเกิด	วันศุกร์ที่ ๒๐ เดือนตุลาคม พ.ศ.๒๔๕๕
ภูมิลำเนา	บ้านเลขที่ ๗๖ ซอย ๑๔ (โชคสมาน ๕) ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ๙๐๑๑๐
อุปสมบท	๕ สิงหาคม ๒๕๔๗ ณ พัทธสีมา วัดโคกสมานคุณ ตำบลหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.๒๕๑๕ สำเร็จการศึกษาพนักงานอนามัย ศูนย์การฝึกอนามัยภาคใต้ จังหวัดยะลา พ.ศ.๒๕๒๖ สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูง (สุขศึกษา) วิทยาลัยครูสงขลา จังหวัดสงขลา พ.ศ.๒๕๒๘ สำเร็จการศึกษาปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต คณะสาธารณสุขศาสตร์ สาขาวิชาสุขศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ.๒๕๔๗ สำเร็จการศึกษานักธรรมตรี สำนักเรียนวัดทรายขาว อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา พ.ศ.๒๕๔๘ สำเร็จการศึกษานักธรรมโท สำนักเรียนวัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ.๒๕๕๐ สำเร็จการศึกษานักธรรมเอก สำนักเรียนวัดสวนดอก อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
ประสบการณ์ทำงาน	พ.ศ.๒๕๑๕-๒๕๓๕ รับราชการในกระทรวงสาธารณสุข พ.ศ.๒๕๓๕-๒๕๔๗ ทำธุรกิจส่วนตัว
ที่อยู่ปัจจุบัน	สังกัดวัดสวนดอก (พระอารามหลวง) ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย โดยมีระเบียบวิธีวิจัย ดังนี้

- ๓.๑ การเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๒ วิธีการดำเนินการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ การเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาข้อมูลจากประชาชนที่เข้ามาสักการะกราบไหว้พระพุทธรูปเก่าที่อยู่ในพระอุโบสถพระเจ้าเก่าคือ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในช่วงระยะเวลา ๓ เดือน คือ ระหว่างเดือน กรกฎาคม – ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๓ โดยสามารถจัดเก็บแบบสอบถามได้ จำนวน ๒๐๕ คน การสังเกตพฤติกรรมของผู้ที่เข้ามาในพระอุโบสถพระเจ้าเก่าคือ วัดสวนดอก เชียงใหม่ ระยะเวลา ๑๑ วัน ในระหว่างวันที่ ๑๒ – ๒๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๓ จำนวนที่จัดเก็บได้ ๑๘๓ รูป/คน และการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง ระยะเวลา ๔ วัน ในระหว่างวันที่ ๒๕ – ๒๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๓ จำนวน ๑๑ คน

๓.๒ วิธีการดำเนินการวิจัยและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๓.๒.๑ การสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารงานวิจัย และขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้วิธี IOC ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน ได้แก่ ๑) รศ. สนิท สัตโยภาส ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ๒) ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์ หัวหน้าภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ ๓) ดร.พิสิษฐ์ โคนตรสุโพธิ์ อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งได้รับการ

แต่งตั้งจากศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาวิเคราะห์ด้านเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา หลังจากนั้น นำแบบสอบถามและผลการทดสอบโดยวิธี IOC นำไปปรึกษากับคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อพิจารณาผลการวิเคราะห์ และความตรงตามโครงสร้าง เพื่อพิจารณาปรับหรือลดข้อคำถามตามที่คณะกรรมการที่ปรึกษาเสนอ เพื่อให้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือตามโครงสร้าง เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.87 โดยมีรายละเอียดของเครื่องมือแบบสอบถาม ดังนี้

ตอนที่ ๑ ลักษณะส่วนบุคคล ประกอบด้วย ตัวแปร เพศ อายุ อาชีพหลัก ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ต่อเดือน ความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าก้ำต้อ ความถี่ในการเข้าวัด เหตุผลที่มาสักการะกราบไหว้พระเจ้าก้ำต้อ

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม โดยการแบ่งข้อคำถาม จำนวน ๔๘ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. ตถาคตโพธิสัทธา	ข้อที่	๑ – ๕
๒. กัมมสัทธา	ข้อที่	๑๐ – ๑๓
๓. วิปากสัทธา	ข้อที่	๑๔ – ๑๗
๔. กัมมัสสกตาสัทธา	ข้อที่	๑๘ – ๒๑
๕. อุเทสิกเจดีย์	ข้อที่	๒๒ – ๒๕
๖. พุทธานุสสติ	ข้อที่	๒๖ – ๓๕
๗. วิญญานนิยม	ข้อที่	๓๖ – ๔๐
๘. ธรรมชาตินิยม	ข้อที่	๔๑ – ๔๕

แบบสอบถามนี้ เป็นมาตรวัดประเมินค่า (Rating Scale) มีลักษณะเป็นแบบวัดประเมินค่า ๕ ระดับ ของลิเคอร์ท (Likert Scale) ประกอบด้วย ความเชื่อในศรัทธา ๔ อุเทสิกเจดีย์ พุทธานุสสติ วิญญานนิยม และธรรมชาตินิยม โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

๕	หมายถึง	ระดับเชื่อมากที่สุด
๔	หมายถึง	ระดับเชื่อมาก
๓	หมายถึง	ระดับเชื่อปานกลาง
๒	หมายถึง	ระดับเชื่อน้อย
๑	หมายถึง	ระดับเชื่อ น้อยที่สุด

เกณฑ์การจัดระดับคะแนน ผู้วิจัยได้คำนวณเกณฑ์ในการแปลความหมายค่าเฉลี่ยเป็นอันตรภาคชั้น ๕ ช่วงเท่ากัน คือ $\frac{๕-๑}{๕} = ๐.๘๐$ ได้ผลการแบ่งเกณฑ์ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	๔.๒๐ – ๕.๐๐	หมายถึง	ระดับเชื่อมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	๓.๔๐ – ๔.๑๕	หมายถึง	ระดับเชื่อมาก
ค่าเฉลี่ย	๒.๖๐ – ๓.๓๕	หมายถึง	ระดับเชื่อปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	๑.๘๐ – ๒.๕๕	หมายถึง	ระดับเชื่อน้อย
ค่าเฉลี่ย	๑.๐๐ – ๑.๗๕	หมายถึง	ระดับเชื่อน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอก เชียงใหม่ โดยใช้เกณฑ์วัดพฤติกรรม ๒ ข้อ คือ เคยปฏิบัติและไม่เคยปฏิบัติ ประกอบด้วยพฤติกรรม ๒ กลุ่ม จำนวน ๑๗ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. พฤติกรรมความเชื่อด้านพระพุทธศาสนา

- ๑.๑ การกราบไหว้บูชา
- ๑.๒ การถวายดอกไม้ธูปเทียน
- ๑.๓ การสวดมนต์ไหว้พระ
- ๑.๔ การนั่งสมาธิ
- ๑.๕ การถวายสิ่งของเพื่อเป็นพุทธบูชา
- ๑.๖ การทำบุญเลี้ยงพระ
- ๑.๗ การบริจาคปัจจัยตามตู้บริจาคต่างๆ
- ๑.๘ การปิดทองพระพุทธรูป
- ๑.๙ การบริจาคทรัพย์เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์
- ๑.๑๐ การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องระลึกบูชา
- ๑.๑๑ อุทิศส่วนกุศลให้เจ้ากรรมนายเวร

๒. พฤติกรรมด้านความเชื่อดั้งเดิม

- ๒.๑ การอ้อนวอนขอพรพระพุทธรูปให้ช่วยเหลือเรื่องต่างๆ
- ๒.๒ การบนบานศาลกล่าวและแก้บน
- ๒.๓ การเลี้ยงเซียมซี
- ๒.๔ การบูชาพระเครื่องเพื่อเป็นเครื่องรางขลัง

๒.๕ การสะเดาะเคราะห์แก้กรรม

๒.๖ การถวายภัตตาหารและน้ำให้แก่พระพุทธรูป

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะ เป็นแบบปลายเปิด เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปในปัจจุบันว่าถูกต้องตามหลักศรัทธาหรือไม่

๓.๒.๒ การสร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย เนื้อหาในการสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ ลักษณะส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพหลัก ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ต่อเดือน ความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วตื้อ ความถี่ในการเข้าวัด เหตุผลที่มาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วตื้อ

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อในพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม โดยมีลักษณะคำถามเกี่ยวกับความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า กฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด ความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูป สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นต้น

ตอนที่ ๓ พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วตื้อ วัดสวนดอก เชียงใหม่ ประกอบด้วย พฤติกรรมความเชื่อในพระพุทธศาสนา และพฤติกรรมทางความเชื่อดั้งเดิม เช่น การนับถือผี การบนบานศาลกล่าว อิทธิปาฏิหาริย์ อภินิหาร การบูชาพระเครื่อง การสะเดาะเคราะห์ โชคลาง และความเชื่อในเรื่องดวง ชะตาชีวิต และโหราศาสตร์ เป็นต้น

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะ เพื่อสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปในปัจจุบันว่าถูกต้องตามหลักศรัทธาหรือไม่ และมีวิธีการแก้ไขหรือการจัดกิจกรรมในการส่งเสริมการปลูกฝังศรัทธาที่ถูกต้องแก่ประชาชน

๓.๒.๓ การสร้างเครื่องมือแบบสังเกต เป็นแบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมของคนที่เข้ามาในอุโบสถพระเจ้าแก้วตื้อ วัดสวนดอก ประกอบด้วย เนื้อหาการสังเกตดังต่อไปนี้

๑) ข้อมูลส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ (วัย)

๒) ข้อมูลด้านพฤติกรรม แบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ พฤติกรรมด้านความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา พฤติกรรมด้านความเชื่อดั้งเดิม และพฤติกรรมอื่นๆ

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษานี้ แบ่งการรวบรวมข้อมูลดังนี้

๓.๓.๑ ติดต่อเจ้าอาวาสหรือผู้ปกครองวัดสวนดอก เพื่อชี้แจงรายละเอียดของการดำเนินงาน

วิจัย

๓.๓.๒ นำแบบสอบถามเข้าเก็บข้อมูลจากประชากรในช่วงระยะเวลาประมาณเดือนกรกฎาคม – ตุลาคม พ.ศ.๒๕๕๓ โดยสามารถจัดเก็บแบบสอบถามได้ จำนวน ๒๐๕ คน

๓.๓.๓ นำแบบสอบถามที่ได้รับทั้งหมดมาตรวจสอบความครบถ้วน และความถูกต้องของ ข้อมูลวิจัย เพื่อป้องกันการสูญเสียของข้อมูลที่อาจได้ข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน จากนั้นจะแปลงคำตอบที่ได้ จากเครื่องมือฉบับนี้ลงรหัสเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สูตรในวิเคราะห์ต่อไป

๓.๓.๔ แบบสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล ความเชื่อและ พฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก่้าคือ วัดสวนดอก เชียงใหม่ พร้อมด้วยข้อเสนอแนะ

๓.๓.๕ แบบสังเกต ใช้บันทึกพฤติกรรมบุคคลที่เข้ามาในพระอุโบสถพระเจ้าก่้าคือ วัดสวน ดอก เชียงใหม่

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม มาประมวลผลข้อมูลวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิง พรรณนา(Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าสถิติความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) S.D. ค่า t - test, F - test และค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์แบบพอยท์ไบซีเรียล (Point Biserial Correlation) เพื่อนำไปใช้วิเคราะห์ ดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ แบบสอบถาม

๑) วิจัยส่วนบุคคลของผู้ที่ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพหลัก ระดับ การศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ต่อเดือน ความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าก่้าคือ ความถี่ในการเข้าวัด เหตุผลที่มาสักการะกราบไหว้พระเจ้าก่้าคือ ใช้สถิติพื้นฐานหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) แล้วเสนอแบบความเรียง

๒) ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อหลักความเชื่อใน พระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม ใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ การหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

สูตรในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้
การหาค่าเฉลี่ย

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{n}$$

\bar{X}	เป็น	ค่าเฉลี่ย
$\sum X$	เป็น	ผลรวมของคะแนนทุกตัว
n	เป็น	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

การหาค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum (X - \mu)^2}{n}}$$

เมื่อ	S.D.	เป็น	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	X	เป็น	คะแนนแต่ละตัว
	μ	เป็น	จำนวนประชากรทั้งหมด
	Σ	เป็น	ผลรวมของคะแนนทุกตัว
	n	เป็น	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

๓) ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าแก้วคือ วัดสวนดอก เชียงใหม่ ใช้สถิติพื้นฐานหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) แล้วเสนอแบบความเรียง

๔) ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะส่วนบุคคลกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิม สำหรับปัจจัยที่มีจำนวน ๒ กลุ่ม ได้แก่ เพศ ใช้ค่า t-test และใช้ค่า F-test (One-way Analysis of Variance) สำหรับปัจจัยที่มีจำนวนมากกว่า ๒ กลุ่ม ได้แก่ อายุ อาชีพหลัก ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ต่อเดือน ความถี่ในการเข้ามาสักการะกราบไหว้พระเจ้าแก้วคือความถี่ในการเข้าวัด โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ถ้าพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีการของ LSD (Least-Significant Different)

สูตรในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

การทดสอบค่าที (T-test)

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}}$$

t	เป็น	การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย
\bar{X}_1	เป็น	ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๑
\bar{X}_2	เป็น	ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างกลุ่มที่ ๒
s_1^2	เป็น	ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่ ๑
s_2^2	เป็น	ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่ ๒
n_1	เป็น	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ ๑
n_2	เป็น	จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ ๒

การทดสอบค่าเอฟ (F-test)

$$F = \frac{s_1^2}{s_2^2}$$

F	เป็น	การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย
s_1^2	เป็น	ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่ ๑
s_2^2	เป็น	ความแปรปรวนของกลุ่มตัวอย่างที่ ๒

๕) ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อดั้งเดิมกับพฤติกรรมที่ปฏิบัติต่อพระเจ้าก่าต้อ ใช้การหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบพอยท์ไบซีเรียล (Point Biserial Correlation) โดยในการแปลผลค่า rpb มีระดับความสัมพันธ์ (Degree of Relationship) ดังนี้

- r = ±๑.๐๐ หมายความว่า ตัวแปร ๒ ตัว มีความสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์
- r > ๐.๗๐ หมายความว่า ตัวแปร ๒ ตัว มีความสัมพันธ์ในระดับสูง
- r มีค่าระหว่าง ๐.๓๐ - ๐.๗๐ หมายความว่าตัวแปร ๒ ตัว มีความสัมพันธ์ในระดับปานกลาง
- r > ๐.๓๐ หมายความว่า ตัวแปร ๒ ตัว มีความสัมพันธ์ในระดับต่ำ

$r = 0$ หมายความว่า ตัวแปร ๒ ตัว ไม่มีความสัมพันธ์กัน

สูตรการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบพอยท์ไบซีเรียล

$$r_b = \frac{\bar{X}_p - \bar{X}_q}{S_t} \times \frac{pq}{y}$$

เมื่อ	r_b	เป็น	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบไบซีเรียล
	\bar{X}_p	เป็น	ค่าเฉลี่ยของตัวแปรต่อเนื่องในกลุ่มลักษณะที่ ๑ ของตัวแปรที่เป็น force dichotomous
	\bar{X}_q	เป็น	ค่าเฉลี่ยของตัวแปรต่อเนื่องในกลุ่มลักษณะที่ ๒ ของตัวแปรที่เป็น force dichotomous
	S_t	เป็น	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของข้อมูลต่อเนื่องทั้งหมด
	p	เป็น	ค่าสัดส่วนของลักษณะที่ ๑ ของตัวแปร force dichotomous
	q	เป็น	ค่าสัดส่วนของลักษณะที่ ๒ ของตัวแปร force dichotomous (1-p)
	y	เป็น	ค่าความสูงของโค้งปกติ ณ จุดแยกระหว่าง p และ q

๖) ข้อเสนอแนะความเชื่อของชาวพุทธที่มีต่อพระพุทธรูปตามหลักศรัทธา ใช้การรวบรวมข้อมูลตามประเด็น นำมาเรียบเรียงเนื้อหาเพื่อนำเสนอในรูปแบบการบรรยาย โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอแบบความเรียง

๓.๔.๒ แบบสัมภาษณ์ นำผลการการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล ความเชื่อ และพฤติกรรมที่แสดงออกมาตามความเชื่อ ไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็น นำมาเรียบเรียงเนื้อหาเพื่อนำเสนอในรูปตารางประกอบการบรรยาย

๓.๔.๓ แบบสังเกต นำผลการสังเกต ใช้สถิติพื้นฐานหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย